

DISCRIMINATIECIJFERS IN 2017

EEN RAPPORT
OVER REGISTRATIES
EN MELDINGEN
VAN DISCRIMINATIE
IN NEDERLAND

APRIL 2018

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

Samenvatting	> 3			
Inleiding	> 7			
Hoofdstuk 1				
2017 in vogelvlucht				
1.1 Inleiding	> 8			
1.2 Verkiezingsjaar 2017	> 8			
1.3 Seksueel geweld, intimidatie en #MeToo	> 8			
1.4 Zwarte Piet, het koloniale verleden en racisme nu	> 9			
1.5 Genderdiversiteit en genderneutrale communicatie	> 10			
1.6 Ontwikkelingen in extreemrechts activisme	> 10			
1.7 En verder	> 11			
Hoofdstuk 2				
Omschrijving en interpretatie van de cijfers				
2.1 Inleiding	> 12			
2.2 Verschillende discriminatieregistraties	> 12			
2.3 Interpretatie van de cijfers	> 13			
Hoofdstuk 3				
Discriminatie-incidenten in 2017				
3.1 Inleiding	> 14			
3.2 Aantal discriminatieregistraties	> 14			
3.3 Vergeleken met 2016	> 14			
3.4 In het kort	> 16			
Hoofdstuk 4				
Discriminatiegrond				
4.1 Inleiding	> 17			
4.2 Discriminatiegrond	> 17			
4.3 In het kort	> 29			
Hoofdstuk 5				
De wijze van discriminatie				
5.1 Inleiding	> 30			
5.2 De wijze van discriminatie	> 30			
5.3 In het kort	> 35			
Hoofdstuk 6				
Waar speelden de discriminatie-incidenten zich af?				
6.1 Inleiding	> 36			
6.2 Locatie en maatschappelijk terrein	> 36			
6.3 Discriminatie op het internet	> 42			
6.4 In het kort	> 44			
Hoofdstuk 7				
Werknemers met een publieke taak				
7.1 Inleiding	> 45			
7.2 Aantal discriminatieregistraties	> 45			
7.3 In het kort	> 48			
Hoofdstuk 8				
Regionale verschillen en overeenkomsten				
8.1 Inleiding	> 49			
8.2 Aantal registraties per politie-eenheid	> 50			
8.3 Discriminatiegrond	> 52			
8.4 De wijze van discriminatie	> 55			
8.5 Locatie en maatschappelijk terrein	> 56			
8.6 Werknemers publieke taak	> 59			
8.7 In het kort	> 60			
Bronnen	> 61			
Noten	> 63			
Bijlage 1 Toelichting data	> 65			
Bijlage 2 Tabellen	> 68			

Dit rapport behandelt de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten en meldingen van discriminatie bij antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) in Nederland in 2017. De data zijn aangevuld met gegevens van onder meer het meldpunt voor discriminatie op het internet (MiND) en het College voor de Rechten van de Mens (hierna: College). Hiermee geeft het rapport een zo compleet mogelijk beeld van de omvang en aard van gedocumenteerde discriminatie-incidenten en -ervaringen.

Uit het onderzoek *Burgerperspectieven* van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat Nederlanders discriminatie en racisme in 2017 in toenemende mate als maatschappelijk probleem benoemen en zeggen dat discriminatie toeneemt. In het maatschappelijk debat is discriminatie al enkele jaren een vaak terugkerend onderwerp. Toch wordt maar een deel van de discriminatie-incidenten en ervaringen gemeld. Maatschappelijke ontwikkelingen rond discriminatie zijn soms, maar niet per definitie terug te zien in de hier gepresenteerde discriminatiecijfers.

Minder politieregistraties, ADV-meldingen stabiel

Het totaalbeeld van de in 2017 geregistreerde discriminatie-incidenten en meldingen is niet eenduidig. Het aantal politieregistraties daalde, terwijl het aantal meldingen bij de ADV's en het meldpunt voor discriminatie op internet ongeveer gelijk bleef. De daling bij de politie is met name toe te schrijven aan een daling in de politie-eenheden Amsterdam, Midden-Nederland en Oost-Nederland. Daarbij registreerde de politie vooral minder incidenten die zich afspeelden op de openbare weg. In precieze aantallen uitgedrukt zien we het volgende beeld in 2017:

- ▶ De politie registreerde 3.499 discriminatie-incidenten, 20% minder dan in 2016.
- ▶ Daarnaast registreerde de politie 1.506 discriminatie-incidenten gericht tegen een werknemer met een publieke taak (vooral politieagenten). Dit aantal is ongeveer gelijk aan 2016. In de rest van deze samenvatting gaan we alleen in op de algemene registraties, exclusief de registraties van de incidenten tegen werknemers met een publieke taak.
- ▶ Bij de ADV's kwamen landelijk 4.691 meldingen binnen, een vergelijkbaar aantal als in 2016 (1% minder).
- ▶ Bij MiND kwamen 1.367 meldingen binnen: dit is 6% minder dan een jaar eerder bij MiND en het toenmalige meldpunt voor discriminatie op het internet MDI. Omdat deze twee organisaties in 2016 meldingen nog los van elkaar registreerden, was overlap toen niet uit te sluiten.
- ▶ Het College ontving 416 verzoeken om een oordeel, 10% minder dan in 2016.

Er is geen verklaring voorhanden voor de daling van het aantal politieregistraties. Gebeurtenissen in het afgelopen jaar geven niet de indruk dat er sprake is van minder discriminatie.

Politie registreert meer geweld en bedreigingen

Bij bijna een op de vijf door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten was sprake van geweld. Dit varieert van het uitdelen van een klap, tot een vechtpartij en mishandeling. Het ging in 2017 om 603 incidenten van geweld (meestal in combinatie met een discriminerende uitlating). Daarnaast registreerde de politie nog eens 472 incidenten waarbij sprake was van bedreiging. Het aantal geregistreerde bedreigingen en geweldsincidenten nam daarmee weer toe, nadat het niveau de afgelopen jaren laag was geweest.

Er is geen verklaring voor de toename. Op basis van de beschikbare informatie valt niet uit te sluiten dat er meer van dit soort incidenten zijn geweest dan in voorgaande jaren. Meer dan de helft van de door de politie geregistreerde incidenten betroffen uitlatingen. Bij de ADV-meldingen werd 31% van de meldingen omschreven als 'vijandige bejegening' (bijvoorbeeld beledigingen, schelden en pesten). Bij de uitlatingen en vijandige bejegening ging het zowel over mondelinge als schriftelijke uitingen, online en offline. Twee derde van de meldingen bij ADV's ging over oneerlijke behandeling.

Discriminatie handicap en geslacht vaker gemeld

De discriminatiegronden handicap en geslacht kwamen vaker terug in de registraties dan in voorgaande jaren. In beide gevallen heeft dit mogelijk te maken met specifieke acties van (overheids)organisaties en toegenomen publieke aandacht voor het onderwerp. Het gaat dan om de implementatie van het VN-verdrag inzake de rechten van mensen met een beperking en de aandacht voor discriminatie vanwege zwangerschap. De toename is vooral bij ADV's en het College terug te zien.

In 2017 kregen de ADV's 572 meldingen over discriminatie op grond van handicap; dit is met 168 meer meldingen dan een jaar eerder een stijging van 41%. Bij het College nam het aantal verzoeken om een oordeel op deze grond in het afgelopen jaar toe van 90 in 2016 naar 124 in 2017 (nu 30% van het totaal). De meldingen en verzoeken hadden vaak te maken met (fysieke) toegankelijkheid. Het ging dan in het laatste geval bijvoorbeeld om mensen met een rolstoel of een hulphond die niet naar binnen konden of mochten. Daarnaast kregen de ADV's en het College diverse meldingen

van mensen die vanwege een psychische kwetsbaarheid tegen ongelijke behandeling aanliepen. Discriminatie in de context van werk speelde met name bij de verzoeken bij het College een rol.

De ADV's ontvingen 477 discriminatiemeldingen op grond van geslacht, 74 meer dan in 2016. Het College ontving 86 verzoeken om een oordeel op deze grond, 5 meer dan in 2016. Opvallend is dat zowel bij de ADV's als bij het College een aanzienlijk (en toenemend) deel van de registraties over zwangerschap of jong moederschap ging (respectievelijk 90 en 52). De politie registreerde 27 incidenten op de grond geslacht, waarbij het in 20 gevallen ging om discriminatie van transgender personen. Bij de ADV's ging iets meer dan 10% van de meldingen over discriminatie op grond van geslacht over discriminatie van transgender personen.

Herkomst blijft 'grootste' discriminatiegrond

Zoals in de afgelopen jaren kwam de discriminatiegrond herkomst zowel bij de politie als bij de ADV's het meest voor. De politie registreerde 1.450 discriminatie-incidenten met deze grond (41% van het totaal), waarvan iets meer dan een derde te maken had met de zwarte of donkere huidskleur van de gedupeerde. In 2016 registreerde de politie 1.723 discriminatie-incidenten met de grond herkomst. Relatief waren dat er wel minder (39% van het totaal). Bij de ADV's waren het in 2017 1.800 meldingen. Zowel de relatieve als de absolute omvang nam af (van 42% in 2016 naar 38% in 2017, 201 meldingen minder).

Er is wel een verschil tussen de ADV-meldingen en politie-registraties: bij de door de politie geregistreerde incidenten ging het vooral om uitlatingen, bijvoorbeeld een belediging op

straat, bij de ADV's ging het ook om afwijzingen bij sollicitaties en studenten of klanten die zich ongelijk behandeld voelden. Van de meldingen van internetdiscriminatie die MiND registreerde had 44% betrekking op de discriminatiegrond herkomst (599).

Incidenten op grond van seksuele gerichtheid stabiel

Iets meer dan een kwart (27%) van de politieregistraties betrof discriminatie op grond van seksuele gerichtheid, relatief gezien iets minder dan een jaar eerder. Het ging in veruit de meeste gevallen om discriminatie op grond van homoseksualiteit, vaak in de woonomgeving of op de openbare weg. Het ging zowel om incidenten die expliciet gericht waren tegen de homoseksualiteit van de gedupeerden als om incidenten waarbij het woord 'homo' als algemeen scheldwoord werd gebruikt. Bij de ADV's ging 4% van de meldingen over deze grond. In 2016 was het aandeel groter, maar dat was een uitschieter als gevolg van een enkel incident dat voor veel meldingen zorgde.

Minder ADV-meldingen van antisemitisme

Bij de politie ging 8% van de registraties over antisemitisme (284), relatief gezien was dit evenveel als in 2016. Het aantal meldingen van antisemitisme bij de ADV's halveerde ten opzichte van 2016 (toen het aantal uitzonderlijk hoog was in verband met een antisemitische flyer) en is ook lager dan in 2015: ADV's kregen in 2017 67 meldingen over antisemitisme, 1% van het totaal. De politie registreerde vooral veel burenruzies waarbij mensen elkaar uitscholden voor 'kankerjood' (al dan niet gerelateerd aan een Joodse achtergrond) of waarbij hakenkruisen en andere antisemitische teksten op muren, brievenbussen of persoonlijke eigendommen werden geklad en gekrast.

Een deel van de antisemitische incidenten dat door de politie is geregistreerd, speelde zich af tijdens of rondom voetbalwedstrijden. Het ging dan vooral om spreekkoren of het roepen van antisemitische leuzen of scheldwoorden.

Minder registraties islamitische geloof

Voor het tweede jaar op rij daalde het aantal registraties bij de politie van discriminatie vanwege het islamitische geloof. In 2017 ging het om 192 registraties, 5% van het totaal. In 2016 waren het er nog 352, 8% van het totaal. De incidenten vonden het vaakst plaats op de openbare weg, in de directe woonomgeving en op het terrein van media en communicatie. Ook waren er enkele incidenten rond moskeeën. De ADV's kregen in 2017 190 meldingen over discriminatie vanwege het islamitische geloof, in 2016 waren dat er nog 250. MiND registreerde 101 meldingen over deze discriminatiegrond, in 2016 waren er dat 251 (MiND en MDI). Het totale aantal meldingen van godsdienstdiscriminatie nam bij de ADV's juist aanzienlijk toe in 2017. Dit had alles te maken met de 352 meldingen die binnenkwamen in Amsterdam, naar aanleiding van het als misbruik ervaren gebruik van de naam Holi (een hindoeïstisch feest) voor twee dance events.

Veel minder politieregistraties op de openbare weg

Iets minder dan een derde van de politieregistraties ging over discriminatie in de woonomgeving (iets meer dan 1.000 registraties). Het ging dan meestal om conflicten tussen burens. Ongeveer een kwart van de incidenten die de politie registreerde speelde zich af op de openbare weg (iets minder dan 1.000), waarvan 18% gerelateerd aan het verkeer. In 2016 registreerde de politie nog ruim 2.000 discriminatie-incidenten die zich afspeelden op de openbare weg. Het is niet duidelijk waar de afname mee te maken heeft.

Bij incidenten in de woonomgeving en op de openbare weg ging het, net als bij het totaal, vooral om discriminatie op grond van herkomst en seksuele gerichtheid. Van de verkeersgerelateerde incidenten had een opvallend groot deel betrekking op discriminatie op grond van herkomst.

Arbeidsmarkt blijft koploper bij ADV's en College

Bij de ADV's ging 8% van de meldingen over de buurt en 5% over de openbare ruimte. De arbeidsmarkt was ook in 2017 het terrein waarover de meeste meldingen binnenkwamen, namelijk 28% van het totaal. Met 1.308 is het aantal meldingen op dit terrein licht gestegen ten opzichte van 2016, toen het er 1.262 waren. Bijna een op de drie meldingen van arbeidsmarktdiscriminatie had betrekking op de discriminatiegrond leeftijd, veel meer dan op andere terreinen. In eerdere jaren was dit ook het geval. Discriminatie op grond van geslacht en op grond van herkomst besloegen elk ongeveer een vijfde van de meldingen van arbeidsmarktdiscriminatie. Het ging bijna altijd om omstreden behandeling, bijvoorbeeld bij sollicitatie, promotie of op de werkvloer. Bij het College had net iets meer dan de helft van de verzoeken om een oordeel betrekking op de arbeidsmarkt. De politie plaatste bij 7% van de registraties de aantekening dat het een werkgerelateerd incident betrof.

Regionale verschillen

De daling in de politieregistraties op landelijk niveau is terug te leiden tot een sterke daling in de politie-eenheden Oost-Nederland, Midden-Nederland en Amsterdam waar het aantal registraties met 30% tot 40% afnam. In de overige 7 politie-eenheden daalde het aantal registraties slechts (zeer) beperkt. Er is geen duidelijke verklaring voor

de sterke daling in die drie politie-eenheden. Het aantal meldingen bij de ADV's vertoonde minder schommelingen dan de politieregistraties. Naar rato van het aantal inwoners registreerden de ADV en de politie in Amsterdam de meeste meldingen en incidenten. Verder zien we in Den Haag en Rotterdam relatief veel politie-registraties en in Midden-Nederland en Rotterdam relatief veel ADV-meldingen. Limburg, Oost-Brabant en Zeeland-West-Brabant scoren laag op zowel politie-registraties als ADV-meldingen per 1.000 inwoners.

Dit is de derde editie van het landelijke rapport over discriminatie, waarin de cijfers van de politie en de antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) samen worden gepresenteerd. In de analyse zijn ook de gegevens betrokken van het meldpunt voor discriminatie op het internet (MiND) en het College voor de Rechten van de Mens dat verzoeken om een oordeel ontvangt over situaties die als discriminatie zijn ervaren. Daarnaast zijn relevante en actuele onderzoeksgegevens over discriminatie in het rapport verwerkt.

De 'multi-agency' aanpak van het rapport vloeit voort uit een samenwerking tussen politie, ADV's en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De samenwerking kwam tot stand in het kader van het project Regionale Rapportage Discriminatiegegevens, wat tot doel heeft om discriminatiecijfers in regionale rapporten op een uniforme en daardoor vergelijkbare manier te presenteren. Door middel van dit landelijke rapport *Discriminatiecijfers in 2017* en de regionale rapporten wordt mede invulling gegeven aan de rapportageverplichtingen uit de Wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen.

Leeswijzer

Discriminatieregistraties staan niet op zichzelf. Ze spelen zich af tegen een decor van gebeurtenissen in binnen- en buitenland, maatschappelijke discussies en berichtgeving in de media. In hoofdstuk 1 beginnen we het rapport met een korte bespiegeling van het jaar 2017 en van de belangrijkste gebeurtenissen en maatschappelijke discussies die de context vormen voor de gepresenteerde cijfers.

- ▶ Hoofdstuk 2 geeft kort weer waar de cijfers vandaan komen en geeft een toelichting op de interpretatie van de cijfers. Onderrapportage is in dit hoofdstuk een belangrijk thema.
- ▶ Hoofdstuk 3 geeft inzicht in de totale aantallen discriminatieregistraties bij politie, ADV's, MiND en het College voor de Rechten van de Mens. In dit hoofdstuk wordt ook de vergelijking met 2016 gemaakt.
- ▶ In hoofdstuk 4, 5 en 6 komen achtereenvolgens de discriminatiegrond, de discriminatiewijze (verschijningsvorm) en de plek waar de discriminatie-incidenten en ervaringen zich afspeelden aan bod.
- ▶ In hoofdstuk 7 staan we apart stil bij de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten waarbij de gedupeerde een werknemer met een publieke taak is.
- ▶ Hoofdstuk 8 geeft ten slotte inzicht in de spreiding van de registraties over de tien regionale politie-eenheden.

De door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten en de meldingen bij de ADV's vormen de basis van dit rapport. Waar mogelijk en interessant worden ze aangevuld met andere gegevens. Voor de leesbaarheid spreken we soms verkort over 'discriminatie-incidenten', '(discriminatie-)cijfers' of '(discriminatie)registraties' waarmee we refereren aan de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten of de meldingen bij de ADV's.

1.1 Inleiding

Geregistreerde discriminatie-incidenten en -meldingen geven een indicatie van hoe discriminatie zich in de samenleving manifesteert. Maar lang niet alle discriminatie-incidenten leiden tot een melding of aangifte, of zijn op een andere manier terug te vinden in de cijfers die in dit rapport besproken worden. Volgens de meest recente representatieve gegevens maakt een kwart van de Nederlanders discriminatie mee (Andriessen 2014). In 2017 bleek dat Nederlanders discriminatie en racisme in toenemende mate als maatschappelijk probleem benoemen en zeggen dat discriminatie toeneemt (Den Ridder, Andriessen en Dekker 2017). In het publieke en politieke debat is discriminatie een vaak terugkerend onderwerp. Uit voorgaande jaren weten we echter dat de invloed van maatschappelijke aandacht voor discriminatie op geregistreerde discriminatie-incidenten moeilijk te voorspellen is.

Belangrijke gebeurtenissen, ontwikkelingen en publieke discussies over discriminatie, vormen wel de achtergrond van de incidenten die in dit rapport vooral cijfermatig worden gepresenteerd. In dit hoofdstuk kijken we daarom, los van de cijfers, naar onderwerpen die de gemoederen in 2017 bezighielden en die een raakvlak hebben met discriminatie. Dit dient vooral als contextinformatie, omdat deze gebeurtenissen en discussies van invloed zijn op hoe mensen in de samenleving met elkaar omgaan en hoe zij tegen verschillende vormen van discriminatie aankijken. Bovendien onderstrepen ze het feit dat discriminatie – en de bestrijding ervan – niet altijd te vatten is in individuele incidenten.

1.2 Verkiezingsjaar 2017

De eerste drie maanden van 2017 stonden in het teken van de Tweede Kamerverkiezingen. In de verkiezingscampagne kwamen de onderwerpen discriminatie, de Nederlandse identiteit, en de vraag wat in Nederland als norm wordt gezien veelvuldig aan bod. De perspectieven van de verschillende partijen liepen daarbij sterk uiteen. Hetzelfde gold voor de visies op de gewenste omgang met vluchtelingen. Dat de verschillen tussen de politieke partijen op dit thema groot waren, bleek ook toen de formatie tussen CDA, VVD, D66 en GroenLinks tot twee keer toe stuk liep op – onder andere – het migratievraagstuk.

Tijdens de Nederlandse verkiezingscampagne ontvouwde zich bovendien een diplomatieke crisis tussen Nederland en Turkije, die ook in Nederland tot spanningen leidde. Het feit dat Turkse ministers in het kader van een referendum op campagne in het buitenland gingen werd door diverse Nederlandse politici onwenselijk geacht. Naast retorische conflicten leidde dit in Rotterdam ook tot ongeregeldheden op straat, toen de Turkse minister voor Familiezaken Fatma Kaya de toegang tot het Turkse consulaat werd geweigerd, waar zij een speech wilde geven. Nadat de politieke situatie in Turkije in 2016 al tot onrust binnen de Turks-Nederlandse gemeenschap had gezorgd, wakkerde het hoogoplopende conflict over de referendumcampagne deze conflicten verder aan.

1.3 Seksueel geweld, intimidatie en #MeToo

Wereldwijd deelden vrouwen (en mannen) in 2017 hun persoonlijke ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag onder de hashtag #MeToo. Het debat kwam op gang na beschuldigingen van seksueel wangedrag aan het adres

van filmproducent Harvey Weinstein, een van Hollywoods machtigste mannen. De hashtag #MeToo gaf vrouwen en mannen, bekend en onbekend, de ruimte om te delen hoe zij te maken kregen met seksueel geweld. Ook in Nederland ontvouwde zich een breed debat over seksueel geweld, waarbij een aantal mannen in de theater- en filmwereld werd beticht van seksuele intimidatie en machtsmisbruik. Hierbij werden ook de namen genoemd van de daders. Het publieke debat richt zich ook op de vraag of het strafrecht voldoende effectief is bij de aanpak van seksueel misbruik en seksuele intimidatie, met name gezien de bewijslast (Jensma 2017, Römkens 2017a).

Al eerder in 2017 stond seksuele intimidatie op de publieke agenda. Daarbij ging het onder andere om een oproep aan adverteerders op de website van GeenStijl om kritisch na te denken over hun advertentiebeleid (Reijmer et al 2017). Aanleiding was de plaatsing van een foto van Volkskrantjournalist Loes Reijmer op de GeenStijl-website met daarbij de tekst 'Zou u haar doen? Graag alleen antwoorden met seksistische complimentjes'. Er werd gereageerd met een gros aan beledigingen en seksuele fantasieën. Deze werden door GeenStijl niet verwijderd. Ruim honderd vrouwen uit de media ondertekenden de oproep aan de adverteerders en ook de ministers Jet Bussemaker (Onderwijs, Cultuur en Wetenschap) en Melanie Schultz van Haagen (Infrastructuur en Milieu) betuigden hun steun. Volgens hoofdofficier van justitie Bart Nieuwenhuizen kon de tekst op de GeenStijl-website mogelijk als een strafbaar feit gezien worden, namelijk belediging of opruiing (KRO-NCRV 2017). Meerdere adverteerders gaven aan voorlopig te stoppen met adverteren op de websites van GeenStijl en Dumpert.

Ook seksuele intimidatie op straat hield de gemoederen bezig. Met name in de grote steden werd naar manieren gezocht om deze vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag aan te pakken, nadat uit onderzoeken in Amsterdam en Rotterdam was gebleken dat veel vrouwen op straat werden nageroepen, beledigd, om seks werden gevraagd of in het nauw gedreven (Gemeente Rotterdam 2017, Gemeente Amsterdam 2017).

Seksuele intimidatie en gender-gerelateerd geweld worden zelden gemeld bij antidiscriminatievoorzieningen, terwijl zij wel als vormen van seksediscriminatie gezien worden (Römkens 2017b). Of de recente maatschappelijke discussie dat gaat veranderen, is op dit moment nog niet te zeggen.

1.4 Zwarte Piet, het koloniale verleden en racisme nu

Er bestond ook in 2017 nog geen consensus over het uiterlijk van de hulp van Sinterklaas. Bij diverse intochten in het land werden zowel zwarte pieten als roetveegpieten of anderskleurige pieten ingezet. De landelijk intocht van Sinterklaas vond op 18 november 2017 in Dokkum plaats. Een geplande demonstratie tegen Zwarte Piet voorafgaand aan de intocht kon echter niet doorgaan omdat de bussen van de actiegroep werden tegengehouden door demonstranten die met hun auto's de snelweg blokkeerden. De politie wist de blokkade na enige tijd op te heffen. Toch besloot de burgemeester van Dongeradeel om de demonstratie niet meer toe te laten. De dagen na de intocht werden er vraagtekens geplaatst of voldoende inspanning was geleverd om het betogingsrecht van de demonstranten te beschermen en of het verbieden van de demonstratie terecht was (Brouwer 2017). Bij de blokkade op de snelweg werden geen aanhoudingen verricht. Een week na het incident begon

het Openbaar Ministerie een strafrechtelijk onderzoek naar de blokkade (OM 2017b). Net als in eerdere jaren ontvingen ADV's diverse meldingen die te maken hadden met de figuur Zwarte Piet.

Het gesprek over de doorwerkingen van het koloniale- en slavernijverleden van Nederland beperkt zich niet tot de figuur van Zwarte Piet. Zo maakte bijvoorbeeld het Rotterdamse kunstcentrum Witte de With bekend op zoek te gaan naar een nieuwe naam, omdat de 'verwijzing naar Witte Corneliszoon de With... in conflict is met de waarden waar wij als instituut voor hedendaagse kunst en cultuur voor staan' (Witte de With Center for Contemporary Art, 2017). Dit bericht zorgde voor veel reacties van mensen die de beslissing van het kunstcentrum ondersteunden en van mensen die het daar niet mee eens waren. Ook de uitreiking van de Joke Smitprijs voor vrouwenemancipatie aan emeritus-hoogleraar Gloria Wekker leidde tot een intensief debat over de relatie tussen het slavernijverleden en huidige vormen van racisme (Rijksoverheid 2017). De intensiteit waarmee deze debatten gevoerd werden liet zien dat de opvattingen over racisme en discriminatie in Nederland soms ver uiteenlopen.

De strafrechtelijke aanpak van discriminatie haalde het landelijke nieuws toen de rechter in mei 2017 uitspraak deed in de zaken tegen de verdachten van discriminerende en haatzaaiende uitingen jegens Sylvana Simons. De rechtbank veroordeelde 20 volwassenen die terechtstonden voor opruiing, bedreiging of belediging. Het ging onder andere om de maker van een veelbesproken filmpje, waarin een beeltenis van Simons wordt gelycht. De veroordeelden kregen werkstraffen opgelegd van 60 tot 80 uur en geldboetes variërend van 150 tot 450 euro. De rechter

oordeelde dat hun uitlatingen een grens overschreden en niet vielen onder de vrijheid van meningsuiting. De rechter wilde duidelijk maken 'dat de vrijheid van meningsuiting grenzen kent en dat het overschrijden van die grenzen consequenties heeft' (Rechtspraak 2017).

1.5 Genderdiversiteit en genderneutrale communicatie

2017 was ook het jaar waarin het woord 'genderneutraal' zijn intrede deed in de landelijke media en nieuwsrubrieken. De Hema schrapte de geslachtsaanduiding op kinderkleding om tegemoet te komen aan diverse behoeften van klanten. Op verschillende openbare plekken werden genderneutrale toiletten ingericht. De NS verving in de geautomatiseerde omroepen de aanhef 'beste dames en heren' door het neutralere 'beste reizigers' (NS 2017). Niet iedereen was te spreken over deze veranderingen. Naast veel steun brachten de verschillende nieuwsberichten ook een stroom verontwaardigde reacties teweeg en het woord 'genderneutraal' werd verkozen tot irritantste woord van 2017 (IVDNT 2017). Beleidsmatig werden een aantal maatregelen genomen om onnodige seksregistratie te verminderen, waaronder het weglaten van geslachtsaanduiding op zoveel mogelijk gemeentelijke formulieren, studentenpasjes en OV-chipkaarten (Ministerie van Veiligheid en Justitie 2016).

1.6 Ontwikkelingen in extreemrechts activisme

In de afgelopen jaren waren zowel bestaande als nieuwe extreemrechtse groepen in toenemende mate zichtbaar op straat, in de media en op internet. Zij roerden zich in 2015 en 2016 vooral rond de thema's vluchtelingen en de figuur Zwarte Piet. Met de verminderde publieke aandacht voor vluchtelingenkwesties sinds de afspraken tussen de EU en Turkije (de Turkijedeal) nam ook het activisme van

extreemrechtse groepen in 2017 op dit gebied zichtbaar af (Wagenaar 2017). Tegelijkertijd veranderde de focus van de acties die wel plaatsvonden en van de groepen zelf. De AIVD spreekt van een toenemend 'anti-overheidssentiment' binnen de extreemrechtse scène, en een frequentere confrontatie met 'linkse' personen en groeperingen (AIVD 2018). Ook volgens de Anne Frank Stichting verschoof de focus van extreemrechtse acties gericht op 'etnische' doelwitten (moslims, vluchtelingen, migranten) naar acties gericht tegen politieke tegenstanders, bijvoorbeeld bij (radicaal-) linkse bijeenkomsten of demonstraties. Ondanks het afnemen van lokale conflicten rond asielzoekerscentra leek de grotere maatschappelijke acceptatie van extreemrechtse denkbeelden die rond deze conflicten in 2015 en 2016 was ontstaan, in 2017 te blijven bestaan. Dit was bijvoorbeeld te zien in discussies over de verwevenheid van extreemrechtse groepen met mainstream politieke partijen aan de rechterflank van het publieke spectrum (Wagenaar 2017).

1.7 En verder

Sommige gebeurtenissen zorgden voor weinig krantenkoppen en discussies op de televisie, maar waren wel van belang voor de mensen die het betrof.

Zo krijgt de situatie van woonwagenbewoners doorgaans weinig media-aandacht. Toch vonden er in het afgelopen jaar belangrijke ontwikkelingen plaats. Het College voor de Rechten van de Mens heeft het zogenaamde 'uitsterf- en afbouwbeleid' van gemeenten rond woonwagenlocaties herhaaldelijk als discriminerend beoordeeld. In 2017 volgde een oordeel waarin het College wees op discriminatie door de minister van Binnenlandse Zaken in de handreiking *Werken aan woonwagenlocaties*. Bovendien riep de Nationale Ombudsman de Rijksoverheid op om gemeenten meer te

ondersteunen bij het voeren van beleid dat niet in strijd is met de mensenrechten van de bewoners (Nationale Ombudsman 2017). De minister pakte deze aanbeveling op door in gesprek te gaan met gemeenten en een nieuwe handreiking te ontwikkelen.

De meerjarige campagne *Zet een streep door discriminatie* zoomde in 2017 specifiek in op discriminatie op de arbeidsmarkt, namelijk op zwangerschapsdiscriminatie. Eerder werd in deze campagne al aandacht besteed aan meedoen met een beperking, stagediscriminatie en discriminatie en voetbal.

2.1 Inleiding

De discriminatiecijfers in dit rapport zijn verschillend in aard en in de wijze waarop ze tot stand zijn gekomen. Daarom tellen we ze niet bij elkaar op, maar beschouwen we ze als complementaire informatiebronnen. Hieronder leggen we uit wat wordt verstaan onder door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten, meldingen bij antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) en MiND, en verzoeken om een oordeel bij het College voor de Rechten van de Mens. In bijlage 1 wordt de totstandkoming van deze cijfers uitgebreid toegelicht.

2.2 Verschillende discriminatieregistraties

2.2.1 Politie

Politieagenten registreren alle aangiften, meldingen en eigen waarnemingen in het bedrijfsprocessensysteem Basis Voorziening Handhaving (BVH). De politie rapporteert jaarlijks over de discriminatie-incidenten die in de BVH zijn aangetroffen. Aan de hand van een trefwoordenlijst doorzoeken materiedeskundigen van de politie de geregistreerde informatie op het gebied van discriminatie. Vervolgens screenen zij alle treffers op relevantie. De lijst met discriminatie-incidenten bevat zowel meldingen en aangiften van discriminatie als meldingen en aangiften van incidenten met een discriminatoir aspect. Het kan dus gaan om een discriminerende uitlating of discriminerende uitsluiting, of om een ander misdrijf (bijvoorbeeld een mishandeling, bedreiging of vernieling) waarbij uit de aangetroffen woorden in de registraties van deze incidenten blijkt dat er mogelijk sprake is van een discriminatoir aspect. Dat er een discriminatoir aspect is, wil niet altijd zeggen dat de betrokkene het ook als discriminatie heeft ervaren. Het kan zo zijn dat

er racistisch is gescholden en dit in de politieregistratie terecht is gekomen, zonder dat de betrokkene melding of aangifte van discriminatie had gedaan. Uitgangspunt voor de registratie van discriminatie-incidenten is het incident: als er meerdere meldingen of aangiften zijn over hetzelfde incident, dan wordt dit incident maar één keer opgenomen in de cijfers. Het gaat bij de geïdentificeerde incidenten altijd om mogelijke discriminatie en/of een mogelijk discriminatoir aspect. Een geregistreerd discriminatie-incident betreft niet per definitie een strafbaar feit.

2.2.2 Antidiscriminatievoorzieningen (ADV's)

Mensen die discriminatie ervaren of waarnemen kunnen hiervan melding maken of een klacht indienen bij een ADV. Van een klacht wordt gesproken wanneer de indiener wil dat er een klachtenprocedure volgt. Bij een melding wil de melder de ADV alleen op de hoogte brengen en de melding laten registreren. ADV's registreren alle klachten en meldingen (hierna: meldingen) en staan de melder desgewenst op verschillende manieren bij. Anders dan bij de politiecijfers, tellen bij de ADV-cijfers alle meldingen mee, ook als er meer meldingen waren over hetzelfde gebeurtenis. ADV's registreren ook discriminatiemeldingen op gronden die niet wettelijk beschermd zijn zoals uiterlijk en sociale positie.

2.2.3 Meldpunt internetdiscriminatie (MiND)

Het meldpunt voor internetdiscriminatie MiND registreert meldingen over internetuitingen (zoals websites, sociale media en blogs) die de melder als discriminerend ervaart. MiND schat vervolgens in of deze uitingen strafbaar kunnen zijn. Indien dat het geval is, verzoekt MiND de beheerders of eigenaars van de bewuste website of het platform om

UITGELICHT

DEFINITIE DISCRIMINATIE-INCIDENT

Een discriminatie-incident is een in de BVH geregistreerd voorval, waarbij bepaalde (combinaties van) woorden in de beschrijving voorkomen die kunnen wijzen op een discriminatiefeit of een discriminatoir aspect, of waarbij door agenten een aantekening van discriminatie (met behulp van een specifieke code) is gemaakt, en waarvan door materiedeskundigen is vastgesteld dat:

- Er in de registratie een uitlating of gedraging is te vinden die raakt aan een van de discriminatiegronden uit het Wetboek van Strafrecht: ras (in dit rapport 'herkomst' genoemd), geslacht, godsdienst, levensovertuiging, seksuele gerichtheid en handicap. Bekladdingen (of bekrassingen e.d.) met hakenkruisen worden ook altijd als mogelijke discriminatie beschouwd en opgenomen in de lijst discriminatie-incidenten, ook als de discriminatiegrond niet kon worden vastgesteld.
- Deze (mogelijk) de bestanddelen van art. 137c t/m 137g of 429quater Sr, dan wel de bestanddelen van een gemeen delict, vervult.

de uiting te verwijderen. In dit rapport zijn alleen de meldcijfers opgenomen en wordt niet ingegaan op de aantallen die volgens MiND mogelijk strafbaar zijn. Hiervoor verwijzen we de lezer naar het jaarverslag van MiND. Anders dan in voorgaande jaren maakte MiND in 2017 onderscheid tussen het aantal meldingen en het aantal 'unieke uitingen'. MiND ontvangt geregeld diverse meldingen over dezelfde uiting op internet. Bij de 'unieke uitingen' wordt een incident of uiting, ongeacht het aantal meldingen, slechts een keer meegeteld.

2.2.4 Het College voor de Rechten van de Mens

Mensen die discriminatie ervaren kunnen in bepaalde gevallen terecht bij het College voor de Rechten van de Mens voor een oordeel over de bewuste situatie of gebeurtenis. Het College is bevoegd om discriminatie-ervaringen te toetsen aan de gelijkebehandelingswetgeving, waaronder de Algemene wet gelijke behandeling. Dat betekent dat verzoeken betrekking moeten hebben op discriminatiegronden en -terreinen die in deze wetgeving vastgelegd zijn (bijvoorbeeld onderwijs of arbeidsmarkt). In dit rapport wordt uitsluitend ingegaan op de instroom van verzoeken om een oordeel bij het College, niet op de uitgesproken oordelen. Het jaarverslag van het College biedt deze informatie wel.

Het College ontvangt ook discriminatiemeldingen zonder dat deze uitmonden in een (verzoek om) een oordeel. Tevens krijgt het College vragen over discriminatie zonder dat daarbij wordt overgegaan tot een verzoek om een oordeel (4.259 in 2017). Deze registraties zijn niet meegenomen in deze rapportage.

2.3 Interpretatie van de cijfers

De discriminatiecijfers in dit rapport bieden inzicht in de incidenten die bekend zijn bij de politie en in gemelde discriminatie-ervaringen bij de andere organisaties. Dat is geen weergave van het daadwerkelijke aantal discriminatie-incidenten dat zich heeft voorgedaan in 2017 in Nederland. Uit onderzoek weten we dat het herkennen, benoemen en melden van discriminatie voor mensen vaak lastig is. Daarom is er sprake van onderrapportage. Ook als mensen discriminatie als zodanig herkennen, stappen zij nog niet vanzelfsprekend naar een instantie die het voorval registreert. De redenen waarom gedupeerden discriminatie niet melden, lopen uiteen. Het idee dat melden niet helpt, een lage bekendheid met de mogelijkheid om melding te maken, twijfel over de strafbaarheid van de discriminatie, angst voor eventuele gevolgen van het melden, en gewenning aan discriminatie zijn uit onderzoek naar voren gekomen als achterliggende overwegingen die de meldingsbereidheid belemmeren (Ens 2016). Gemiddeld wordt slechts een op de acht discriminatie-ervaringen ergens gemeld, blijkt uit het meest recente kwantitatieve onderzoek hiernaar van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Andriessen 2014).

De cijfers in dit rapport laten verschillende ontwikkelingen zien, zowel in het totaal aantal discriminatie-incidenten als in de gronden, plekken en verschijningsvormen waarop ze betrekking hebben. Deze ontwikkelingen kunnen duiden op:

- daadwerkelijke veranderingen in de manifestatie van discriminatie in Nederland
- veranderingen in de mate waarin mensen discriminatie herkennen, benoemen en melden (Andriessen 2017)
- veranderingen in de manier waarop incidenten en meldingen worden geregistreerd

Het is mogelijk dat gebeurtenissen bij twee organisaties worden gemeld, waardoor er een overlap tussen registraties kan zitten. Als er sprake is van bedreiging of geweld adviseren ADV's melders bijvoorbeeld om aangifte te doen bij de politie. Het is niet bekend hoe vaak dit gebeurt. In de praktijk blijkt dat mensen met meldingen van geweld of bedreiging vaak meteen naar de politie gaan.

Als het internetdiscriminatie betreft verwijzen ADV's melders ook door naar MiND om de uiting te laten beoordelen en een verwijderingsverzoek in te dienen. Ook in dit geval is niet bekend hoe vaak de melders contact opnemen met MiND.

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft in het kort een overzicht van het totaal aantal door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten, de meldingen bij de antidiscriminatievoorzieningen (ADV's), het College voor de Rechten van de Mens en het meldpunt voor internetdiscriminatie MiND. De cijfers worden in paragraaf 3.3 vergeleken met die van 2016.

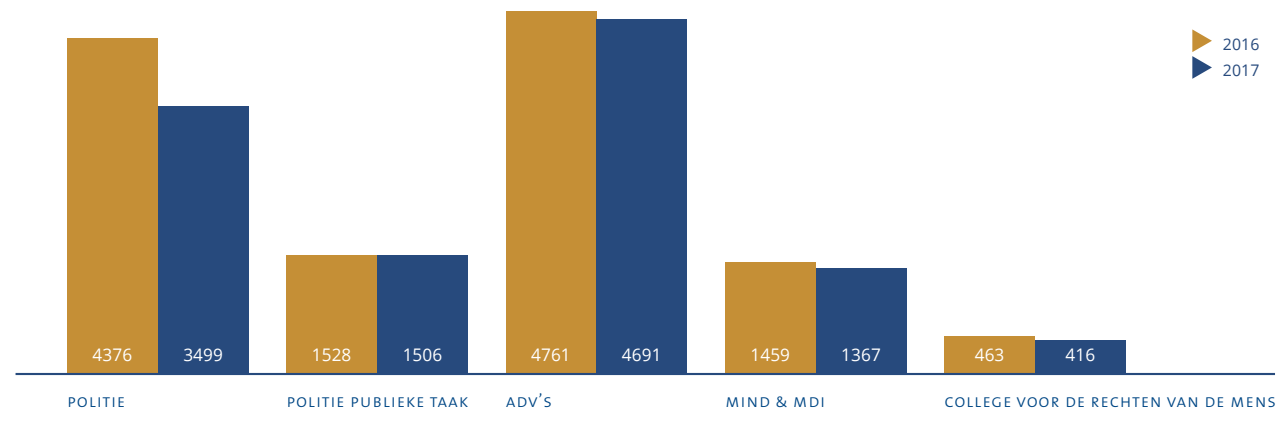
3.2 Aantal discriminatieregistraties

In 2017 registreerde de politie 3.499 discriminatie-incidenten. Daarnaast telde de politie in totaal 1.506 incidenten waarbij werknemers met een publieke taak het doelwit waren, bijvoorbeeld politieagenten of ambulancepersoneel. De overheid heeft speciale aandacht voor agressie en geweld jegens werknemers met een publieke taak; daarom rapporteren we over deze categorie incidenten apart in hoofdstuk 7.

Bij de ADV's kwamen in 2017 landelijk 4.691 discriminatie-meldingen binnen. Het meldpunt voor internetdiscriminatie MiND ontving in 2017 1.367 meldingen van discriminatie op sociale media, blogs, websites en internetfora. Bij het College voor de Rechten van de Mens kwamen 416 verzoeken om een oordeel binnen in 2017.

3.3 Vergeleken met 2016

De meest opvallende verandering ten opzichte van 2016 is de daling van het aantal discriminatie-incidenten geregistreerd door de politie. De politie registreerde 877 minder incidenten dan in 2016, een daling van 20%. In 2015 was er ook al een forse daling te zien in het totale aantal incidenten. De daling in 2017 is met name toe te schrijven aan drie van de tien politie-eenheden: Amsterdam, Midden-Nederland en Oost-

Figuur 1 Overzicht discriminatieregistraties 2016-2017

Nederland. In hoofdstuk 8 is meer te lezen over de regionale cijfers. De politie registreerde vooral veel minder incidenten op de openbare weg (zie hoofdstuk 6 over de locaties waar incidenten plaatsvonden). Er zijn in 2017 geen wezenlijke veranderingen in de manier van registreren doorgevoerd die de daling zouden kunnen verklaren. Ook zijn er geen aanwijzingen dat de daadwerkelijke omvang van discriminatie kleiner is geworden (zie ook *Uitgelicht* op pagina 15). In 2017 registreerde de politie in totaal 11 procent minder misdrijven, een daling die voor bijna alle soorten misdrijven geldt. Dit zou ook van invloed kunnen zijn op de discriminatiecijfers.

Het aantal politieregistraties van discriminatie tegen werknemers met een publieke taak was in 2017 ongeveer gelijk aan het aantal in 2016. In 2016 was het aantal met 47% toegenomen ten opzichte van 2015. In sommige politie-eenheden is in 2017 een daling te zien (zoals in Den Haag) en in andere politie-eenheden juist een stijging (zoals in Rotterdam). Het gros van deze meldingen betrof discriminatie van politieagenten, al was er in 2017 wel een stijging van

discriminatie van andere werknemers met een publieke taak te zien, bijvoorbeeld in de zorg. In hoofdstuk 7 worden deze verschuivingen verder toegelicht.

De ADV-meldingen bleven nagenoeg gelijk, na een lichte stijging in 2016. Het is opvallend dat het algehele niveau van ADV-meldingen stabiel blijft. Tot 2016 was sprake van een gestage daling die onder andere verklaard werd door de opkomst van sociale media, waardoor de behoefte om melding te doen bij een voorziening mogelijk was afgenomen (Van Bon en Mink 2016). Deze trend lijkt echter niet meer door te zetten. Terwijl de meeste politie-eenheden kleine toe- of afnames lieten zien, werden er in de politie-eenheid Amsterdam 235 meer meldingen gerapporteerd (een stijging van 29%). Dit had te maken met 352 meldingen die bij het Meldpunt Discriminatie Regio Amsterdam binnenkwamen over twee dance events die de naam Holi gebruikten: het Holi Festival of Colours in Amsterdam en het Holi Fusion Festival in Eindhoven. Melders gaven aan het als misbruik te ervaren dat de naam van een religieuze hindoeïstische viering hiervoor werd gebruikt en dat het daarmee in verband werd gebracht met '...drank, drugs en losbandigheid'. De 352 meldingen over de dance events komen op een aantal plekken in dit rapport terug. Ze leiden namelijk tot verschuivingen in de procentuele verdelingen van de discriminatiegronden, terreinen en wijzen van discriminatie.

Verder kende 2017 geen opvallende incidenten of gebeurtenissen die voor een groot aantal meldingen hebben gezorgd. Omdat in 2016 juist een aantal incidenten in het publieke debat tot veel meldingen leidden, is de omvang van de categorie 'publieke en politieke opinie' in 2017 weer wat kleiner geworden.

Het vergelijken van het aantal meldingen van internet-discriminatie tussen 2016 en 2017 is lastig vanwege een verandering in de organisatorische infrastructuur. In 2016 konden mensen met meldingen van internetdiscriminatie nog terecht bij twee organisaties: MiND en MDI. Het gezamenlijke aantal meldingen was toen 1.459 (met mogelijke overlap, dat wil zeggen meldingen die bij allebei de organisaties werden gedaan). In 2017 was MiND de enige organisatie die meldingen van internetdiscriminatie registreerde. Het aantal registraties van 1.367 in 2017 betekende voor MiND als organisatie een forse stijging (449 meer meldingen, 49% toename). In vergelijking met het gecombineerde aantal meldingen van MiND en MDI in 2016 ging het om een lichte daling (92 minder meldingen, oftewel 6%). Deze daling zou verklaard kunnen worden door het wegvallen van de mogelijke overlap tussen MiND en MDI in voorgaande jaren. Anders dan in voorgaande jaren maakte MiND in 2017 onderscheid tussen het aantal meldingen en het aantal 'unieke uitingen'. De 1.367 meldingen die in 2017 bij MiND werden gedaan betroffen 925 unieke uitingen. In de overige hoofdstukken van dit rapport bespreken we vooral de unieke uitingen.

Het College voor de Rechten van de Mens ontving 47 minder verzoeken om een oordeel in 2017 dan in 2016 (een daling van 10%). Het aantal ligt nu met 416 verzoeken weer rond het niveau van 2015. In de jaren voor 2015 daalde het aantal verzoeken enigszins.

UITGELICHT

NEDERLANDERS DUBBEL OVER DISCRIMINATIE

Onderzoek naar het perspectief van Nederlandse burgers op discriminatie als maatschappelijk probleem laat geen duidelijke conclusies over een toe- of afname van discriminatie toe. In 2017 deed het SCP onderzoek naar hoe Nederlanders tegen discriminatie aankijken (Den Ridder, Andriessen en Dekker 2017). Daaruit bleek dat Nederlanders discriminatie en racisme in de afgelopen jaren weer als een belangrijker maatschappelijk probleem zien dan in eerdere jaren. Ruim de helft van Nederlanders denkt bovendien dat er nu (veel) meer discriminatie in Nederland is dan 20 jaar geleden. Dit kan met eigen ervaringen en met een grotere verspreiding van nieuws en incidenten te maken hebben.

Het beeld dat Nederlanders van discriminatie hebben is niet eenduidig. Zo vindt bijna driekwart van de Nederlanders dat te snel geroepen wordt dat iets discriminatie is. Volgens het SCP kan dit te maken hebben met onduidelijke beelden over wat discriminatie inhoudt. Doordat de een er een nauwere definitie van discriminatie op nahoudt dan de ander, is er ook veel scepsis onder Nederlanders over discriminatie als maatschappelijk probleem. Deze scepsis bestaat naast de geuite zorgen over (de toename van) discriminatie.

Bijna twee op de drie respondenten van het SCP vinden discriminatie verwerpelijk. Een op de twintig is het daar niet mee eens, de overige groep weet het niet zeker. De beweegredenen van mensen die discriminatie niet verwerpelijk vinden zijn niet onderzocht.

3.4 In het kort

- In 2017 waren er bij de politie landelijk 3.499 geregistreerde discriminatie-incidenten. Dat zijn er 877 minder dan in 2016 (een daling van 20%). Ook in 2016 was er al sprake van een daling. Deze daling is niet eenvoudig te verklaren. De daling was in 2017 in de politie-eenheden Amsterdam, Midden-Nederland en Oost-Nederland groter dan in de rest van het land. Er werden met name minder incidenten op de openbare weg geregistreerd.
- Bij de antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) kwamen landelijk 4.691 discriminatiemeldingen binnen. In 2016 waren dat er 4.761 (een daling van 1%). Na enkele jaren van een afname van meldingen blijft het niveau daarmee stabiel. Een incident in Amsterdam leidde tot een groot aantal meldingen, wat leidde tot verschuivingen in de verdelingen bij discriminatiegrond, terrein en wijze van discriminatie.
- Het College voor de Rechten van de Mens ontving 416 verzoeken om een oordeel (een daling van 10%) en zit daarmee weer op het niveau van 2015.
- Bij het meldpunt voor internetdiscriminatie MiND kwamen 1.367 meldingen binnen, waarvan 925 unieke uitingen. In 2016 registreerden de toen nog naast elkaar bestaande meldpunten MiND en MDI in totaal 1.459 meldingen (met mogelijke overlap, dus een vergelijking tussen 2016 en 2017 is niet te maken).

4.1 Inleiding

Discriminatie is het ongelijk behandelen van mensen op basis van kenmerken die er in die situatie niet toe doen. Het kan bijvoorbeeld gaan om hun herkomst, huidskleur, leeftijd of godsdienst. Die kenmerken worden discriminatiegronden genoemd. Dit hoofdstuk gaat in op de verdeling van meldingen en registraties over de verschillende discriminatiegronden en de verschuivingen daarin. Een aantal gronden komt uitgebreider terug in dit hoofdstuk, omdat ze relatief vaak voorkomen, sterk zijn gestegen en/of in de maatschappelijke of politieke belangstelling staan.

Een belangrijke kanttekening bij de interpretatie van informatie over discriminatiegronden geldt voor de registraties die betrekking hebben op seksuele gerichtheid, antisemitisme en handicap. We weten dat een deel van deze discriminatie-incidenten gaat over het gebruik van de woorden 'homo', 'jood' en 'mongool' als scheldwoord. 'Homo' en in mindere mate 'jood' en 'mongool' worden veel gebruikt als algemeen scheldwoord. Het is onbekend bij hoeveel van dergelijke scheldincidenten de gedupeerde daadwerkelijk homoseksueel of Joods was, of daarvoor werd aangezien of een beperking had.

4.2 Discriminatiegrond

Figuren 2 en 3 laten zien hoe de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten en de meldingen bij de ADV's zijn verdeeld over de meest geregistreerde discriminatiegronden. Voor een volledig overzicht en absolute aantallen verwijzen we naar de tabellen in bijlage 2. Naast de meest geregistreerde discriminatiegronden is in de figuren ook informatie opgenomen over registraties van discriminatie op grond van het islamitische geloof en antisemitisme.

Antisemitische incidenten vallen juridisch gezien onder discriminatie op grond van 'ras' (de juridische term voor herkomst') en/of discriminatie op grond van godsdienst. Omdat dit onderscheid lastig te maken is, kiezen we ervoor om antisemitisme apart weer te geven. Bij discriminatie op grond van godsdienst zijn incidenten en meldingen van discriminatie vanwege het islamitische geloof apart inzichtelijk gemaakt.

Zoals bijna elk jaar kwam de discriminatiegrond herkomst bij zowel de politie als de ADV's het meeste voor. Het ging om meer dan een derde van alle geregistreerde incidenten en meldingen. Op de tweede plaats volgden bij de politie registraties over de grond seksuele gerichtheid, bij de ADV's meldingen over de grond godsdienst. Waar bij de politie weinig discriminatie-incidenten betrekking hadden op de gronden geslacht en handicap, ging wel respectievelijk 10% en 12% procent van ADV-meldingen over deze gronden.

Wat de verschuivingen tussen de categorieën betreft, valt op dat de ADV-meldingen meer verandering laten zien dan de politieregistraties. Bij de politieregistraties is er een duidelijke stijging van het aantal incidenten in de categorie onbekend/overig te zien, een lichte stijging van de grond herkomst, en een lichte daling van het aantal in de categorieën godsdienst en seksuele gerichtheid. Bij de ADV-meldingen springen de sterke toename van het aandeel discriminatiemeldingen op grond van godsdienst en op grond van handicap eruit, net als de afname van het aantal meldingen op grond van seksuele gerichtheid. Ook het kleinere aandeel meldingen van discriminatie tegen moslims binnen de categorie godsdienst valt op. Deze relatieve daling is, net als een aantal andere dalingen, toe te schrijven aan de 352 meldingen die bij het Meldpunt Discriminatie Regio Amsterdam binnenkwamen

UITGELICHT

DISCRIMINATIEGRONDEN

Politie, antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) en andere organisaties hanteren verschillende discriminatiegronden waarop de registratie is gebaseerd. De politieregistraties waarover we in dit rapport schrijven, gaan over discriminatie op een van de vijf gronden die in het Wetboek van Strafrecht strafbaar zijn gesteld: ras (in dit rapport 'herkomst' genoemd), geslacht, godsdienst/levensovertuiging, seksuele gerichtheid en handicap. Daarnaast zijn ook registraties van bekladdingen en bekrassingen met hakenkruisen opgenomen, ook als de discriminatiegrond daarvan niet kon worden vastgesteld.

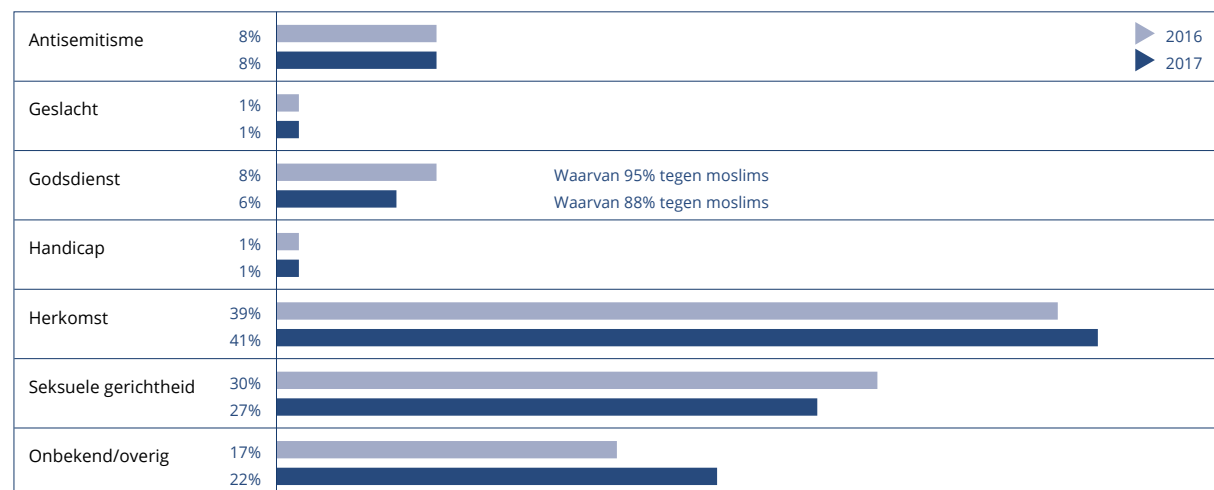
ADV's gaan naast het Wetboek van Strafrecht ook uit van de gronden die in civielrechtelijke wet- en regelgeving zijn opgenomen. Dat zijn naast de hiervoor genoemde gronden: arbeidscontract, arbeidsduur, burgerlijke staat, nationaliteit en politieke gezindheid. Ook meldingen over ongelijke behandeling en discriminatie op niet-wettelijke gronden worden door ADV's geregistreerd, zoals discriminatie op grond van sociale positie of uiterlijk. Andere organisaties die discriminatie-ervaringen registreren en die in dit rapport worden aangehaald, werken in een ander (wettelijk) kader. De geregistreerde gronden komen daardoor niet helemaal overeen.

over het als misbruik ervaren gebruik van de naam Holi voor twee dance events (zie paragraaf 3.3). Deze meldingen zijn geregistreerd als discriminatie op grond van godsdienst (hindoeïsme).

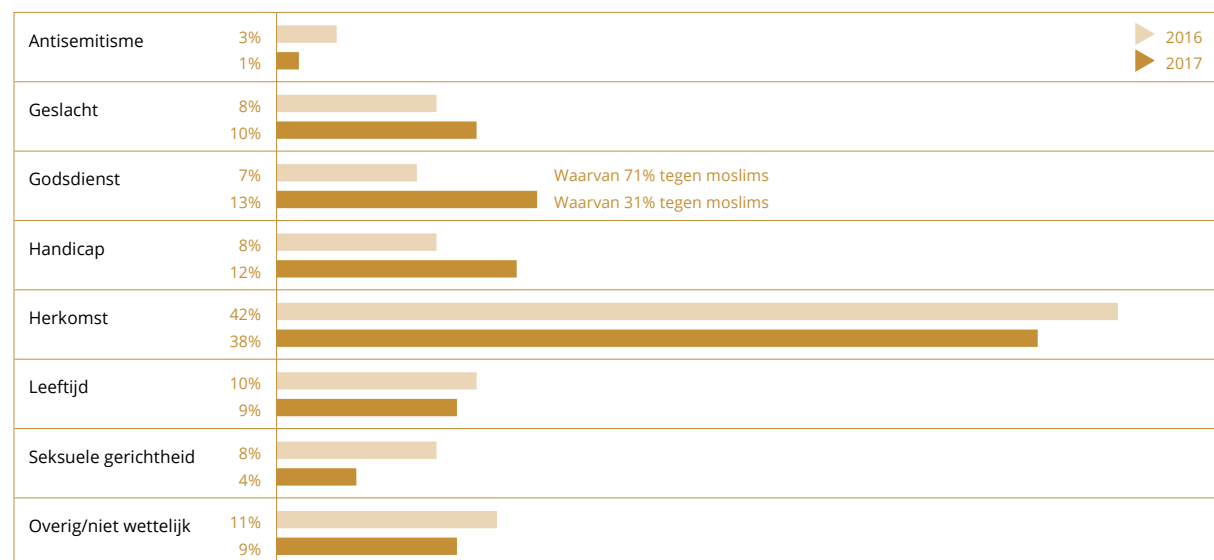
44% van de meldingen van internetdiscriminatie die MiND registreerde had betrekking op de discriminatiegrond herkomst (599). In 2016 ging het nog om 33%. Als alleen gekeken wordt naar het aantal unieke uitingen (dus zonder dubbele meldingen over hetzelfde incident), is het aandeel uitingen op grond van herkomst aanzienlijk kleiner, maar met 27% van de unieke uitingen blijft het de meest gemelde vorm van internetdiscriminatie. 170 uitingen betroffen antisemitisme op internet (18%), bij 105 uitingen ging het om godsdienstdiscriminatie (11%) en bij 62 uitingen om discriminatie op grond van seksuele gerichtheid (7%).

Bij het College voor de Rechten van de Mens veranderde de verdeling van de discriminatiegronden van de verzoeken om een oordeel. Zo is de grond handicap in 2017 de grootste (30% van de verzoeken had betrekking op deze discriminatiegrond), gevolgd door geslacht (21%), herkomst (15%) en leeftijd (13%). Handicap was ook in 2016 al de grootste categorie, maar het aantal verzoeken op deze grond steeg nog eens fors (van 90 naar 124, oftewel van 20% naar 30% van het totaal). Er kwamen minder verzoeken binnen op de gronden herkomst (van 89 naar 61, oftewel van 19% naar 15% van het totaal), en leeftijd (van 72 naar 56, 16% naar 13%).

In de volgende paragrafen gaan we verder in op de meldingen en registraties op een aantal specifieke discriminatiegronden. Daarbij komen ook mogelijke achtergronden bij de verschuivingen aan de orde.

Figuur 2 Discriminatie-incidenten politie naar discriminatiegrond in 2016-2017²

Figuur 3 ADV-meldingen naar discriminatiegrond in 2016-2017³

4.2.1 Op meerdere gronden

Discriminatie-incidenten richten zich niet altijd alleen op één kenmerk, maar kunnen ook betrekking hebben op verschillende discriminatiegronden naast elkaar of in combinatie. Bijvoorbeeld wanneer iemand gediscrimineerd wordt omdat hij homoseksueel en moslim is. Politie en ADV's houden in hun registratie rekening met discriminatie op meerdere gronden. Bij de 3.499 politieregistraties zijn 3.743 discriminatiegronden geregistreerd. De ADV's registreerden 4.867 discriminatiegronden bij een totaal van 4.691 meldingen.

De incidenten die de politie registreerde met verwijzing naar meerdere gronden hebben met name betrekking op de discriminatiegronden herkomst, godsdienst, seksuele gerichtheid en antisemitisme. Vaak voorkomende combinaties zijn herkomst en godsdienst, herkomst en seksuele gerichtheid en godsdienst en seksuele gerichtheid. In veel gevallen ging het om scheldpartijen waarbij verschillende scheldwoorden door elkaar werden gebruikt die verwijzen naar een van de geregistreerde gronden: 'kankermoslim', 'kankerhomo', 'kutbuitenlander', 'vieze zwarte' of 'kankerjood'. Ook bekladdingen met bijvoorbeeld hakenkruisen in combinatie met racistische of anti-moslimleuzen kwamen terug in de meervoudige registraties.

Waar handicap door de politie als een van meerdere discriminatiegronden geregistreerd werd, was dat opvallend vaak in combinatie met seksuele gerichtheid. Ook hier ging het in de meeste gevallen om schelden, met woorden als 'mongool' en 'homo'. Soms was dit gericht (in de zin dat de melder zelf homoseksueel was en/of een beperking had), soms ongericht.

Melder wordt bedreigd met de dood, waarbij gezegd is: 'Ik trek je kankerbruine kop van je hoofd en jij met je kankerhomo-vriend'. Politie

4.2.2 Op grond van herkomst

De discriminatiegrond herkomst is door de jaren heen steeds de grootste categorie in de registratiebestanden van politie en ADV's. Zo ook in 2017. Bij de politie nam het percentage registraties dat met deze discriminatiegrond verband hield toe van 39% naar 41%. In de afgelopen jaren was het aandeel juist iets kleiner geworden. In absolute zin was er wel een afname van 1.723 geregistreerde incidenten in 2016 naar 1.450 geregistreerde incidenten in 2017. Bij de ADV's nam de relatieve en absolute omvang van de categorie in 2017 af (van 2.001 naar 1.800 meldingen, 42% naar 38% van het totaal).

De politie registreert subcategorieën bij de grond herkomst, gerelateerd aan de specifieke herkomst of huidskleur waar de discriminerende handeling of uitlating op is gericht. 35% van de incidenten op grond van herkomst was gericht tegen mensen met een zwarte of donkere huidskleur. Daarbij ging het veelal om beledigingen met woorden als 'neger' en 'aap'. De incidenten speelden zich af op diverse locaties, maar met name in de directe woonomgeving. In respectievelijk 13% en 12% van de geregistreerde incidenten op grond van herkomst hadden de slachtoffers een Marokkaanse of Turkse achtergrond of werden als zodanig aangezien. Ook hier waren er veel beledigingen terug te vinden, bijvoorbeeld met scheldwoorden als 'kankermarokkaan' en 'kutturk'. Nog eens 17% van de herkomst-registraties viel in de algemene categorie 'buitenlander' waaronder bijvoorbeeld veel

voorkomende uitlatingen als 'rot op naar je eigen land' of 'jullie buitenlanders'. Verder waren 30 incidenten (2% van de herkomst-registraties) gericht tegen mensen van (vermeende) Midden- en Oost-Europese herkomst. 24 incidenten (2%) betroffen discriminatie op grond van (vermeende) Nederlandse herkomst.

► **Een Marokkaans-Nederlandse jongen wordt op zijn school voor speciaal onderwijs gepest. Andere kinderen schelden hem uit voor 'kankermarokkaan' en roepen 'Willen we meer of minder Marokkanen?' en 'Alle Turken en Marokkanen het land uit'. Ook hebben kinderen geprobeerd om het haar van de jongen in brand te steken.** Politie

Bijna een derde deel (30%) van de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten op grond van herkomst speelde zich af in de directe woonomgeving, oftewel 437 incidenten. Hieronder vallen ook burenruzies. Daarnaast vonden veel incidenten (285) plaats op de openbare weg (niet verkeersgerelateerd). De verdeling tussen locaties binnen de discriminatiegrond herkomst week niet opvallend af van de verdeling van alle discriminatie-registraties bij elkaar (zie hoofdstuk 6 voor meer informatie over de locaties).

38% van de meldingen die bij de ADV's in 2017 binnenkwamen had betrekking op de discriminatiegrond herkomst, een daling ten opzichte van 2016 toen het om 42% van het totaal ging. Het absolute aantal meldingen op deze grond nam daarmee licht af, van 2.001 naar 1.800 meldingen. In de afgelopen jaren kwam het aandeel van deze

DISCRIMINATIE-INCIDENTEN POLITIE	ANTISEMITISME	GODSDIENST	HERKOMST	SEKSUELE GERICHTHEID
Binnenshuis	16	3	49	41
Commerciële dienstverlening	2	21	104	32
Directe woonomgeving	85	46	437	317
Gebedshuis	0	16	3	1
Horeca/uitgaan	15	4	95	51
Media en communicatie	32	23	105	91
Openbaar vervoer	8	4	28	17
Openbare weg/water <i>niet verkeersgerelateerd</i>	61	51	285	227
Openbare weg/water <i>verkeersgerelateerd</i>	8	4	115	39
Recreatieterrein	2	4	16	10
School	8	10	50	34
Sportterrein	10	1	28	2

discriminatiegrond altijd boven de 40% uit. Voorbeelden van incidenten die werden gemeld zijn: Poolse mensen die op hun werk beledigd werden, melders die werden uitgemaakt voor 'Zwarte Piet' of kinderen die op school gepest werden vanwege hun huidskleur. Anders dan bij de politieregistraties ging het bij de ADV-meldingen naast beledigingen ook vaak over oneerlijke behandeling. Denk aan sollicitanten die worden afgewezen bij een sollicitatie vanwege hun achternaam, studenten die zich op grond van hun herkomst onterecht beoordeeld voelen op hun school of klanten die in een winkel anders worden behandeld vanwege hun huidskleur. Bedreigingen en geweld gerelateerd aan herkomst werden bij de ADV's veel minder vaak gemeld dan bij de politie.

Bij MiND werden in 2017 252 unieke uitingen van internetdiscriminatie op grond van herkomst gemeld, 27%

Tabel 1

Discriminatie-incidenten politie naar locatie en discriminatiegrond in 2017

► **Een moeder maakt melding van een discriminerende en stereotyperende opdracht op een basisschool. Bij de invuloefening moeten kinderen de lege plekken in een zin vullen met woorden. De woorden die ingevuld moeten worden zijn 'brillenjood', 'poepchinees' en de oefening zelf bevat de woorden 'dikzak', 'neger' en 'vieze Turk'.** ADV-melding

van het totaal aantal geregistreerde unieke uitingen. 88 van deze uitingen hadden betrekking op discriminatie op grond van een donkere huidskleur (35% van het totaal op grond van herkomst). 46 unieke uitingen (18% van de categorie herkomst) gingen over discriminatie op grond van een lichte huidskleur of Nederlandse herkomst. Van de 252 geregistreerde uitingen ging verder 15% over 'vluchtelingen', 10% over 'Marokkanen', 6% over 'migranten algemeen', 6% over 'Aziaten' en 4% over 'Turken'.

Het College voor de Rechten van de Mens werd in 2017 61 keer om een oordeel over discriminatie op grond van herkomst verzocht; in 2016 was dit nog 89 keer. Het aandeel van het totaal aantal verzoeken slonk daarmee van 19% naar 15%. Er is geen voor de hand liggende verklaring voor deze afname, in voorgaande jaren was het aantal verzoeken gerelateerd aan deze grond juist stabiel.

4.2.3 Op grond van seksuele gerichtheid

De politie registreerde in 2017 in totaal 954 incidenten van discriminatie op grond van seksuele gerichtheid, 341 minder dan in 2016. Ondanks de daling ging het om 27% van de registraties. In 2016 was dat 30%, in eerdere jaren schommelde het percentage. De meeste incidenten speelden zich af in de directe woonomgeving of op de openbare weg. 90% van de geregistreerde incidenten was gerelateerd aan homoseksualiteit.

Vaak ging het om een discriminerende uitlating, soms ging dit gepaard met fysiek geweld. We weten dat een deel van de registraties betrekking had op incidenten waarbij het woord 'homo' als algemeen scheldwoord werd gebruikt, zonder dat bij de daders (of bij de politie) bekend was wat de seksuele

gerichtheid van het slachtoffer was. Andere incidenten waren wel expliciet gericht op de seksuele gerichtheid van het slachtoffer. Dit verschil is te zien in onderstaande casussen. Het is niet bekend welk deel van de geregistreerde incidenten bewust gericht was tegen homoseksuele slachtoffers.

► **Als een man bier bestelt aan de bar, wordt hem dit geweigerd omdat hij zichtbaar onder invloed van alcohol is. Daarop scheldt hij de barman uit voor 'kankerhomo' en dreigt vervolgens om een mes te gebruiken.** Politie

► **Melder kust zijn vriend bij de voordeur gedag. Net op dat moment loopt een van de burens langs met zijn hond. Als hij de twee mannen elkaar een zoen ziet geven, begint hij te schelden en dreigen: 'Vieze homo's, kankerhomo's! Ik laat mijn honden los!'** Politie

Bij de ADV's zijn in 2017 duidelijk minder meldingen over discriminatie op grond van seksuele gerichtheid gedaan dan in 2016: de ADV's registreerden 195 meldingen wat neerkomt op 4% van het totaal. De daling is met name te verklaren door het uitzonderlijk hoge aantal meldingen over deze discriminatiegrond in 2016, wat toen verband hield met de verspreiding van een anti-homoflyer in Amsterdam en uitspraken van de oprichter van de Vrije Democratische Partij uit Zaanstad. Het niveau van 2017 is juist in lijn met de jaren vóór 2016. Terwijl ADV's veel minder meldingen van discriminatie op grond van seksuele gerichtheid registreerden dan de politie, ging het bij deze meldingen in de meeste gevallen wel om gerichte discriminatie, in de

UITGELICHT

IN EUROPEES PERSPECTIEF

Europese gegevens bevestigen het beeld dat discriminatie op grond van herkomst in Nederland vaak ervaren wordt. Onderzoek door het Grondrechtenagentschap van de EU (*Fundamental Rights Agency, FRA*) dat eind 2017 gepubliceerd werd, liet zien dat leden van etnische minderheidsgroepen in Nederland vaker dan in andere landen discriminatie op grond van hun herkomst ervaren (FRA 2017b). Van de Turks-Nederlandse en Noord-Afrikaans-Nederlandse respondenten die door het agentschap zijn ondervraagd gaf respectievelijk 39% en 49% aan dat zij in het afgelopen jaar discriminatie hadden meegemaakt vanwege herkomst, bij een EU-gemiddelde van 20% en 31%. In vergelijking met minderheidsgroepen in andere EU-landen rapporteerden de Nederlandse respondenten met name discriminatie op grond van herkomst en religie, en minder op grond van huidskleur of leeftijd. 37% van de Turks-Nederlandse en 40% van de Noord-Afrikaans-Nederlandse respondenten gaf aan in het afgelopen jaar te zijn lastiggevallen op grond van hun herkomst, de hoogste scores in de respectievelijke categorieën.

zin dat de melders zich gediscrimineerd voelden op grond van hun seksuele gerichtheid. Bij 2 op de 3 ADV-meldingen op grond van seksuele gerichtheid ging het om een belediging of schelden; dat was duidelijk meer dan bij andere discriminatiegronden. Oneerlijke behandeling kwam juist minder vaak voor bij de meldingen op grond van seksuele gerichtheid. De meldingen gingen vooral over discriminatie van homoseksuelen mannen.

Bij MiND werden 67 meldingen van discriminatie op grond van seksuele gerichtheid geregistreerd, 5% van het totaal. Dit betrof 62 unieke uitingen, 7% van het totaal aantal unieke uitingen.

Het College voor de Rechten van de Mens ontving slechts weinig verzoeken om een oordeel gerelateerd aan de discriminatiegrond seksuele gerichtheid: 6 keer in 2017, 1% van het totaal.

4.2.4 Antisemitisme

Antisemitisme, ook wel omschreven als 'Jodenhaat' of een negatieve houding tegenover mensen vanwege hun Joods-zijn (etniciteit of geloof), kan zich op verschillende manieren uiten. Bijvoorbeeld in opmerkingen (al dan niet direct gericht tegen Joodse personen), maar ook in geweld tegen personen of vernieling van Joodse objecten (zoals begraafplaatsen en synagogen).

Net als in 2016 had in 2017 8% van de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten betrekking op de discriminatiegrond antisemitisme. Door de jaren heen blijft het aandeel van deze discriminatiegrond opvallend stabiel. In lijn met de algehele daling van het aantal geregistreerde incidenten daalde ook het absolute aantal antisemitische incidenten van 335 naar 284. Antisemitische incidenten die

de politie registreerde vonden bovengemiddeld vaak plaats in de directe woonomgeving: 85 registraties vielen in deze categorie. De analyse van de casusbeschrijvingen leert dat deze incidenten vaak gingen over conflicten tussen burens waarbij mensen (al dan niet gerelateerd aan een Joodse achtergrond) werden uitgescholden voor 'kankerjood' of waarbij hakenkruisen in combinatie met antisemitische teksten en soms bedreigingen op muren, brievenbussen of persoonlijke eigendommen werden gekrast. Soms ging het ook om antisemitische uitingen door onbekenden, zoals in onderstaande casus het geval is.

Melder is Joods en heeft een Joodse wimpel aan de gevel hangen. Twee weken geleden stopte er een witte bestelbus voor de woning van melder. De inzittenden maakten een Hitlergroet. Politie

Tijdens en rondom voetbalwedstrijden werden diverse keren antisemitische leuzen geroepen die door de politie geregistreerd zijn. Terwijl hier vaker grotere groepen voetbalsupporters bij zijn betrokken, zijn de registraties in dit rapport teruggebracht tot incidentniveau. Dat wil zeggen dat incidenten slechts één keer meetellen, ook als een hele groep supporters zich schuldig maakt aan een antisemitische uiting in een dergelijke context (en ook diverse mensen hierop door de politie worden aangesproken). Uitgangspunt is het incident (bijvoorbeeld een geroepen leus), niet de gebeurtenis (bijvoorbeeld een wedstrijd) of het aantal betrokken personen. Het aandeel aan voetbal gerelateerde incidenten (binnen de categorie antisemitisme) is dan ook beperkt.

UITGELICHT

MONITOR ANTISEMITISME VAN CIDI

Het Centrum Informatie en Documentatie Israël (CIDI) stelt sinds 1983 ieder jaar een monitor samen. De monitor bevat een overzicht van de meldingen bij CIDI en ADV's en van mediaberichten over antisemitische incidenten. In de meest recente uitgave van de monitor over 2017 heeft CIDI voor het eerst ook antisemitische uitingen op het internet en in het politieke domein geregistreerd. Daaronder vallen ook holocaustontkenning en antisemitische complottheorieën. Zonder de meldingen over internet en politiek registreerde CIDI in 2017 113 meldingen van antisemitisme, 4 meer dan in 2016. Daarnaast registreerde CIDI 24 meldingen van antisemitisme op internet. Het grootste deel van de incidenten waar CIDI over rapporteert betrof zogenaamde 'real life' uitingen (57), waaronder vandalisme. Verder registreerde CIDI 24 meldingen van antisemitisme in de directe omgeving van de melders (bijvoorbeeld in de buurt, op school of op het werk), 14 schriftelijke uitingen en 18 incidenten van antisemitisme op een maatschappelijk domein als sport, media of bij demonstraties (Mestrum en Van der Bas 2018).

De door de politie geregistreerde incidenten van anti-semitisme in de categorie media en communicatie hadden bijna uitsluitend betrekking op uitingen en interacties op sociale media. 66 antisemitische incidenten werden geregistreerd als bekladding of vernieling. Het ging daarbij in de meeste gevallen om het bekrassen of besmeuren van persoonlijke eigendommen met hakenkruisen en antisemitische leuzen.

Het aantal antisemitische incidenten dat bij de ADV's werd gemeld halveerde bijna van 122 in 2016 naar 67 in 2017. De categorie antisemitisme beslaat daarmee slechts 1% van ADV-meldingen in 2017. De daling is mede te verklaren door het uitzonderlijk hoge aantal meldingen op deze grond in 2016, dat toen te maken had met antisemitische uitlatingen van de Zaanse Vrije Democratische Partij. Ook in vergelijking met 2015 was het aantal meldingen van antisemitisme echter laag in 2017, het laagste aantal van de afgelopen jaren. Ten minste 10 meldingen gingen over uitingen in de gemeentelijke politiek, zoals uitspraken van een Haags raadslid over Israëlische scholieren en een verkiezingsflyer van de Vrije Democratische Partij in Zaandam.⁴

MiND registreerde 236 meldingen van antisemitisme op het internet, 17% van het totaal. Daarbij kwamen soms diverse meldingen over dezelfde uiting binnen, waardoor het aantal unieke uitingen iets lager is, namelijk 170. Dat is 18% van het totaal aantal geregistreerde uitingen. Naar verhouding is antisemitisme dan ook een vorm van discriminatie die zich op internet nog sterker lijkt te manifesteren dan op andere terreinen (zie hoofdstuk 5). Deze aanname sluit aan bij de informatie die in de discriminatiemonitor van het Centrum Informatie en Documentatie Israël is gepresenteerd (zie *Uitgelicht* op pagina 22).

Het College voor de Rechten van de Mens registreert antisemitisme niet als aparte discriminatiegrond.

4.2.5 Godsdienstdiscriminatie

Het aantal incidenten van godsdienstdiscriminatie dat door de politie in 2017 werd geregistreerd is duidelijk afgenomen, zowel in relatieve (van 8% naar 6% van het totaal) als in absolute zin (van 371 naar 218). Het aandeel van deze discriminatiegrond is daarmee weer terug op het niveau van een aantal jaar geleden. Net als in voorgaande jaren houdt het grootste deel (88%) van de incidenten verband met het islamitische geloof. De geregistreerde incidenten van godsdienstdiscriminatie vinden minder vaak dan andersoortige incidenten binnenshuis plaats, maar juist wel op de openbare weg, in de directe woonomgeving en op het terrein van media en communicatie. Ook zijn er 16 incidenten vastgelegd rond een gebedshuis. In 10 gevallen ging het om een moskee en in 6 gevallen om een kerk of kapel. Eén bekladding op een kerk had een moslimvijandige lading. De incidenten gericht tegen gebedshuizen hebben te maken met bekladdingen, vernielingen of dreigbrieven, zoals in onderstaande casus.

Bij een moskee is een brief afgegeven met daarin beledigende teksten en tekeningen. Er stond in de brief 'Moslims vier je bloeddorst bot op elkaar, niet op anderen. Hou je onderdrukking, haat, intolerantie en geweld voor jezelf, voor je eigen soort!' Politie

UITGELICHT

IN EUROPEES PERSPECTIEF

Het eerdergenoemde onderzoek van het Grondrechtenbureau van de EU (FRA) naar discriminatie van minderheden, besteedde ook aandacht aan de situatie van moslims in Europese landen (FRA 2017a). Moslims in Nederland bleken zich vaker gediscrimineerd te voelen dan moslims in andere EU-lidstaten. Van de ondervraagde Nederlandse moslims had in de afgelopen vijf jaar 42% discriminatie ervaren op grond van hun herkomst (in vergelijking met een EU-gemiddelde van 27%), en 30% op grond van hun geloof (EU-gemiddelde 17%). Nederlandse moslims gaven aan relatief veel discriminatie in contact met de politie te ervaren en scoorden, vergeleken met moslims in andere EU-landen, het laagst op vertrouwen in de politie. Daarnaast voelden Nederlandse moslims een minder sterke band met Nederland dan moslims in andere EU-lidstaten met het land waar ze woonden. Het deel van de Nederlandse moslims met een discriminatie-ervaring dat discriminatie ergens meldt is klein (25%), al is de meldingsbereidheid volgens dit onderzoek in Nederland wel hoger dan in veel andere EU-landen.

Bij de ADV's kwamen in 2017 619 meldingen van godsdienst-discriminatie binnen, 269 meer dan in 2016. Ook het relatieve aandeel van deze categorie in verhouding tot het totaal aantal ADV-meldingen verdubbelde daarmee bijna van 7% naar 13%. Deze stijging is bijna uitsluitend toe te schrijven aan de eerdergenoemde meldingen over het als misbruik ervaren gebruik van de naam Holi voor twee dance events (zie paragraaf 3.3). In de afgelopen jaren besloeg deze grond nooit meer dan 9% van de meldingen. Zonder de meldingen over de Holi dance events zouden er in totaal 267 meldingen over discriminatie op grond van godsdienst zijn. De vele meldingen over het ene incident verklaart ook de relatieve daling van het aandeel meldingen van moslimdiscriminatie binnen de categorie godsdienst. In de afgelopen jaren waren steeds minimaal twee van de drie ADV-meldingen over godsdienstdiscriminatie gerelateerd aan discriminatie op grond van het islamitische geloof. In 2017 was dat slechts een op de drie, vanwege het vertekenend effect van het Amsterdamse incident. Het absolute aantal meldingen van moslimdiscriminatie nam wel af van 250 meldingen in 2016 naar 190 meldingen in 2017. Dit was het tweede jaar op rij dat het aantal meldingen daalde. De meldingen die bij de ADV's binnenkwamen, zijn divers. Het ging bijvoorbeeld om een bekladding van een huis met de leus *Geen Moslims*, om een moslima die in een horecagelegenheid door andere gasten werd beledigd, en om een patiënt die niet geholpen wilde worden door een zorgverlener die een hoofddoek draagt.

MiND registreerde in 2017 106 meldingen van internet-discriminatie op grond van godsdienst. Hiervan had 95% (101 meldingen) betrekking op discriminatie van moslims (in 2016 waren dat er 251 bij MiND en MDI). Daarbij ging het om 105 unieke meldingen, waarvan 100 over moslims.

Het College voor de Rechten van de Mens ontving 13 verzoeken om een oordeel over godsdienstdiscriminatie, duidelijk minder dan in 2016 (25 verzoeken) en in voorgaande jaren. Deze daling in het aantal verzoeken is moeilijk te verklaren. In 7 van de 13 verzoeken ging het om discriminatie op grond van het islamitische geloof.

4.2.6 Op grond van handicap

In totaal 31 politieregistraties hadden betrekking op de grond handicap. Zoals hierboven onder het kopje meervoudige registraties al is geconstateerd ging het in veel gevallen om conflicten waarbij met het woord 'mongool' werd gescholden. Soms, maar zeker niet altijd, had een van de betrokkenen daadwerkelijk een beperking.

Bij de ADV-meldingen was er bij de grond handicap/chronische ziekte juist een opvallende stijging te zien in het aantal meldingen: van 404 meldingen in 2016 naar 572 meldingen in 2017. Het jaar ervoor was het aantal al licht gestegen. Er kwamen daarmee in 2017 meer meldingen over deze discriminatiegrond bij ADV's binnen dan over discriminatie op grond van leeftijd, geslacht of seksuele gerichtheid. Maar nog altijd minder dan over herkomst. In de afgelopen jaren ging steeds minder dan 10% van de meldingen over discriminatie op grond van handicap, in 2017 was dat 12%. Aangezien de ervaring van de gedupeerde bij de ADV-meldingen leidend is, was er anders dan bij de politieregistraties in verreweg de meeste gevallen wel sprake van een beperking of ziekte waaraan de discriminatie-ervaring gerelateerd was. Veruit de meeste meldingen van discriminatie op grond van handicap gingen over oneerlijke behandeling (81%), bij de overige meldingen ging het om vijandige bejegening. Bij een aanzienlijk deel

van de meldingen ging het om toegankelijkheidskwesties: toegankelijkheid van gebouwen voor mensen die in een rolstoel zitten, melders die met hulphond bij een café of winkel niet naar binnen mochten, of ontbrekende assistentie in het openbaar vervoer.

► **Een vrouw met een visuele beperking loopt met haar blindengeleidehond de winkel van een kleine kruidenier binnen. Zij wordt tegengehouden door een medewerker die stelt dat honden niet zijn toegelaten in de winkel. De medewerker wil geen uitzondering maken voor hulphonden.** ADV-melding

Daarnaast kwamen er diverse meldingen van mensen binnen die vanwege een psychiatrische achtergrond of een psychische kwetsbaarheid tegen ongelijke behandeling aanliepen, bijvoorbeeld tijdens een stage of in een hobbyvereniging. Ook ongelijke behandeling op het werk werd door mensen met een beperking gemeld.

De stijging van het aantal meldingen op de grond handicap zou te maken kunnen hebben met een toenemende bewustwording als gevolg van de implementatie van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap na ratificatie in 2016. Dit ging ook in 2017 gepaard met veel aandacht door zelforganisaties, met een campagne van het College voor de Rechten van de Mens, en een deel-campagne binnen de brede campagne Zet een Streep door Discriminatie van de Rijksoverheid. Ook gerelateerde beleidsontwikkelingen op het terrein van participatie dragen mogelijk bij aan bewustwording.

UITGELICHT

SITUATIE MENSEN MET EEN BEPERKING IN NEDERLAND

Mensen met een beperking voelen zich vaker gediscrimineerd dan mensen zonder beperking, blijkt uit SCP-onderzoek naar discriminatie-ervaringen bleek (Andriessen 2014). Zij noemden daarbij niet alleen hun beperking, maar ook hun leeftijd als grond waarop zij gediscrimineerd werden. De ervaren discriminatie vond vooral plaats op de werkvloer, in de openbare ruimte en bij het zoeken naar werk.

Sinds 14 juli 2016 is in Nederland het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap van kracht. Het verdrag bepaalt dat mensen met een beperking volwaardig moeten kunnen deelnemen aan de samenleving. Vanwege het verdrag is de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (Wgbh/cz) uitgebreid. Ook het aanbieden van goederen en diensten moeten nu toegankelijk te zijn voor mensen met een beperking. Denk bijvoorbeeld aan openbare gebouwen, winkels en websites.

Het College voor de Rechten van de Mens is toezichthouder op de implementatie van dit VN-verdrag in Nederland. In december 2017 publiceerde het College zijn eerste monitoringrapportage. Hierbij maakte het College gebruik van eigen onderzoek onder mensen met een beperking. 1075 mensen vulden de vragenlijst van het College in.

DE RESULTATEN

- Bijna driekwart van de respondenten ervoer problemen bij het deelnemen aan de samenleving, met name als gevolg van slechte toegankelijkheid of het niet kunnen deelnemen aan sociale activiteiten.
- Bijna een kwart ondervond dat veel gebouwen niet toegankelijk zijn (met name mensen met een lichamelijke en visuele beperking).
- Voor een kwart was de toegankelijkheid van het openbaar vervoer een knelpunt (met name voor mensen met een lichamelijke en een auditieve of visuele beperking).
- Driekwart ondervond knelpunten op het terrein van arbeid: slechte toegang tot werk als gevolg van weerstand en vooroordelen bij werkgevers; gebrek aan kennis over en begrip voor hun beperking bij werkgevers en collega's; onvoldoende ondersteuning en aanpassingen bij het vinden en uitvoeren van werk.
- 80% van de onderwijsvolgende respondenten ervoer knelpunten in het onderwijs, zoals afgewezen worden voor een school of uitgesloten van onderwijs vanwege de beperking of te weinig begrip of aanpassingen voor personen met een beperking.
- 45% ondervond knelpunten bij zelfstandig wonen, met name bij het vinden van een aangepaste woning.

Bij het College nam het aantal verzoeken om een oordeel over discriminatie op grond van handicap toe van 90 in 2016 naar 124 in 2017, van 20% naar 30% van het aantal verzoeken. Het College is toezichthouder op de naleving van het VN-verdrag. Het ligt voor de hand dat de intensieve aandacht van het College voor het onderwerp ook het aantal verzoeken om een oordeel deed toenemen. Onderstaand oordeel heeft betrekking op de manier waarop het recht op toegang tot goederen en diensten in de praktijk wordt ingevuld.

► **Een blinde vrouw doet boodschappen bij een drogist. Omdat zij zo zelfstandig mogelijk wil winkelen, vraagt ze de medewerkers om haar aan de arm door de winkel te begeleiden. De medewerkers weigeren haar verzoek, maar bieden aan om aan de hand van haar boodschappenlijst de gewenste producten voor de vrouw te verzamelen. De vrouw vindt dat deze oplossing haar autonomie onvoldoende bevordert. Het College oordeelt dat de drogist meer had moeten doen om tot een passende oplossing voor de situatie van de vrouw te komen. Er is volgens het College dan ook sprake van verboden onderscheid op grond van handicap.** College-oordeel 2017-104

Bij MiND werd in 2017 in totaal 15 keer melding gemaakt van internetdiscriminatie op grond van handicap. Het ging om 13 unieke uitingen.

4.2.7 Op grond van geslacht

Geslacht is, net als handicap, een discriminatiegrond die vaker in de ADV-meldingen terugkomt dan in de politieregistraties. Zo gingen slechts 27 van de door de politie geregistreerde incidenten over deze discriminatiegrond (1% van het totaal). Belangrijk te vermelden is daarbij dat het in 20 van de 27 registraties ging om discriminatie op grond van een non-conforme genderidentiteit. Met andere woorden: in 3 van de 4 geregistreerde incidenten was het slachtoffer een transgender persoon of werd als zodanig aangezien. Het ging om schelden, fysiek geweld en om ongelijke behandeling, zoals in onderstaande casus.

► **Melder is transgender. Zijn oma is overleden en hij wil graag naar haar begrafenis. Zijn familie denkt hier anders over en wil niet dat hij bij de begrafenis aanwezig is vanwege zijn genderidentiteit.** Politie

Bij de ADV's nam het aantal meldingen van discriminatie op grond van geslacht toe van 403 (8%) naar 477 (10%). De afgelopen jaren schommelde het aandeel van deze discriminatiegrond tussen de 8% en 9%. Iets meer dan een op de tien meldingen ging over discriminatie van transgender personen.⁴ De ADV-registratie laat geen exacte uitspraken toe, maar zeker 90 van de ADV-meldingen over geslacht betroffen zwangerschapsdiscriminatie. Dit deed zich meestal voor in de context van werk. Zwangere vrouwen kregen dan bijvoorbeeld te horen dat een tijdelijk contract niet verlengd werd terwijl dit eerder wel was toegezegd. Ook meldden zwangere vrouwen dat zij in sollicitatieprocedures benadeeld werden wanneer zij kenbaar maakten zwanger te zijn.

UITGELICHT

ZWANGERSCHAPSDISCRIMINATIE

Zwangerschapsdiscriminatie stond in 2017 landelijk in de belangstelling. Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) presenteerde in maart het actieplan zwangerschapsdiscriminatie en lanceerde in september een mediacampagne gericht op werkgevers. Het plan bevat maatregelen zoals extra handhaving vanuit de Inspectie SZW en voorlichting via de GGD en consultatiebureaus.

Lees verder op pagina 27

Minimaal 12 meldingen gingen over discriminatie van jonge moeders. Daarbij ging het bijvoorbeeld om een moeder die niet onder werktijd mocht kolven, of om een moeder die niet werd aangenomen voor een baan omdat zij door haar kind niet flexibel zou zijn.

Ook bij het College voor de Rechten van de Mens nam het deel van de binnenkomende verzoeken over discriminatie op grond van geslacht toe van 17% naar 21% (in absolute aantallen van 81 naar 86 verzoeken). 52 van deze verzoeken hadden betrekking op zwangerschap of pril moederschap.

► **Een vrouw was op basis van een detacheringsovereenkomst werkzaam in de functie van medewerker bedrijfsbureau bij de inlener. De inlening is een aantal keer verlengd. Op gegeven moment liet de teamleider van de inlener de vrouw weten dat de arbeidsverhouding per juni 2016 zou worden beëindigd. De inlener bracht per mail ook de collega's van de vrouw op de hoogte, waarbij haar zwangerschap werd genoemd. Het detacheringsbureau bevestigt op dezelfde dag aan de vrouw dat haar contract niet wordt verlengd. College-oordeel 2017-45**

Transgender Netwerk Nederland registreerde in 2017 62 meldingen van discriminatie van transgender personen (Transgender Netwerk Nederland, 2018).⁵

4.2.8 Op overige gronden

In de discriminatieregistraties van de politie zijn alleen incidenten opgenomen die betrekking hebben op een van de vijf gronden die genoemd worden in het Wetboek van

Strafrecht (zie paragraaf 1 van dit hoofdstuk). Alle andere incidenten worden geregistreerd als onbekend/overig. Het aantal registraties in deze categorie nam toe van 751 in 2016 naar 778 in 2017. Daarmee steeg het aandeel van het totaal aantal registraties naar 22%. Analyse van de casusbeschrijvingen leert dat het in veel van de registraties ging om bekladdingen met hakenkruisen, zonder duidelijk doelwit of context (465 registraties). In andere gevallen was er onvoldoende informatie om te bepalen om welke vorm van discriminatie het ging.

Discriminatiegronden die bij ADV's geregeld terugkomen in de registraties waren leeftijd (437 meldingen, 9% van het totaal), nationaliteit (106, 2%), politieke gezindheid (88, 2%) en de categorie overig/niet-wettelijk (425, 9%). Het aantal meldingen van leeftijdsdiscriminatie nam daarmee licht af ten opzichte van 2016. De meldingen gingen bijna allemaal over ongelijke behandeling op de arbeidsmarkt. Er werd melding gedaan van onterechte leeftijdseisen in vacatures, afwijzingen bij sollicitaties op grond van leeftijd en in enkele gevallen het vermoeden van ontslag vanwege leeftijd. In de meeste gevallen voelden melderders zich gediscrimineerd op grond van hun 'te hoge' leeftijd, al zaten er ook melderders tussen die door een ander 'te jong' werden bevonden.

Het aantal ADV-meldingen van discriminatie op grond van politieke gezindheid nam af van 149 in 2016 naar 88 in 2017. Net als in 2016 ging het bij de meeste meldingen om conflicten die voortkwamen uit de politieke spanningen in Turkije die doorwerkten in de verhoudingen tussen Turkse-Nederlanders in Nederland. Meldingen in de categorie nationaliteit kwamen in 2017 iets minder frequent voor dan in 2016. Ongeveer de helft van deze meldingen had betrekking

UITGELICHT

ZWANGERSCHAPSDISCRIMINATIE *vervolg*
Uit onderzoek van het College voor de Rechten van de Mens in 2016 was gebleken dat 43% van de zwangere vrouwen op de werkvloer en/of bij sollicitaties iets hadden meegemaakt dat wees op discriminatie, en dat dit percentage in de afgelopen jaren niet minder was geworden (College voor de Rechten van de Mens 2016). Zwangere vrouwen kregen geen contractverlenging, werden afgewezen vanwege hun zwangerschap of kregen openlijke kritiek te verduren op hun werk. Daarnaast bleek dat vrouwen discriminatie vaak zelf niet herkennen en bovendien juist minder vaak melden, bijvoorbeeld bij een leidinggevende of bij de vakbond.

Van eind mei tot begin juli 2017 opende het College een tijdelijk meldpunt om ervaringen met zwangerschapsdiscriminatie te verzamelen. In zeven weken tijd leidde dit tot 855 reacties. Vooral vrouwen met een tijdelijk contract of een uitzendcontract bleken groot risico te lopen gediscrimineerd te worden vanwege zwangerschap of pril moederschap. Soms zei de werkgever openlijk dat de zwangerschap de reden voor contractbeëindiging was; in andere gevallen kregen vrouwen te horen dat zij slecht functioneerden of dat er geen werk meer was (College voor de Rechten van de Mens 2017).

op ongelijke behandeling in de commerciële dienstverlening, bij collectieve voorziening of op het terrein van huisvesting.⁴ Het ging dan bijvoorbeeld om mensen die vanwege een niet-Nederlandse nationaliteit geen telefoonabonnement of lening konden afsluiten, om huurwoningen die werden aangeboden aan mensen met een specifieke nationaliteit, of om regels van de overheid die volgens de melders discriminerend uitpakken voor mensen met een bepaalde nationaliteit.

De categorie overig/niet-wettelijk was iets kleiner in 2017 dan in het voorgaande jaar. Onder de overige gronden vallen de wettelijke gronden arbeidsduur en arbeidscontract waarop nauwelijks meldingen binnenkwamen. Meldingen die niet gerelateerd kunnen worden aan een van de 12 wettelijke discriminatiegronden uit de gelijkebehandelingswetgeving worden in deze categorie geregistreerd. Hieronder vallen bijvoorbeeld meldingen van discriminatie op basis van uiterlijk, sociaal-economische status, kleding of tatoeages.

4.3 In het kort

► Net als in 2016 ging ook in 2017 ongeveer twee op de vijf registraties bij politie en ADV's over de discriminatiegrond herkomst. De politie registreerde 1.450 incidenten, bij de ADV's kwamen 1.800 meldingen van discriminatie op grond van herkomst binnen. Bij MiND werden 252 unieke uitingen van internetdiscriminatie op grond van herkomst gemeld. Het aantal verzoeken om een oordeel bij het College voor de Rechten van de Mens op deze discriminatiegrond daalde van 89 in 2016 naar 61 in 2017.

► De politie registreerde in 2017 in totaal 954 incidenten van discriminatie op grond van seksuele gerichtheid, 27% van het totaal en 341 minder dan in 2016. Na een uitzonderlijk hoog aantal meldingen op deze discriminatiegrond in 2016 kwamen bij de ADV's in 2017 met 195 weer duidelijk minder meldingen binnen, 4% van het totaal. Vergeleken met de meldingen over andere discriminatiegronden, gingen de meldingen opvallend vaak over discriminerende opmerkingen en scheldpartijen. Bij MiND werden 62 uitingen van discriminatie op grond van seksuele gerichtheid geregistreerd, 7% van het totaal.

► Net als in 2016 had in 2017 8% van de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten betrekking op de discriminatiegrond antisemitisme (284); bij een deel daarvan werd het woord 'Jood' als algemeen scheldwoord gebruikt. Uitingen tegen werknemers met een publieke taak zijn daarbij niet meegeteld (hier wordt in hoofdstuk 7 aandacht aan besteed). Bij de ADV's kwamen 67 meldingen van antisemitisme binnen, duidelijk minder dan in voorgaande jaren. MiND registreerde 170 uitingen van antisemitisme op het internet, 18% van het totaal. CIDI ontving 137 meldingen

van antisemitisme, waarvan 24 meldingen van antisemitisme op internet.

► De politie registreerde 218 meldingen van godsdienstdiscriminatie (6% van het totaal), waarvan 88% verband hield met het islamitische geloof. Bij de ADV's kwamen in 2017 619 meldingen van godsdienstdiscriminatie binnen, 13% van het totaal en 269 meer dan in 2016. 352 van deze meldingen kwamen voort uit onvrede over het gebruik van de naam van het hindoeïstische feest Holi voor twee dance events. In 2017 registreerden de ADV's 190 meldingen van discriminatie vanwege het islamitische geloof, 60 minder dan in 2016. MiND registreerde in 2017 105 uitingen van internetdiscriminatie op grond van godsdienst, waarvan 95% betrekking had op discriminatie van moslims. Het College voor de Rechten van de Mens werd in 2017 13 keer om een oordeel over godsdienstdiscriminatie verzocht.

► ADV's registreerden in 2017 572 meldingen over discriminatie op grond van handicap, 168 meer dan in 2016. 30% van de verzoeken om een oordeel bij het College voor de Rechten van de Mens ging over discriminatie op grond van handicap. Bij MiND werden in 2017 in totaal 13 uitingen van internetdiscriminatie op grond van handicap gemeld. De politie registreerde 31 incidenten op deze grond.

► Het aantal ADV-meldingen van discriminatie op grond van geslacht nam toe van 403 (8% van het totaal) naar 477 (10%). Een groot deel van de meldingen heeft betrekking op ongelijke behandeling van zwangere vrouwen en jonge moeders. Ongeveer een op de tien meldingen ging over discriminatie van transgenderpersonen. 86 verzoeken om een oordeel bij het College voor de Rechten van de Mens gingen

over seksediscriminatie (21% van het totaal). De politie registreerde 27 incidenten van discriminatie op grond van geslacht; in drie kwart van de gevallen was de gedupeerde een transgenderpersoon of werd daarvoor aangezien. Transgender Netwerk Nederland registreerde in 2017 62 meldingen van discriminatie van transgender personen.

5.1 Inleiding

Discriminatie uit zich op verschillende manieren: pesten, beledigen, schelden of fysiek geweld komen in de geregistreerde en gemelde incidenten terug, maar ook het ongelijk behandelen van mensen bij sollicitaties of in de dienstverlening of vandalisme. Dit noemen we de wijze van discriminatie. In dit hoofdstuk gaan we in op de wijze van discriminatie die door politie en antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) is geregistreerd. Deze indeling is niet-juridisch van aard. De categorieën zijn toegevoegd om inzicht te geven in wat er zich afspeelde. De ADV's en de politie gebruiken verschillende categorieën, waardoor ze niet met elkaar vergeleken kunnen worden. De categorieën die de politie gebruikt zijn dit jaar grondig herzien. Deze herziening is mogelijk een verklaring voor de verschuivingen die in de cijfers te zien zijn. Bij de ADV's heeft geen dergelijke verandering plaatsgevonden.

5.2 De wijze van discriminatie

In figuur 4 en 5 geven we de procentuele verdeling van de wijze van discriminatie weer die in respectievelijk de registraties van de politie en de ADV's is vastgelegd. Voor de absolute aantallen verwijzen we naar de tabellen in bijlage 2.

Bijna twee op de drie door de politie geregistreerde incidenten vielen in de categorie 'uitlating'. Het gaat hierbij om beledigingen die in de context van een conflict verbaal worden geuit, via sociale media of in brieven. Bij 17% van de incidenten was daarnaast ook sprake van geweld. In hoeverre het geweld voortkwam uit het discriminerende aspect van de incidenten, is niet met zekerheid te zeggen. 13% van de registraties had betrekking op een bedreiging. De nieuwe categorie bekladding bevat 6% van de incidenten, waarbij

het zowel om doelgerichte bekladdingen gaat (bijvoorbeeld gericht op een persoon of een instelling) als om kennelijk ongerichte (bijvoorbeeld op een muur of bankje).

Bij tweederde van de ADV-meldingen was sprake van ongelijke behandeling ('omstreden behandeling'), een lichte toename. 'Vijandige bejegening' (discriminerende opmerkingen en scheldpartijen) was op 31% van de meldingen van toepassing, iets minder dan in 2016. De categorieën bedreiging en geweld waren bij de ADV's, zoals gewoonlijk, erg klein. De ervaring leert dat mensen met dit soort incidenten eerder naar de politie stappen dan naar een ADV.

5.2.1 Bedreiging en geweld

De politie registreert incidenten als bedreiging, geweld, geweld in combinatie met uitlating en bespugen. De ADV's registreren geweld en bedreiging. De ervaring leert dat mensen met incidenten die met geweld of bedreiging te maken hebben eerder naar de politie stappen dan naar een ADV. Dat blijkt ook uit de registratiegegevens over 2017.

In 2017 registreerde de politie 603 incidenten van geweld. 591 incidenten daarvan waren in combinatie met een uitlating (17% van het totaal). Daarnaast waren er nog 12 registraties van geweld zonder uitlating. 197 van de 603 incidenten speelden zich af op de openbare weg (niet verkeersgerelateerd) en 100 in de directe woonomgeving. Het lijkt in de meeste gevallen te gaan om geweld tussen onbekenden, al is dat op basis van de casusomschrijvingen niet met zekerheid te zeggen. Wel laten de incidenten in veel gevallen een uiterst snelle escalatie zien, zoals in nevenstaande casus.

► Twee mannen fietsen op straat en worden door een groepje jongens voor 'kankerhomo's' uitgescholden. De mannen rijden terug naar de jongens om verhaal te halen; daarop wordt een van de mannen met een mes in zijn bovenlijf gestoken. Politie

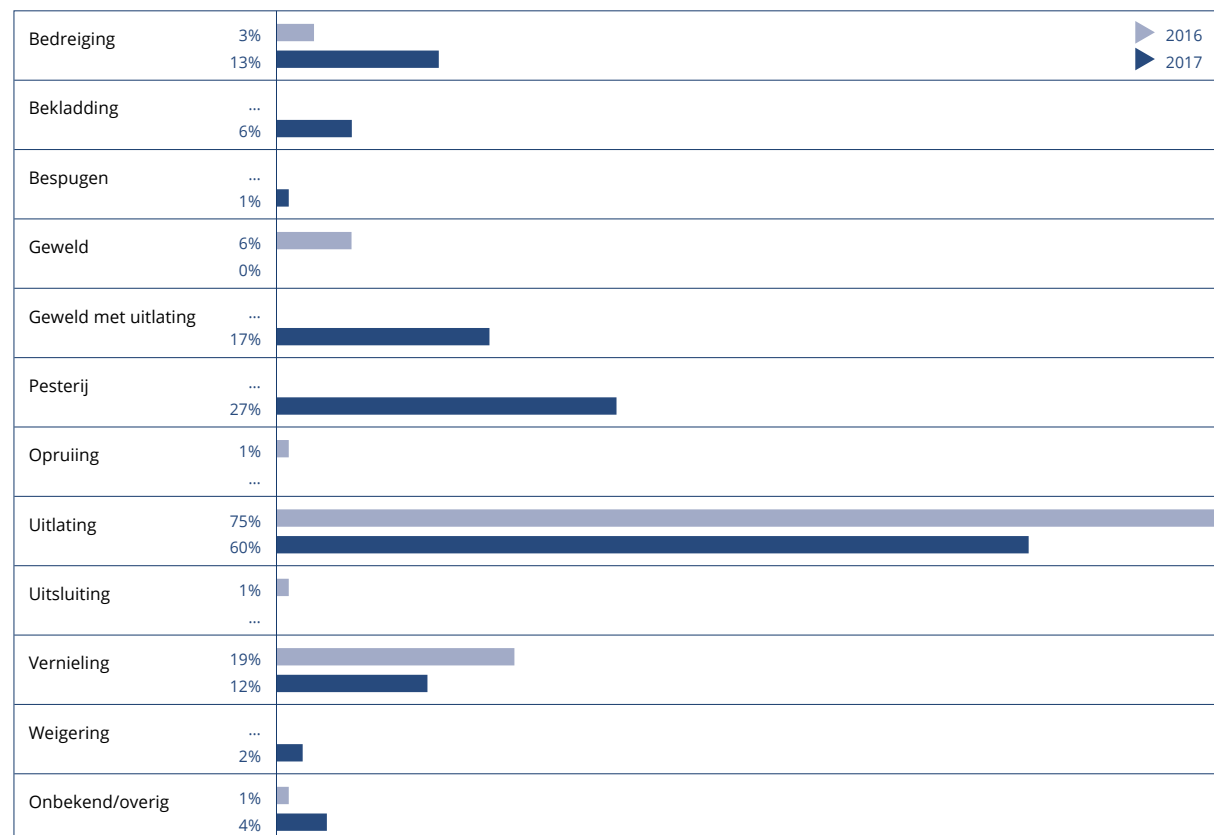
329 van de geweldsregistraties van de politie hadden betrekking op de discriminatiegrond herkomst wat daarmee bij dit type incidenten de grootste grond was. 239 gevallen stonden geregistreerd als discriminatie op grond van seksuele gerichtheid. Andere discriminatiegronden kwamen veel minder vaak voor.

Daarnaast registreerde de politie in 2017 472 incidenten van bedreiging, dat waren er 332 meer dan in 2016 (een stijging van 3% naar 13% van het totaal). Het aandeel bedreigingen is daarmee ongeveer op het niveau van 2014. De incidenten die geregistreerd staan als uitlating én als bedreiging, gingen vaak over hoogoplopende conflicten waarbij naast beledigingen ook bedreigende taal werd geuit.

► **Een homoseksuel stel heeft een langlopende ruzie met de bovenburen; zij worden uitgescholden voor 'kankerhomo's'. De buurman heeft nu een van de mannen in het trappenhuis bedreigd en gezegd dat hij 'hem, de kankerhomo, zal doodmaken en al zijn tanden uit zijn mond zal slaan'.** Politie

► **Via WhatsApp is melder bedreigd met de dood en gediscrimineerd. Iemand zei tegen melder: 'Je bent een kankerhindoestaan, kankerkoelie, ik heb schijt aan je koelie, als je nog een keer wat zegt sta ik bij jou aan de deur, pas op wat je zegt ik schiet je kop eraf'.** Politie

De bedreigingen werden tussen burens of tussen mensen op straat geuit. Daarnaast vond een groot deel plaats op sociale media, soms in de context van politieke discussies (bijvoorbeeld over de figuur Zwarte Piet).

Figuur 4 Discriminatie-incidenten politie naar wijze van discriminatie in 2016-2017⁶

Categorieën waar in plaats van een percentage de aanduiding ... staan, waren in dat jaar niet in gebruik.

De stijging van het aantal geregistreerde geweldsincidenten en bedreigingen ten opzichte van vorig jaar is opmerkelijk, daarbij plaatsen we direct de kanttekening dat het door veranderingen in het proces van de dataverzameling niet duidelijk is in hoeverre die vergelijkingen tussen de jaren opgaan. Op basis van de beschikbare informatie valt niet

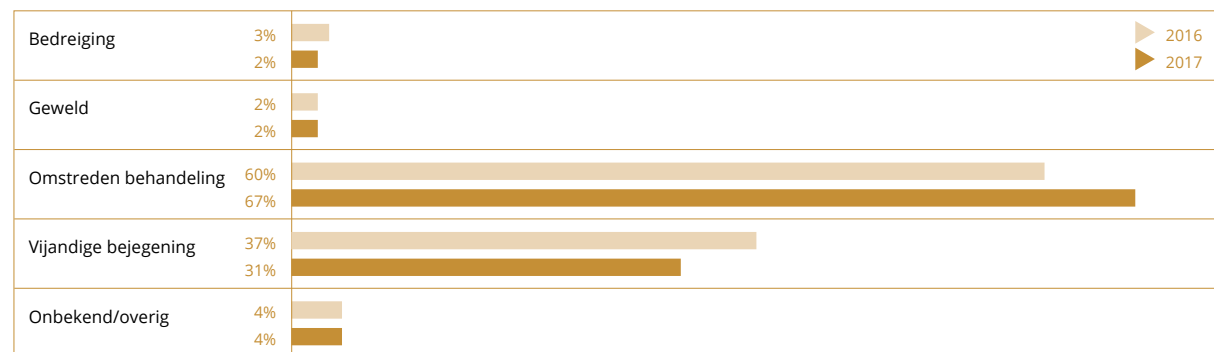
uit te sluiten dat er in 2017 daadwerkelijk meer van dit soort incidenten zijn geweest dan in voorgaande jaren.

Bij de ADV's ging 2% van de meldingen over respectievelijk bedreiging (87 meldingen) of geweld (86). Met name het aantal gemelde bedreigingen nam in absolute zin sterk af, van 154 meldingen in 2016 naar 87 in 2017. Het is niet bekend in hoeverre de meldingen van geweld bij ADV's ook bij de politie staan geregistreerd. Bij geweldsdelicten adviseren ADV's om ook aangifte te doen bij de politie.

5.2.2 Uitlating en vijandige bejegening

Veruit de meeste incidenten die door de politie in 2017 zijn geregistreerd waren uitlatingen: 2.100 incidenten, oftewel 60% van het totaal. Waarschijnlijk heeft er een verschuiving plaatsgevonden naar de nieuwe categorie 'uitlating in combinatie met geweld'. Onder uitlatingen worden opmerkingen en scheldpartijen verstaan, die zowel in het gezicht kunnen zijn gedaan, of via bijvoorbeeld sociale media, telefoon of brief. Door de jaren heen was de categorie 'uitlating' (of belediging) altijd de grootste. Een deel van de incidenten binnen de categorie 'uitlating' heeft betrekking op het algemeen gebruik van de woorden 'homo', 'jood' en 'mongool' als scheldwoord.

Mede als gevolg van het algemeen gebruik van de woorden 'homo' en 'jood' als scheldwoord kwamen de discriminatiegronden antisemitisme en seksuele gerichtheid vaak voor bij de geregistreerde uitlatingen. Toch is herkomst is de discriminatiegrond waar uitlatingen het vaakst betrekking op hadden. Inhoudelijke analyse van de registraties leert dat het in de meeste gevallen om mondelinge uitlatingen ging, zoals schelden met racistische of anti-homo scheldwoorden.

Figuur 5 ADV-meldingen naar wijze van discriminatie in 2016-2017

Soms ging het over schriftelijke of symbolische uitingen, bijvoorbeeld wanneer een belediging per brief werd geuit. Ook waren er veel uitlatingen in de categorie media en communicatie. Dit waren zowel uitlatingen die gebruikers van sociale media deden met algemene discriminerende strekking, als gerichte beledigingen aan het adres van personen.

Ook de uitlatingen die in de directe woonomgeving of in de publieke ruimte werden gedaan (dus niet op internet of sociale media) zijn grofweg onder te verdelen in twee soorten. Een deel van de incidenten speelde zich af in de context van een breder conflict of een langer lopende ruzie die uitmondt in discriminatie, terwijl een ander deel begon bij de discriminerende uitlating. Incidenten die zich binnenshuis of in de directe woonomgeving afspeelden waren grotendeels onderdeel van een breder conflict. Incidenten waarbij kennelijk 'uit het niets' discriminerende uitlatingen werden gedaan, speelden zich vaak af op de openbare weg. Dit verschil is te zien in nevenstaande twee casusbeschrijvingen.

► **Melder was tijdens de Utrecht Canal Pride met een aantal vrienden op een terras wat aan het eten. Zij werden door een groepje jongens uitgescholden: 'Homo's, ga elkaar neuken dan.'** Politie

► **Melder is aan het verhuizen naar Amsterdam en heeft op de laatste dag een aanvaring met een buurvrouw omdat zijn kat in haar tuin heeft gepoept. De vrouw zei vervolgens tegen de melder: 'Jij moet je koffers pakken en teruggaan naar Turkije.'** Politie

ADV's registreren meldingen over uitlatingen en beledigingen in de categorie 'vijandige bejegening' geregistreerd. Ook hier kan het gaan over mondelinge of schriftelijke uitingen, online en offline. Pesterijen, op het werk, op school of in de buurt worden door ADV's als vijandige bejegening geregistreerd. Het aantal meldingen over vijandige bejegening nam af van 1.766 in 2016 (37% van het totaal) naar 1.434 in 2017 (31% van het totaal). Ook over een langere termijn bekeken is het aandeel meldingen van vijandige bejegening aan het afnemen. Meer dan de helft van de meldingen van deze wijze van discriminatie had betrekking op de discriminatiegrond herkomst. Meldingen over vijandige bejegening gingen dus vaker over herkomst dan meldingen van andere vormen van discriminatie, zoals omstreden behandeling.⁴ De ADV-meldingen over vijandige bejegening speelden zich het vaakst af in de buurt, in de openbare ruimte en op de arbeidsmarkt.

5.2.3 Bekladding en vernieling

De politie registreerde 212 bekladdingen (6% van totaal) en 422 vernielingen (12% van totaal) in 2017. In een groot deel van de bekladdingen en vernielingen ging het om hakenkruisen die op lantaarnpalen, muurtjes, fietspaden of auto's zijn gekrast, geverfd of gespoten. De betekenis van een hakenkruis en de discriminatiegrond waarop het is gericht, is niet altijd duidelijk vast te stellen. Een hakenkruis kan gericht zijn tegen Joden en dan een antisemitische betekenis hebben, maar kan ook symbool staan voor discriminatie op grond van herkomst, geloof of homoseksualiteit. Soms werden naast de hakenkruisen antisemitische, racistische, anti-homo of andersoortige leuzen aangetroffen waardoor het symbool aan een specifieke discriminatiegrond gerelateerd kon worden.

Vaak blijkt uit de registraties echter dat het alleen om een hakenkruis ging, waardoor de betekenis en dus de discriminatiegrond onbekend bleef (in 465 gevallen). Er waren echter ook incidenten waarbij naast of in plaats van hakenkruisen een duidelijke boodschap was aangebracht, bijvoorbeeld de tekst 'schoon Nederland, alle buitenlanders weg' in een flatgebouw, het woord 'minder' op de auto van een Marokkaans-Nederlandse man, of stickers met de tekst 'geen hoofddoekjes in Nederland'. Van de 567 registraties waarin onder andere melding werd gemaakt van een hakenkruis, konden 60 aan antisemitisme worden gerelateerd, 22 aan discriminatie op grond van herkomst, 13 aan godsdienst-discriminatie en 7 aan discriminatie op grond van seksuele gerichtheid.

Slechts een klein deel van de bekladdingen en vernielingen was gericht tegen personen. Waar dat het geval was, ging het soms ook om vernielingen van eigendommen, zonder dat de vernieling zelf een discriminerende boodschap bevatte. Het was dan de context van de vernieling waardoor het incident wel in de registratie van de politie als discriminatie werd aangemerkt, zoals onderstaande casus illustreert.

Een homoseksuele man is op straat door buurtkinderen uitgescholden: 'Nigger, vieze vuile flikker, zwarte aap.' Later in de week is door dezelfde buurtkinderen vuurwerk in zijn brievenbus gegooid, waardoor deze is vernield. Politie

5.2.4 Omstreden behandeling

Twee derde van de meldingen bij ADV's ging in 2017 over 'omstreden behandeling'. Dit waren situaties waarin melders zich oneerlijk of anders behandeld voelden op basis van een persoonlijk kenmerk (in het rapport wordt omstreden behandeling ook wel 'ongelijke behandeling' of 'oneerlijke behandeling' genoemd). Het aantal meldingen van omstreden behandeling nam zowel relatief als absoluut toe: van 2.863 (60%) in 2016 naar 3.156 (67%) in 2017. Procentueel gezien is deze discriminatiewijze daarmee weer op het niveau van 2015. De omstreden behandeling varieerde sterk per discriminatiegrond. Zo meldden mensen met een beperking veel incidenten waarbij hen de toegang tot een gebouw (museum, supermarkt, restaurant) werd geweigerd vanwege een rolstoel, scootmobiel of hulphond. Omstreden behandeling op basis van herkomst ging over discriminerend deурbeleid in de horeca, over het ongelijk toepassen van regels (bijvoorbeeld door dienstverleners), of onterechte afwijzing bij sollicitaties. Meldingen van discriminatie op grond van geslacht in deze categorie hadden bijna uitsluitend te maken met discriminatie van zwangere vrouwen of jonge moeders in de context van werk en sollicitaties.

Een zwangere vrouw meldt zich bij een ADV. Voordat haar zwangerschap bekend was, mocht zij vaak zelfstandig werken en kreeg zij steeds meer verantwoordelijkheden. Dat deed vermoeden dat haar leidinggevende tevreden was over haar werk. Hij had ook al door laten schemeren dat haar contract zou worden verlengd. Tijdens haar contractbespreking vertelt de vrouw dat zij zwanger is. Daarop krijgt zij te horen dat dit de zaken doet veranderen. Even later wordt haar per e-mail medegedeeld dat ervoor gekozen is om met iemand anders verder te gaan en dat haar contract niet wordt verlengd. ADV

Incidenten die bij een ADV als omstreden behandeling aangemerkt zouden worden, registreert de politie onder de noemer 'weigering' (in voorgaande jaren 'uitsluiting'). Het aantal weigeringen in 2017 was 57, evenveel als in 2016. Meer dan de helft van de incidenten speelde zich af in de horeca. Hierbij ging het om gevallen waarbij mensen op grond van hun herkomst (21 incidenten) of op grond van een beperking (3 incidenten) niet naar binnen mochten bij een horecagelegenheid. Soms werd daarbij expliciet gezegd dat de herkomst of beperking de reden was voor de weigering, soms was dit een vermoeden van de melder.

Melder is blind en loopt met een hulphond. Hij wilde naar binnen bij een café. De toegang werd door de café-eigenaar geweigerd. Melder mocht wel naar binnen, maar de hond niet. Melder beroept zich op het VN-verdrag. Politie

5.3 In het kort

- De politie registreerde in 2017 472 incidenten van bedreiging (13% van het totaal) en 603 incidenten van geweld (17%), in de meeste gevallen in combinatie met een uitlating. 197 incidenten speelden zich af op de openbare weg (niet verkeersgerelateerd). Het aantal geregistreeerde bedreigingen en geweldsincidenten nam daarmee toe. Bij de ADV's ging slechts 2% van de meldingen over respectievelijk bedreiging of geweld. Met name het aantal gemelde bedreigingen nam in absolute zin sterk af, van 154 meldingen in 2016 naar 87 in 2017.
- In 60% van alle door de politie geregistreeerde incidenten ging het om uitlatingen. Het aantal meldingen bij ADV's in de corresponderende categorie 'vijandige bejegening' nam af van 1.766 in 2016 (37% van het totaal) naar 1.434 in 2017 (31% van het totaal). Bij uitlatingen en vijandige bejegening ging het zowel over mondelinge als schriftelijke uitingen, online en offline.
- De politie registreerde 212 bekladdingen (6% van het totaal) en 422 vernielingen (12% van het totaal) in 2017. Bij een groot deel van de bekladdingen en vernielingen ging het om hakenkruisen die op lantaarnpalen, muurtjes, fietspaden of auto's waren gekrast, geveerd of gespoten.
- Twee derde van de meldingen bij ADV's ging in 2017 over 'omstreden behandeling': in 3.156 gevallen voelden melders zich oneerlijk of anders behandeld, bijvoorbeeld bij een sollicitatie, of bij de toegang tot gebouwen of voorzieningen. De politie registreerde 57 weigeringen.

6.1 Inleiding

Discriminatie speelt zich af in verschillende levensgebieden van mensen: een kind wordt gepest op school, jongeren worden onterecht geweigerd in de horeca, een zwangere vrouw wordt gediscrimineerd op haar werk, een blind persoon mag met hulphond een winkel niet in, of een vluchtelinggezin is niet welkom in de buurt. Om vast te leggen waar discriminatie-incidenten en -ervaringen zich afspeelden, registreert de politie de *locatie* waar het discriminatie-incident zich voordeed en registreren antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) bij elke melding het *maatschappelijk terrein* waar de gemelde discriminatie-ervaring betrekking op had. Ook het College voor de Rechten van de Mens registreert het *terrein* waar de ontvangen verzoeken om een oordeel betrekking op hadden. MiND registreert op welke delen van het internet het gaat (bijvoorbeeld sociale media). Over discriminatie op het internet is meer te lezen in paragraaf 6.3.

6.2 Locatie en maatschappelijk terrein

In figuur 6 en 7 is de procentuele verdeling te vinden van de locaties en maatschappelijke terreinen waar de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten en meldingen bij de ADV's zich afspeelden. In de tabellen 6 en 7 in bijlage 2 is een volledig overzicht te vinden, inclusief de absolute aantallen.

De locaties die door de politie zijn geregistreerd vertonen een opvallende verdeling, met name in vergelijking met het voorgaande jaar. Vooral het aantal registraties op de openbare weg, in 2016 bijna de helft van alle registraties, is in 2017 sterk gedaald. Ook als de in 2017 toegevoegde categorie 'openbare weg/water – verkeersgerelateerd' wordt opgeteld bij de niet-verkeersgerelateerde incidenten,

is er nog steeds sprake van een halvering van het absolute aantal incidenten dat zich op de openbare weg afspeelde: het ging om 1.039 minder incidenten dan in 2017. Behalve de onderverdeling in verkeersgerelateerd en niet-verkeersgerelateerd heeft er geen wijziging plaatsgevonden in de registratie die deze verandering zou kunnen verklaren. Over 2015 was geen informatie over de locatie van incidenten beschikbaar, waardoor geen langere termijn ontwikkelingen weergegeven kunnen worden. Op enkele andere locaties was ook een daling zichtbaar (gebedshuizen, sportterrein), maar de meeste overige categorieën werden iets groter of bleven stabiel. In relatieve zin steeg hun aandeel juist fors, bijvoorbeeld het deel incidenten dat zich afspeelde in de directe woonomgeving of binnenshuis (stijging van 24% naar 34% van het totaal). Daarmee is de algehele afname van het aantal door de politie geregistreerde incidenten (zie hoofdstuk 3) bijna uitsluitend te wijten aan een afname van het aantal registraties van incidenten op de openbare weg.

Ook de ADV-meldingen laten enkele opvallende verschuivingen zien: het deel van de meldingen dat over discriminatie in de horeca en bij het uitgaan ging, nam een vlucht in 2017; het aantal meldingen op het terrein van publieke/politieke opinie nam juist sterk af. Deze verschuiving is te verklaren aan de hand van specifieke incidenten in zowel 2016 als 2017. De toename van het aantal meldingen over discriminatie in de horeca heeft te maken met de 352 meldingen die bij het Meldpunt Discriminatie Regio Amsterdam binnenkwamen over het als misbruik ervaren gebruik van de naam Holi voor twee dance events (zie paragraaf 3.3). In 2016 zorgde een anti-homoflyer in Amsterdam juist voor veel meldingen op het terrein van publieke/politieke opinie. Omdat in 2017 geen soortgelijk

UITGELICHT

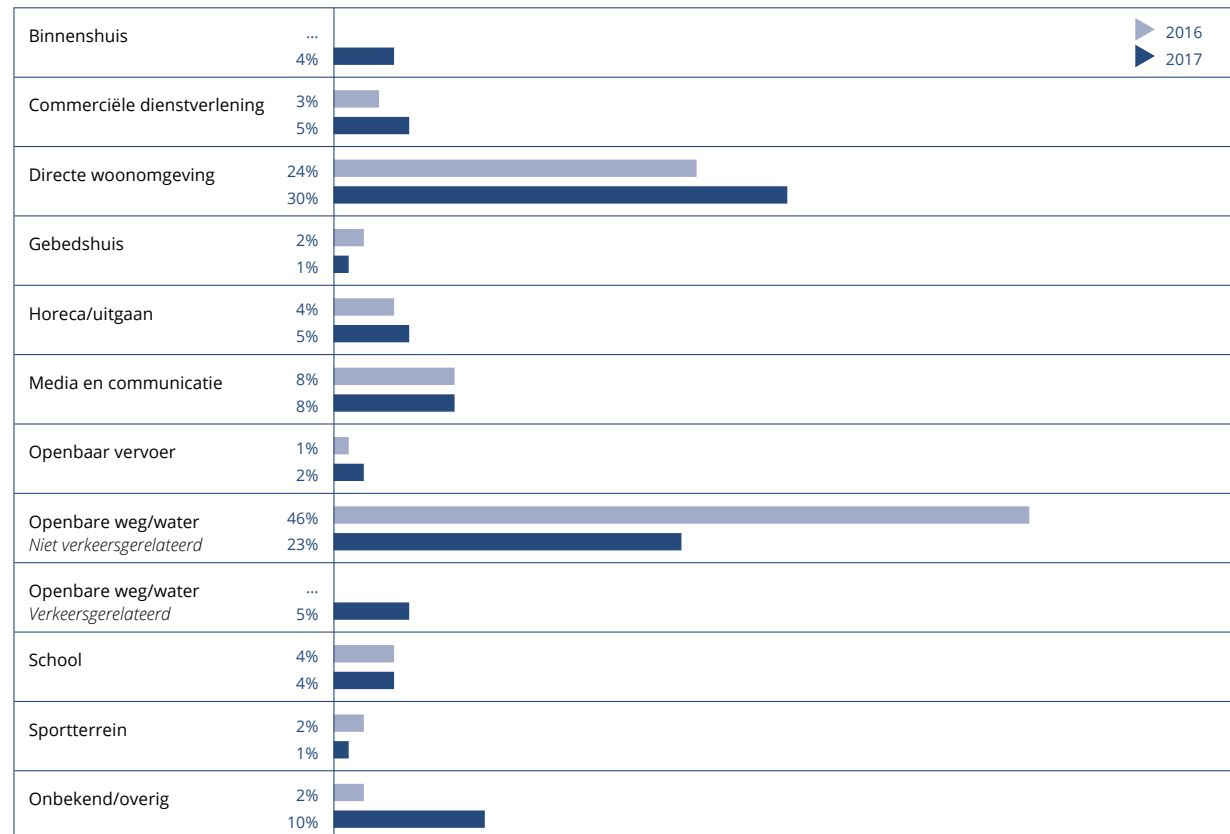
De locaties die de politie gebruikt en de terreinen die de ADV's en het College hanteren, komen deels met elkaar overeen en spreken vaak voor zich. Een belangrijk verschil is dat de politie bij de registratie uitgaat van de fysieke locatie, terwijl de ADV's en het College het maatschappelijk verkeer of de hoedanigheid van de betrokken persoon als uitgangspunt nemen. Een incident in een winkel, waarbij een klant een kassamedewerker uitscheldt, is in de politieregistraties terug te vinden onder 'commerciële dienstverlening' (winkel), en bij de ADV's onder 'arbeidsmarkt' (voor de kassamedewerker is het op het werk). De politie legt in een aparte categorie vast of een incident 'werkgerelateerd' is. Dit komt bij de bespreking van het terrein 'arbeidsmarkt' aan de orde.

incident plaatsvond, daalde het aantal meldingen op dit terrein weer, van 512 naar 229.

6.2.1 Binnenshuis, in de woonomgeving en in de buurt

De politie registreert incidenten tussen burens onder 'directe woonomgeving' en incidenten die zich bijvoorbeeld tussen familieleden of (ex-)geliefde afspelen onder 'binnenshuis'. ADV's registreren meldingen op het terrein van 'buurt/wijk' en in de 'privésfeer'. Discriminatie in de directe woonomgeving of in de eigen buurt kan een sterke invloed hebben op het basisgevoel van veiligheid van personen, waardoor er vaak extra aandacht voor is. Vooral als de discriminatie herhaaldelijk plaatsvindt kan de impact zeer ontwrichtend zijn (Witte en Moors, 2004).

De incidenten van discriminatie in de woonomgeving (1.043) of binnenshuis (137) die de politie in 2017 registreerden gingen het vaakst over de discriminatiegronden herkomst (486) en seksuele gerichtheid (358). Vaak was er sprake van uitlatingen: er werd dan in de context van een familie- of burencan conflict gescholden met discriminerende scheldwoorden. Soms ging het daarbij om algemeen gebruik van het woord 'homo' als scheldwoord. De aanleiding van de conflicten was niet altijd duidelijk. Bij de conflicten die binnenshuis speelden was in sommige gevallen sprake van huiselijk geweld. De burenruzies en pesterijen in de directe woonomgeving waren soms structureel, en soms eenmalig. Dit verschil is in de volgende casussen duidelijk.

Figuur 6 Discriminatie-incidenten politie naar locatie in 2016-2017⁸

Categorieën waar in plaats van een percentage de aanduiding ... staan, waren in dat jaar niet in gebruik.

► Drie buurtjongens maken het leven zuur van melder. Hij wordt gepest en geplaagd en beledigd met termen als 'kankersukkel' en 'kankerhomo'. Zijn woning wordt regelmatig bekogeld met eieren. Politie

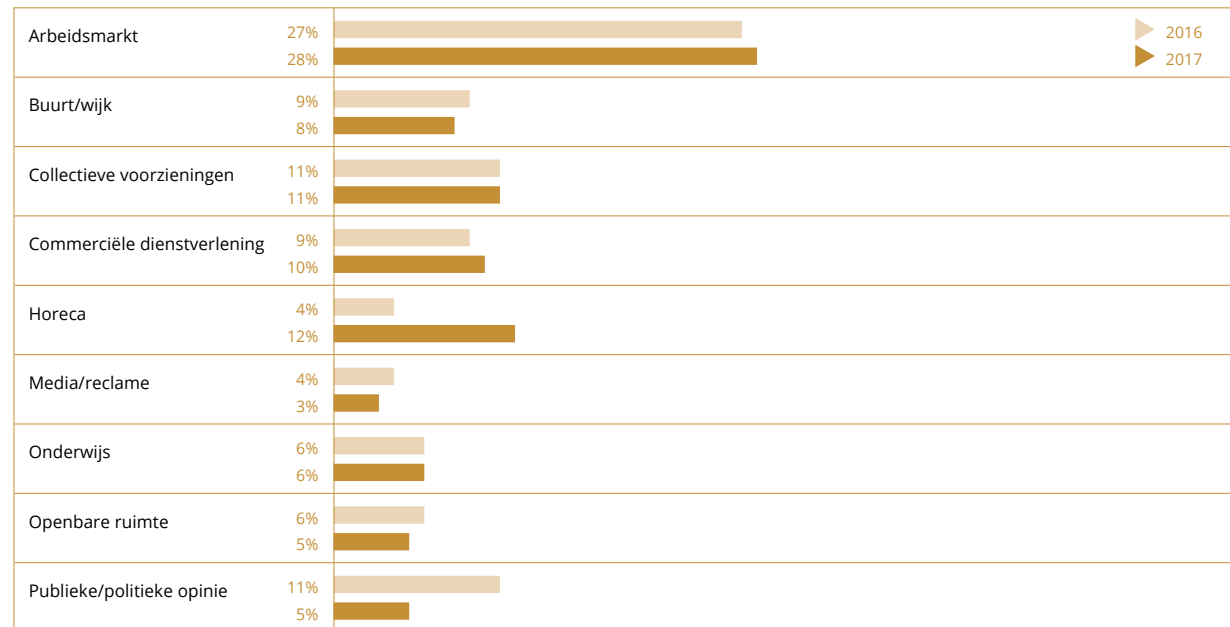
► De kinderen van meldster worden uitgemaakt voor 'kankerzwarte' terwijl ze aan het spelen zijn. Dit waarschijnlijk door de burens die overlast ervaren. Politie

Naast uitlatingen in de context van burenruzies registreerde de politie bekladdingen en racistische of extreemrechtse uitingen in de directe woonomgeving: enkele malen trof de politie in de context van een andere melding, bijvoorbeeld van geluidsoverlast, hakenkruisen of andere racistische symbolen aan, of waren deze symbolen juist bij een inbraak in een woning achtergelaten.

Het absolute aantal meldingen van discriminatie in de buurt of wijk bij ADV's daalde van 428 in 2016 naar 364 in 2017. Terwijl deze categorie bij de politie zelfs de grootste was, had slechts 8% van de ADV-meldingen betrekking op dit terrein. Deze situatie wijkt nauwelijks af van voorgaande jaren. Meer dan de helft van deze meldingen ging over discriminatie op grond van herkomst.⁴ Andere discriminatiegronden die bij de ADV-meldingen op dit terrein terugkwamen waren seksuele gerichtheid, godsdienst en handicap. Net als bij de politie was vijandige bejegening de meest voorkomende discriminatiewijze op dit terrein. En net als bij de politie ging het in veel gevallen om mensen die op basis van hun herkomst of seksuele gerichtheid door hun burens werden uitgescholden of wiens huis werd beklad met racistische taal, anti-moslim stickers of anti-homoleuzen. Over discriminatie in de privésfeer ontvingen de ADV's in 2017 67 meldingen.

Een lesbisch stel ervaart ernstige overlast van de buurvrouw. De vrouwen worden door de buurvrouw bedreigd met mishandeling en met de dood. Ook beledigt de buurvrouw het stel op basis van hun seksuele gerichtheid. Uitingen als 'ga elkaars kutten likken' en 'vieze pot' worden gemaakt. ADV-melding

Figuur 7 ADV-meldingen naar maatschappelijk terrein in 2016-2017⁹

6.2.2 Arbeidsmarkt

28% van de meldingen die bij ADV's in 2017 werden gedaan speelden zich af op de arbeidsmarkt. Net als in voorgaande jaren was de arbeidsmarkt daarmee het terrein waarop de meeste meldingen binnen kwamen bij ADV's. Het ging in 2017 om 1.308 meldingen, 46 meer dan in 2016. In de afgelopen jaren schommelde het percentage arbeidsmarktmeldingen tussen de 27% en 32%. Als we naar de gronden kijken waarop arbeidsmarktdiscriminatie zich manifesteerde, zien we dat de verdeling op dit terrein afwijkt van de gronden

waar de ADV-meldingen als geheel over gingen. Waar van het totaal aantal ADV-meldingen slechts een beperkter deel over leeftijdsdiscriminatie ging, had circa een op de drie meldingen van arbeidsmarktdiscriminatie betrekking op deze discriminatiegrond. Rond een vijfde van de meldingen ging over discriminatie op grond van geslacht, net zo veel als over discriminatie op grond van herkomst. Een kleiner deel had betrekking op discriminatie op grond van handicap en op godsdienstdiscriminatie.⁴

Bij veruit de meeste meldingen van arbeidsmarktdiscriminatie was sprake van ongelijke behandeling. De meldingen gingen dus eerder om een (onterechte) afwijzing bij een sollicitatieprocedure, ontslag op oneigenlijke gronden, of een overgeslagen promotie dan om een ruzie of conflict tussen collega's. Zoals hierboven al is vastgesteld, ging het bij arbeidsmarktdiscriminatie op grond van geslacht ook om discriminatie van zwangere vrouwen of jonge moeders: ontslag tijdens de proeftijd vanwege zwangerschap, andere arbeidsvoorwaarden voor een zwangere vrouw, niet-verlenging van een tijdelijk contract vanwege zwangerschap. De meldingen van leeftijdsdiscriminatie gingen bijvoorbeeld over leeftijdseisen in vacatures, mensen die worden afgewezen bij een sollicitatie vanwege hun leeftijd, een werknemer die vanwege de leeftijd geen cursus mag volgen en vermoedelijk ontslag vanwege leeftijd.

Een 52-jarige man krijgt na een goed gesprek bij een detacheringsbedrijf en het voorleggen van zijn kandidatuur aan een aannemersbedrijf, te horen dat het aannemersbedrijf hem niet op gesprek wil hebben omdat zij op zoek zijn naar jongere medewerkers. De man is met name verbolgen over de handelswijze van het aannemersbedrijf. ADV-melding

De meldingen van arbeidsmarktdiscriminatie op grond van herkomst gingen zowel over ervaren ongelijke behandeling bij sollicitaties als over conflicten op de werkvloer. Opvallend waren de diverse voorbeelden van discriminatie van EU-burgers: een Poolse vrouw vreesde ontslag vanwege haar accent, een vrouw van Spaanse afkomst voelde zich gediscrimineerd op de werkvloer, een andere melder vond dat Polen lager betaald werden dan andere werknemers.

Een vrouw is van Marokkaanse afkomst en heeft een niet-Nederlands klinkende achternaam. Zij heeft gesolliciteerd naar de functie van medewerker in een ijssalon. In haar sollicitatiebrief geeft zij aan dat zij werkervaring heeft en dit blijkt ook uit haar cv. Zij wordt per e-mail afgewezen voor de functie, met als reden dat de voorkeur uitgaat naar kandidaten met gedegen horeca-ervaring. Daarna heeft de vrouw nogmaals per e-mail gesolliciteerd, ditmaal onder een Nederlands klinkende naam. In deze e-mail geeft zij aan dat zij geen enkele werkervaring heeft. De vrouw wordt vervolgens uitgenodigd voor een gesprek. ADV-melding

Los van de fysieke locatie van de incidenten registreerde de politie in 2017 in een aparte categorie of een incident 'werkgerelateerd' was. Dat wil zeggen: ging het om een incident waarbij de betrokkene zich in een werksituatie bevond? Als een uitsmijter van een discotheek bijvoorbeeld racistisch wordt beledigd, dan is de locatie 'horeca', maar is het incident wel werkgerelateerd. In 2017 plaatste de politie bij 244 incidenten (7% van de registraties) de aantekening dat het om een werkgerelateerd incident ging. Dit is los van de registraties van discriminatie-incidenten die gericht waren tegen werknemers met een publieke taak (zie hoofdstuk 7). Iets minder dan de helft van deze incidenten betrof discriminatie op grond van herkomst, een kwart betrof discriminatie op grond van seksuele gerichtheid. Commerciële dienstverlening (71 incidenten) en horeca/uitgaan (42 incidenten) waren de meest voorkomende locaties van werkgerelateerde incidenten die de politie registreerde. Bij een deel van de incidenten ging het om winkelpersoneel dat kennelijk zonder aanleiding door klanten of anderen discriminerend bejegend werd. Bij een ander deel ging het om een conflict tussen een werknemer en een klant dat uitmondde in discriminatie.

► **Een jongen met donkere huidskleur loopt stage bij een bouwmarkt. Terwijl hij de vakken aan het vullen is, maken twee langslopende klanten aangeluiden en aapgebaren naar hem.** Politie

► **Bij een café wordt een man door de portiers geweigerd in verband met agressief en dronken gedrag. Vervolgens bedreigt hij de portiers en scheldt hij een van hen uit voor 'kankerturk, lelijke Turk en kutturk'.** Politie

Het College voor de Rechten van de Mens houdt bij op welk terrein de verzoeken om een oordeel betrekking hebben. In 2017 ging 54% van de verzoeken om discriminatie op het terrein van arbeid (226). Dat is iets meer dan in 2016.

6.2.3 Op straat

Zoals hiervoor reeds vermeld, registreerde de politie in 2017 veel minder incidenten op de openbare weg dan een jaar eerder: in totaal 984 incidenten, waarvan 175 verkeersgerelateerd. Herkomst en seksuele gerichtheid waren de meest voorkomende discriminatiegronden, net als bij de rest van de registraties. De niet-verkeersgerelateerde incidenten in deze categorie waren erg divers: van bekladdingen met racistische leuzen, tot onbekenden die anderen op straat zonder aanleiding discriminerend beledigden, tot ruzies of vechtpartijen waar discriminatie een rol in speelde.

► **Melder loopt met haar moeder en broertje op straat als er van boven een vieze vloeistof op hen wordt gegooit, waarschijnlijk urine met uitwerpselen. Er is ook 'klote moslima' naar de moeder geroepen en 'waarom loop je hier, ga terug'.** Politie

De verkeersgerelateerde incidenten op de openbare weg ontstonden vaak als gevolg van een discussie over het verkeersgedrag van een van de betrokkenen, discussie om een parkeerplek, gevaarlijk rijden of na een aanrijding. Bijna twee derde van de incidenten had te maken met discriminatie op grond van herkomst. Dat was duidelijk meer dan bij incidenten die zich op andere plekken afspeelden.

► **Een taxichauffeur en een vrouw in een personenauto hebben een conflict over parkeren. Daarbij scheldt de taxichauffeur de vrouw uit: 'Uit welk buitenland kom je, ga terug naar je buitenland waar je hoort en anders sla ik je verrot, terug naar je land'.** Politie

De ADV's registreerden in 2017 230 meldingen op het terrein 'openbare ruimte', 49 minder dan in 2016. Net als bij de politieregistraties gingen de ADV-meldingen op dit terrein in de meeste gevallen om beledigingen en scheldpartijen. Ook hier had een groot deel van de meldingen betrekking op de discriminatiegrond herkomst, namelijk ongeveer de helft.

6.2.4 Overige locaties en terreinen

Net als in het voorgaande jaar speelde 11% van de ADV-meldingen zich af op het terrein van collectieve voorzieningen. Meldingen die onder dit terrein vallen betreffen discriminatie door instanties die van overheidszijde zijn geregeld. Opvallend is dat ongeveer een vierde van deze meldingen betrekking had op discriminatie op grond van handicap, al was herkomst nog steeds de grootste grond.⁴ Een groot deel van de meldingen op grond van handicap had bijvoorbeeld betrekking op het handelen van gemeentelijke diensten en woningbouwverenigingen.

Ook commerciële voorzieningen, bijvoorbeeld een winkel, worden als terrein en locatie van discriminatie geregistreerd. Bij de politie nam het aantal incidenten met de locatie 'commerciële dienstverlening' toe van 128 in 2016 naar 171 in 2017. Daarbij ging het in veel gevallen om uitlatingen, bijvoorbeeld van klanten onder elkaar of van klanten die zich discriminerend uitlieten naar personeel.

► **In de kringloopwinkel ontstaat ruzie tussen een witte man en twee mannen in traditionele moslimkleding. Daarbij zegt de ene man tegen de andere twee: 'Oprotten jullie hier uit Nederland. Nederland is voor Nederlanders oprotten naar jullie eigen land. Ik ben een PVV-stemmer.'** Politie

455 ADV-meldingen hadden betrekking op het terrein commerciële dienstverlening. In tegenstelling tot de politieregistraties, vallen daar geen incidenten tussen klanten in een winkel onder, maar enkel discriminatie bij de dienstverlening zelf, dat wil zeggen dat de melders zich ongelijk behandeld voelden door een bedrijf of dienstverlener. Dat ging over discriminerende opmerkingen door winkelpersoneel, maar vooral over ongelijke behandeling: het niet kunnen afsluiten van een abonnement of een hogere premie voor 70-plussers. Ook hier was handicap verhoudingsgewijs vaak de geregistreerde discriminatiegrond. Diverse meldingen hadden te maken met mensen die vanwege hun fysieke beperking of hulphond een winkel niet binnen konden of mochten, of die tegen ontoegankelijke websites aanliepen of regels die nadelig uitpakt voor mensen met een beperking.

► **Een blinde man klaagt over een landelijke taxivervoerder. Een taxichauffeur wil hem en zijn blindengeleidehond bij een taxirit fysiek van elkaar scheiden: hij moet voorin zitten, de hond in de achterbak. Hij stuurt een klacht naar de vervoerder, waarop hij het antwoord krijgt dat een chauffeur zelf mag bepalen waar de hond plaatsneemt. De man vindt het belangrijk om niet van zijn hond gescheiden te worden.** ADV-melding

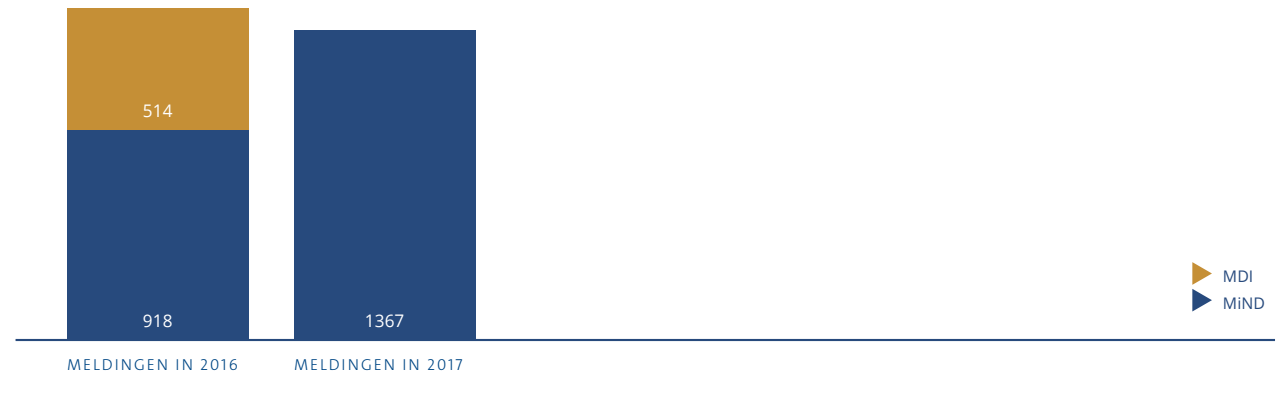
25% van de verzoeken die bij het College binnenkwamen, had betrekking op de levering van goederen en diensten (106 verzoeken). Dit was een lichte stijging ten opzichte van 2017. De afgelopen jaren was dit terrein steeds de op een na grootste categorie bij de College-verzoeken.

6.3 Discriminatie op het internet

MiND is het landelijk meldpunt voor internetdiscriminatie. Tussen 2013 en 2016 waren er twee landelijke meldpunten: MiND en MDI. Met ingang van 2017 heeft MDI de meldingsafhandeling overgedragen aan MiND. In 2016 registreerden MiND en MDI samen 1.459 meldingen van internetdiscriminatie, waarvan 918 bij MiND waren binnengekomen en 541 bij het MDI. Er was toen mogelijk sprake van enige overlap, doordat mensen soms dezelfde melding naar allebei de organisaties stuurden. In 2017 registreerde MiND 1.367 meldingen. Het totaal aantal meldingen van internetdiscriminatie daalde daarmee met iets meer dan 90 meldingen, wat mogelijk te maken heeft met het wegvallen van de overlap. Het aantal meldingen bij MiND daarentegen nam toe met 449 meldingen.

MiND ontvangt geregeld diverse meldingen over dezelfde uiting op internet. Anders dan in voorgaande jaren maakte MiND daarom in 2017 onderscheid tussen het aantal meldingen en het aantal 'unieke uitingen'. Bij de 'unieke uitingen' wordt een incident of uiting, ongeacht het aantal meldingen, slechts een keer meegeteld. Van de 1.367 meldingen die in 2017 bij MiND werden gedaan waren er 925 uniek.

De uitingen waar MiND meldingen over ontving speelden zich af op sociale media (37% van de geregistreeerde unieke uitingen), op fora, blogs of opiniesites (18%) en op overige websites (37%). In 2017 steeg met name het aantal meldingen over fora, blogs en opiniesites. Van de meldingen over uitingen op sociale media had de helft betrekking op Twitter, een derde op Facebook, en de rest op YouTube, Instagram en andere platforms. In 2016 zorgden uitingen op Facebook

nog voor meer dan de helft van de meldingen bij MiND. Als we alleen kijken naar de unieke uitingen blijkt dat meer dan de helft van de geregistreeerde sociale media-uitingen te vinden waren op Facebook (59%), 19% op Twitter en 16% op YouTube.

44% van de meldingen van internetdiscriminatie die MiND registreerde had betrekking op de discriminatiegrond herkomst (599). In 2016 ging het nog om 33%. Als alleen gekeken wordt naar het aantal unieke meldingen, is het aandeel meldingen op grond van herkomst aanzienlijk kleiner, maar met 27% van de unieke uitingen blijft het de meest gemelde vorm van internetdiscriminatie. 170 uitingen betroffen antisemitisme op internet (18%), bij 105 uitingen ging het om godsdienstdiscriminatie (11%) en bij 62 uitingen om discriminatie op grond van seksuele gerichtheid (7%).

De discriminatie-ervaringen die bij MiND worden gemeld, hangen vaak samen met gebeurtenissen in de samenleving en de opmerkingen die daarover online worden gemaakt.

Figuur 8 Meldingen over discriminatie op het internet bij MDI en MiND in 2016-2017

Omdat het maatschappelijk debat vaak (ook) online wordt gevoerd, heeft dat een grotere weerslag op de meldingen bij MiND dan bij de andere organisaties. Waar in 2016 een paar (online) gebeurtenissen voor heel veel meldingen zorgden, was het beeld in 2017 meer versnipperd. Wel kwamen er diverse meldingen bij MiND binnen over een lijst van Joodse Nederlanders op een antisemitische website, over uitspraken over 'boze witte mannen' die als discriminerend werden ervaren en over de verkiezingen.

8% van de door de politie geregistreerde incidenten speelde zich af op het terrein van media en communicatie. Hieronder valt alles in relatie tot televisie, kranten, nieuwsberichten (ook op internet) en communicatie tussen personen via brief en telefoon en via sociale media. De politie registreerde 288 incidenten in de categorie media en communicatie, terwijl dat er in 2016 nog 366 waren. Er is geen voor de hand liggende verklaring voor deze afname. 105 van deze incidenten (36%) hadden betrekking op de discriminatiegrond herkomst, 91 (32%) gingen over seksuele gerichtheid. Antisemitisme (32 registraties) en godsdienst (23) kwamen minder vaak voor in de registraties. De meerderheid van de incidenten betrof mensen die op sociale media, via een berichtenservice of via e-mail discriminerend beledigd, lastiggevallen of bedreigd werden. Onderstaande registratie is daarvan een voorbeeld.

► **Een vrouw wordt op Facebook en Instagram uitgescholden voor 'zwarte clown, kankernegerin, vieze neger' en lastig gevallen met teksten als: 'Nederland wil je niet, ga terug naar Afrika'. Politie**

Andere registraties gingen over discriminerende teksten of uitingen op internet die niet direct gericht waren tegen een specifieke persoon. Bijvoorbeeld een website waarop lijsten met Joodse namen staan onder het kopje 'Joodse invloed in Nederland'.

De ADV's ontvingen 148 meldingen van discriminatie op het terrein van 'media en reclame', waaronder ook internetdiscriminatie valt. Dit terrein besloeg daarmee 3% van de meldingen. ADV's kregen daarnaast nog eens 229 meldingen over publieke uitspraken van politici, andere opiniemakers, maar ook van 'gewone' mensen ('publieke en politieke opinie'). In 2016 kwamen er 512 meldingen binnen in deze categorie, op dat moment driemaal zoveel als in 2015. In 2016 leidde een in Amsterdam verspreidde anti-homo flyer tot veel meldingen, net als uitspraken van de oprichter van de Zaanse Vrije Democratische Partij. Een groot deel van de meldingen op dit terrein gaat ook over discriminatie op het internet. Zo voelden mensen zich bijvoorbeeld gediscrimineerd door Tweets van politici van diverse partijen. Onderwerpen waar de meldingen op de terreinen 'media en reclame' en 'publieke/politieke opinie' betrekking hadden in 2017 waren de islam en moslims in zijn algemeenheid, Zwarte Piet, asielzoekers en vluchtelingen, en een uitspraak van DENK-politicus Tunahan Kuzu over discriminerende artsen.

6.4 In het kort

- De politie registreerde 1.180 incidenten die zich in de directe woonomgeving afspeelden of binnenshuis. Deze incidenten gingen het vaakst over de discriminatiegronden herkomst (486) en seksuele gerichtheid (358), in de context van burenruzies of familieconflicten. Bij de ADV's daalde het aantal meldingen van discriminatie in de buurt of wijk en privésfeer van 497 in 2016 naar 431 in 2017 (9% van het totaal).
- Net als in voorgaande jaren was de arbeidsmarkt het terrein waarop de meeste ADV-meldingen binnen kwamen, 28% van het totaal. Circa een op de drie meldingen van arbeidsmarktdiscriminatie had betrekking op leeftijdsdiscriminatie, een vijfde ging over discriminatie op grond van geslacht, net zo veel als over discriminatie op grond van herkomst. De politie plaatste bij 244 incidenten (7% van de registraties) de aantekening dat het om een werkgerelateerd incident ging. 54% van de verzoeken om een oordeel bij het College voor de Rechten van de Mens had betrekking op de arbeidsmarkt (226).
- De politie registreerde in 2017 minder incidenten op de openbare weg dan een jaar eerder: in totaal 984, waar dit eerder nog om 2.023 incidenten ging. De incidenten waren vaak gerelateerd aan herkomst of seksuele gerichtheid. De ADV's registreerden in 2017 230 meldingen op het terrein 'openbare ruimte'. Ook hier had een groot deel van de meldingen betrekking op de discriminatiegrond herkomst.
- 11% van de ADV-meldingen had betrekking op het terrein collectieve voorzieningen, waarbij de grond handicap (naast herkomst) vaak aan de orde was. 10% van de ADV-meldingen

had betrekking op het terrein commerciële dienstverlening. Bij de politie speelden 171 incidenten zich af op dit terrein, 5% van het totaal. 25% van de verzoeken die bij het College binnenkwamen had betrekking op de levering van goederen en diensten (106 verzoeken).

- MiND registreerde in 2017 1.367 meldingen van discriminatie op internet. Het ging met name om uitingen op sociale media, op fora, blogs of opiniesites en op overige websites. 288 door de politie geregistreerde incidenten speelden zich af op het terrein 'media en communicatie' (8%), waarbij mensen op sociale media, via een berichtenservice of via e-mail discriminerend bejegend werden; dit waren er 78 minder dan in 2016. De ADV's ontvingen 148 meldingen van discriminatie op het terrein 'media en reclame', waaronder ook internetdiscriminatie valt (3% van de meldingen). Nog eens 229 ADV-meldingen gingen over publieke uitspraken van politici, andere opiniemakers, maar ook van 'gewone' mensen; een groot deel van die uitspraken werden online gedaan.

7.1 Inleiding

Werknemers met een publieke taak werken voor organisaties in dienst van de overheid of voeren taken uit namens de overheid. Denk aan politieagenten, ambulancepersoneel, medewerkers in het openbaar vervoer, docenten en stadswachten. Maar ook aan functionarissen die voor de uitvoering van die publieke taken ondersteunende werkzaamheden verrichten, zoals receptionisten en facilitair dienstverleners. Vanwege het belang van de publieke taak voor de samenleving heeft de overheid speciale aandacht voor deze categorie werknemers, en het tegengaan van agressie en geweld jegens hen (zie de Eenduidige Landelijke Afspraken, ELA). In dit rapport wordt daarom apart gerapporteerd over de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten tegen werknemers met een publieke taak.

7.2 Aantal discriminatieregistraties

In 2017 registreerde de politie 1.506 incidenten van discriminatie van werknemers met een publieke taak. Nadat het aantal tussen 2015 en 2016 sterk was gestegen, blijft het daarmee in 2017 ongeveer op hetzelfde niveau.

Bij het grootste deel van de incidenten ging het om uitlatingen, soms in combinatie met geweld of bedreigingen. Soms was er geen directe aanleiding voor het incident, maar werden agenten bijvoorbeeld uitgescholden voor 'kankerjoden'. Bij veel incidenten ging er echter een controle, bekeuring, aanhouding of ander soort contact aan de discriminatie vooraf, zoals in nevenstaande casus.

Figuur 9 Discriminatie-incidenten politie van werknemers publieke taak 2016-2017

Een man fietst zonder licht en krijgt daarvoor een bekeuring. Hij werkt niet mee en begint tegen de agenten te schelden: 'Kaulo-vriendjes! Jullie zijn niks zonder jullie pakje! Flikkers! Kankerlijers! Laat me los flikkers. Homo's!' Politie

Zoals in dit voorbeeld al duidelijk wordt, wordt het woord 'homo' (richting politieagenten) vaak als algemeen scheldwoord gebruikt. Hetzelfde geldt voor het woord 'jood' – het is in die situaties onwaarschijnlijk dat de dader ervan uitging dat de persoon die hij uitschold Joods of homoseksueel is.

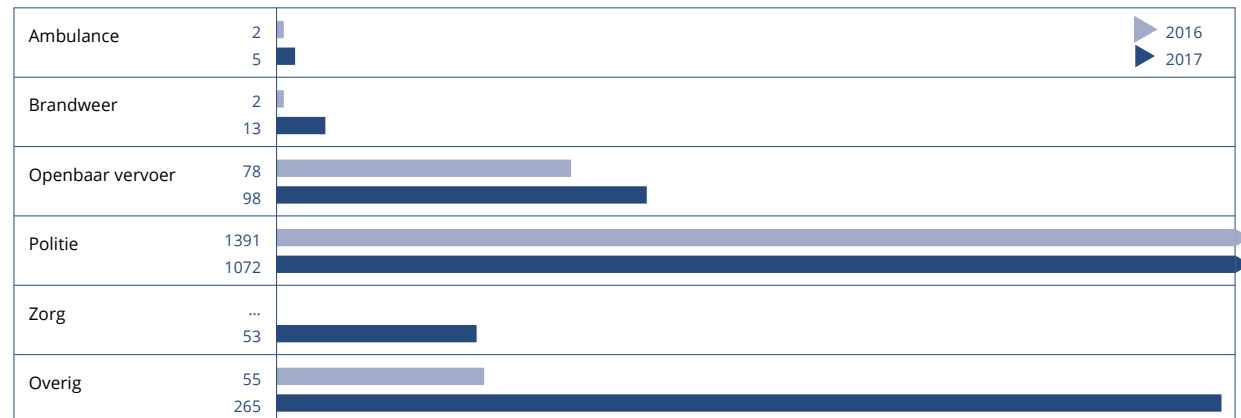
De figuren 10 en 11 op de volgende pagina laten zien tegen welke werknemers met publieke taak de discriminatie was gericht, en op welke discriminatiegrond de incidenten betrekking hadden.

Net als in voorgaande jaren was het grootste deel van de incidenten gericht tegen politieagenten: 1.072 van de 1.506 incidenten, oftewel 71% van de registraties. Voor politieagenten is het relatief eenvoudig om aangifte te doen van een belediging. In het kader van het protocol Geweld Tegen Politieambtenaren (GTPA, onderdeel van het programma Veilige Publieke Taak) is het ook beleid om dit te doen. Voor werknemers met een publieke taak die niet bij de politie werken, is de stap om melding of aangifte te doen groter, wat de kans op onderrapportage vergroot (al is die kans ook bij politieagenten nog steeds groot).

In 2017 steeg het aantal incidenten gericht tegen andere werknemers met publieke taak wel duidelijk: de politie registreerde meer incidenten van discriminatie van medewerkers in de zorg (53), in het openbaar vervoer (98), bij de brandweer (13) en in de categorie overig (265). Onder de noemer overig werden onder andere enkele incidenten gericht tegen leraren geregistreerd. De meeste incidenten in deze categorie hadden echter betrekking op discriminatie van handhavers, bijvoorbeeld buitengewoon opsporingsambtenaren zoals parkeercontroleurs of handhavers van stadstoezicht.

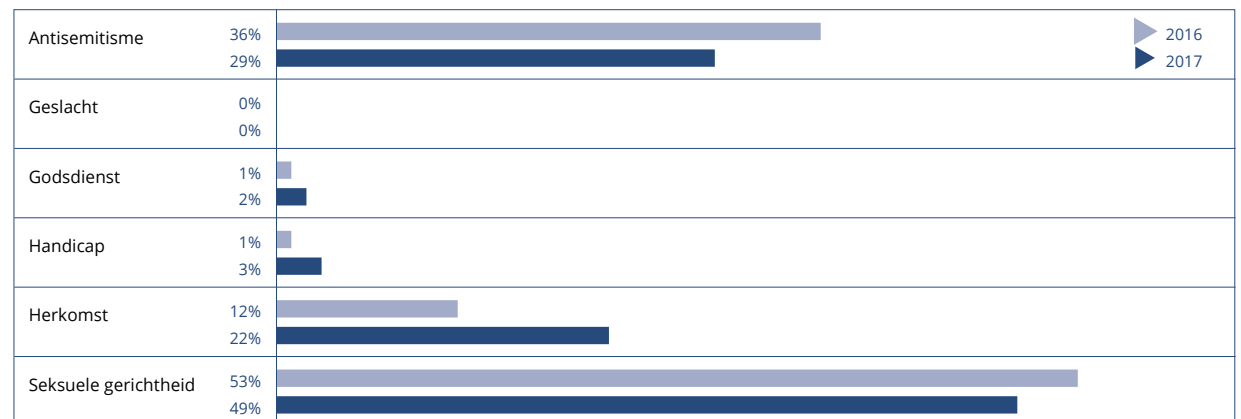

'Ga toch terug naar je bananenboom', krijgt een parkeercontroleur tijdens zijn werk naar zijn hoofd geslingerd. Hij heeft een donkere huidskleur. Politie

Figuur 10 Discriminatie-incidenten politie van werknemers publieke taak naar type in 2016-2017

Categorie Zorg waar in plaats van een percentage de aanduiding ... staat was in dat jaar niet in gebruik.

Figuur 11 Discriminatie-incidenten politie van werknemers publieke taak naar discriminatiegrond in 2016-2017

Ook de incidenten in het openbaar vervoer speelden zich veelal af in de context van een controle. Zo werden conducteurs en controleurs in de trein, tram of bus discriminerend uitgescholden of bedreigd nadat zij een bekeuring hadden uitgedeeld. De incidenten tegen werknemers in de zorg hadden in de meeste gevallen betrekking op zorgverleners die uitgescholden of bedreigd werden door patiënten of cliënten. De context was divers: incidenten speelden zich af in ziekenhuizen, in instellingen en opvangvoorzieningen, in het sociaal werk en in de thuiszorg. Hetzelfde geldt voor discriminatie van ambulancepersoneel.

► **Een man is kwaad over de wachttijd in het ziekenhuis. Als hij er een medewerker op aanspreekt en zij tegen hem zegt dat het spreekuur is uitgelopen, reageert hij met: 'Je bent een leugenaar, je liegt. Domme hoofddoeken altijd. Je moet je schamen dat je een hoofddoek draagt'.** Politie

Een verklaring voor de toename van registraties van incidenten gericht tegen werknemers in zorg, openbaar vervoer en overige sectoren (anders dan politie) is op basis van de registratiegegevens niet te geven.

Als we kijken naar de discriminatiegronden waarop de incidenten gericht tegen werknemers met een publieke taak betrekking hadden, dan valt op dat er een verschuiving heeft plaatsgevonden van de discriminatiegronden antisemitisme en seksuele gerichtheid naar de grond herkomst. Nog steeds ging echter bijna de helft van de incidenten over seksuele gerichtheid en bijna een derde over antisemitisme. Daarbij was vaak sprake van ongericht schelden en het roepen van leuzen met antisemitische of anti-homo strekking.

► **Politieagenten fietsen over de kermis. Tot tweemaal toe horen zij uit een groepje jeugd de woorden 'kankerjoden' roepen in hun richting.** Politie

De incidenten die betrekking hadden op de discriminatiegrond herkomst waren wel in de meeste gevallen gericht op de (vermeende) herkomst van de werknemer in kwestie. Er werd gescholden met woorden als 'kankerzwarte', 'kutturk', 'slaven', 'kankerblanke', 'kankermarokkaan', 'kankerneger' en dergelijke.

► **Handhavers worden tijdens een controle op alcoholgebruik in een park door een man uitgescholden voor kankerneger. Ook zegt de man: 'Zwarte piet is een slaaf en jij hoort in de schoorsteen thuis'. De betrokken handhaver heeft een donkere huidskleur.** Politie

Het aantal registraties van discriminatie op grond van herkomst steeg van 187 (12%) naar 327 (22%). Ook hier is geen duidelijke verklaring te geven voor de verandering.

7.3 In het kort

► In 2017 registreerde de politie 1.506 incidenten van discriminatie van werknemers met een publieke taak. Bij het grootste deel van de incidenten ging het om uitlatingen, soms in combinatie met geweld of bedreigingen, waarbij het gebruik van de woorden 'homo' en 'Jood' (richting politieagenten) als algemeen scheldwoord vaak voorkwam.

► Net als in voorgaande jaren was het grootste deel van de incidenten gericht tegen politieagenten: 1.072 van de 1.506 incidenten, oftewel 71% van de registraties. Het aantal geregistreerde incidenten van discriminatie van medewerkers in de zorg (53), in het openbaar vervoer (98), bij de brandweer (13) en in de categorie overig (265) nam wel toe.

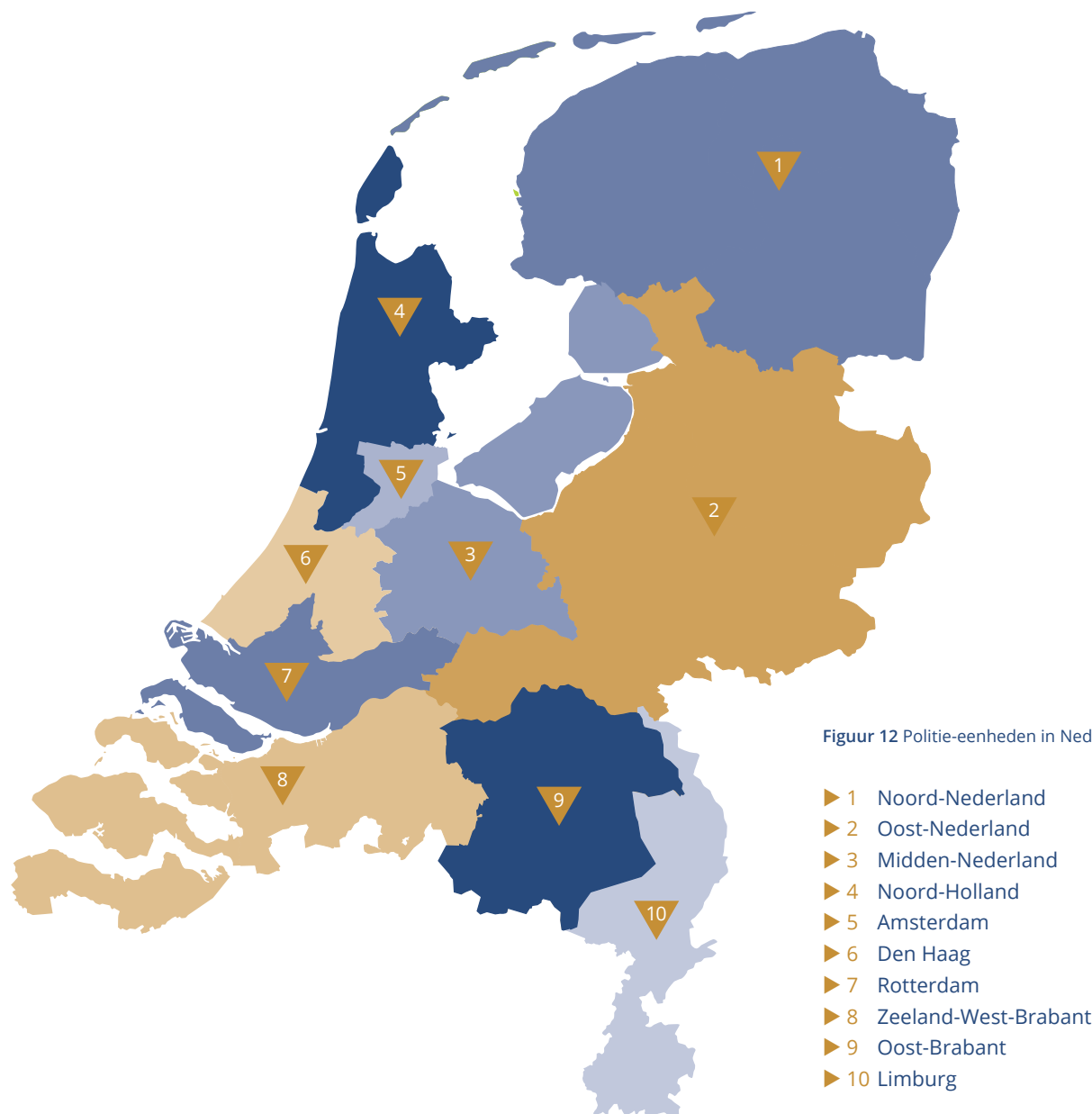
► Bijna de helft van de incidenten had betrekking op de discriminatiegrond seksuele gerichtheid en krap een derde op antisemitisme. Het aantal registraties van discriminatie op grond van herkomst steeg van 187 (12%) naar 327 (22%).

8.1 Inleiding

Dit laatste hoofdstuk geeft een beeld van de spreiding van de discriminatie-incidenten en ADV-meldingen over de regio's. De regionale indeling die we daarbij hanteren, is die van de tien politie-eenheden. Cijfers van het College voor de Rechten van de Mens zijn niet uitgesplitst naar de politie-eenheden, omdat het om betrekkelijk lage aantallen gaat. Meldingen bij MiND over discriminatie op het internet zijn vaak niet gebonden aan een fysieke locatie en daarom ook niet opgenomen in de regionale vergelijking.

De vergelijking tussen regio's gaat niet zonder meer op. Door de aanwezigheid van bijvoorbeeld horecagelegenheden, voortgezet onderwijs, stadions en een uitgebreid netwerk van openbaar vervoer kunnen zich op de ene plek meer incidenten voordoen dan op een andere (Van Bon en Mink 2016). Ook bevolkingsdichtheid en samenstelling van de bevolking kunnen van invloed zijn op het aantal incidenten. Het is moeilijk om met al deze factoren rekening te houden. Wel laten de regionale verschillen (ten opzichte van het landelijke beeld) zien wat er in een regio opvallend is. Dit betekent niet dat we daarmee alles weten, maar geeft wel aan waar en waarover we wellicht aanvullende vragen moeten stellen.

Wie meer wil weten over wat bekend is over discriminatie op regionaal en lokaal niveau, kan deze informatie vinden in een van de regionale rapporten. Op de website van de Landelijke Vereniging tegen Discriminatie (LVtD), www.discriminatie.nl, zijn alle rapporten te vinden.¹⁰ Ze bevatten informatie over de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten, de meldingen bij de ADV's en de (verzoeken om) oordelen van het College voor de Rechten van de Mens in de betreffende politie-eenheid.

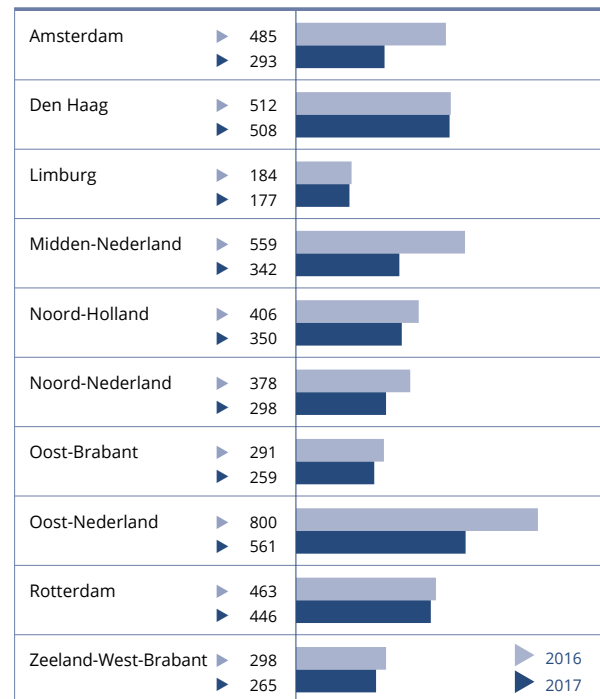
8.2 Aantal registraties per politie-eenheid

Figuur 13 en figuur 14 laten de regionale verdeling van politie-registraties en ADV-meldingen in 2017 zien, en de veranderingen in het aantal ten opzichte van 2016. In één oogopslag wordt duidelijk dat de registraties en meldingen ongelijk verdeeld zijn over de verschillende politie-eenheden. Zo lopen de aantallen per politie-eenheid uiteen van 177 in Limburg tot 561 in Oost-Nederland. Dit heeft uiteraard ook te maken met de bevolkingsomvang van de politie-eenheden. Daarom berekenen we verderop in dit hoofdstuk het aantal registraties per 1.000 inwoners waardoor vergelijken iets makkelijker wordt.

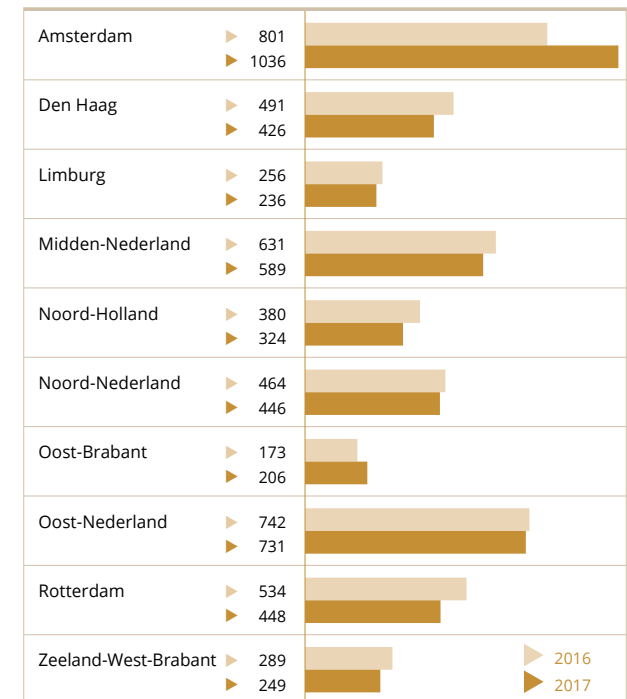
Wat in figuur 13 ook opvalt is dat de daling in de politie-registraties met name in de politie-eenheden Amsterdam, Midden-Nederland en Oost-Nederland terug te zien is:

- ▶ In Amsterdam daalde het aantal registraties met 192, van 485 naar 293, een daling van 40%.
- ▶ In Midden-Nederland daalde het aantal registraties met 217, van 559 naar 342, een daling van 39%.
- ▶ In Oost-Nederland daalde het aantal registraties met 239, van 800 naar 561, een daling van 30%.

In de overige 7 politie-eenheden daalde het aantal registraties slechts (zeer) beperkt. Oost-Nederland was als grootste politie-eenheid nog steeds de politie-eenheid met de meeste registraties, maar Midden-Nederland en Amsterdam zakten van de derde en vierde plek naar de vijfde en zevende plek. In 2017 vonden voor zover bekend geen veranderingen in de manier van registreren of screenen plaats die de veranderingen in deze drie politie-eenheden zouden kunnen verklaren. Eventueel kunnen verschuivingen in het soort registraties een indicatie geven

Figuur 13 Discriminatie-incidenten politie per politie-eenheid in 2016-2017

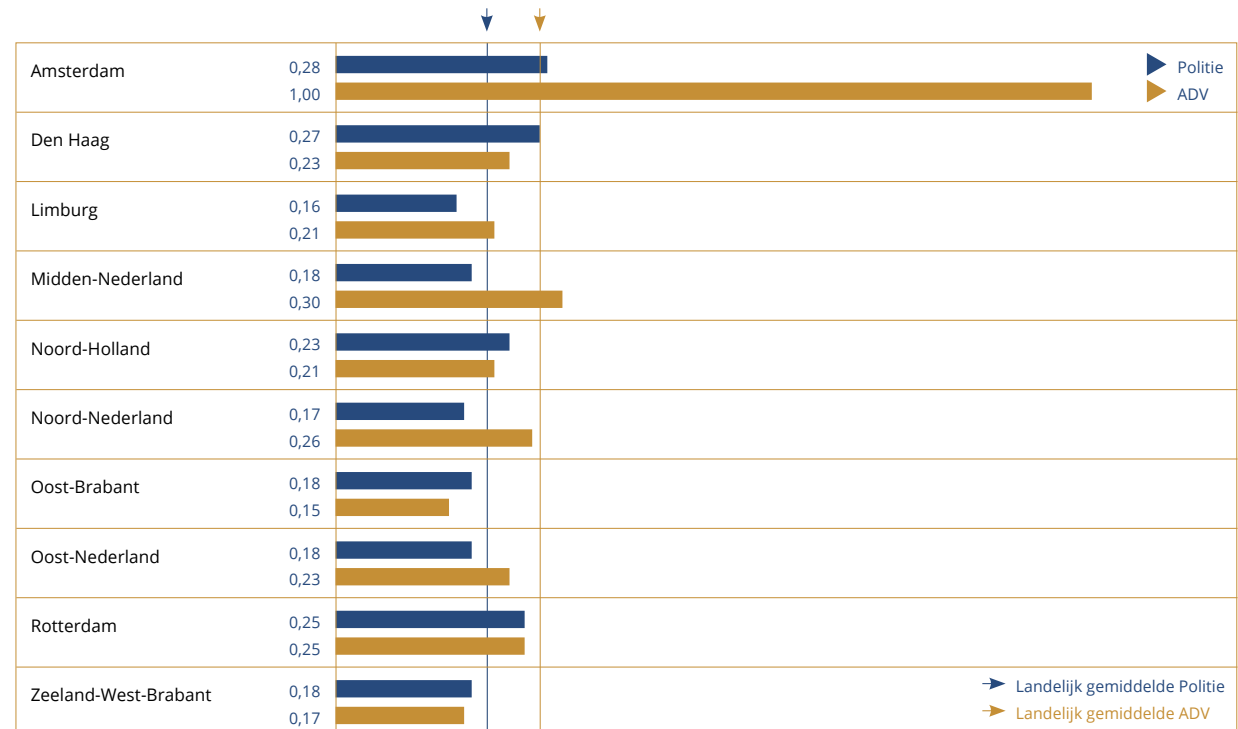
Figuur 14 ADV-meldingen per politie-eenheid in 2016-2017

van de achtergronden van de opvallende veranderingen. Daar gaan we in paragraaf 8.3 en 8.4 verder op in.

Het aantal meldingen dat bij de ADV's in de verschillende politie-eenheden binnenkwam, vertoonde minder schommelingen dan de politieregistraties. Amsterdam was hierop de uitzondering: vooral door de 352 meldingen over de Holi dance events steeg het aantal meldingen in die politie-eenheid fors, van 801 naar 1.036, een stijging van 29%. In 2016 was het aantal meldingen in Amsterdam ook al hoog, door een groot aantal meldingen naar aanleiding van twee incidenten (een anti-homoflyer en uitspraken van de oprichter van de Vrije Democratische Partij).

Oost-Brabant was de enige andere politie-eenheid waar het aantal meldingen toenam, van 173 naar 206. In de overige politie-eenheden daalde het aantal meldingen licht. In Rotterdam was de daling procentueel gezien het sterkst: het aantal meldingen daalde van 534 naar 448, een daling van 16%. De redelijk gelijkmatige verdeling van de veranderingen betekende ook dat de volgorde van politie-eenheden naar aantal meldingen redelijk stabiel bleef (enkele wisselingen daargelaten). Amsterdam, Oost-Nederland en Midden-Nederland voeren de lijst aan, ruim de helft van de meldingen kwamen bij ADV's in deze drie politie-eenheden binnen. Oost-Brabant, Zeeland-West-Brabant en Limburg zijn de politie-eenheden met de laagste aantallen ADV-meldingen.

Als we de ADV-meldingen en politieregistraties naast elkaar leggen, zien we dat deze goed op elkaar aansluiten. De grotere en kleinere politie-eenheden komen qua aantal registraties over het algemeen overeen. Ook de ontwikkelingen passen bij elkaar: alleen in Amsterdam en in

Figuur 15 Discriminatie-incidenten politie en ADV-meldingen per politie-eenheid per 1.000 inwoners in 2017

Oost-Brabant was de ontwikkeling van de ADV-meldingen (stijging) tegenovergesteld aan de ontwikkeling van de politieregistraties (daling), waarbij in Amsterdam wel (in zowel 2016 als 2017) rekening gehouden moet worden met het vertekende effect van enkele bulk-meldingen.

Omdat de politie-eenheden sterk verschillen in grootte, hebben we in figuur 15 de registraties en meldingen omgerekend naar het aantal per 1.000 inwoners. Uit deze gegevens blijkt dat de politie en de ADV in de politie-eenheid Amsterdam naar rato van het aantal inwoners de meeste incidenten en

meldingen registreerden. Verder registreerden de politie-eenheden Den Haag en Rotterdam relatief veel incidenten, terwijl de ADV's in de politie-eenheden Midden-Nederland en Rotterdam relatief veel meldingen ontvingen. Limburg, Oost-Brabant en Zeeland-West-Brabant hebben een laag aantal politieregistraties en ADV-meldingen per 1.000 inwoners. Ondanks het feit dat het totaal aantal ADV-meldingen hoger is dan het aantal politieregistraties, zijn er zowel politie-eenheden waar meer ADV-meldingen zijn dan politieregistraties en omgekeerd. In Amsterdam, Limburg, Midden-Nederland, Noord-Nederland en Oost-Nederland zijn er duidelijk meer ADV-meldingen per 1.000 inwoners dan politieregistraties. In Den Haag, Noord-Holland, Oost-Brabant en Zeeland-West-Brabant registreerde de politie juist (iets) meer incidenten per 1.000 inwoners dan dat er meldingen bij ADV's binnenkwamen. In Rotterdam is het aantal precies gelijk. De verschillen tussen de eenheden zijn op basis van de beschikbare informatie niet verder te verklaren.

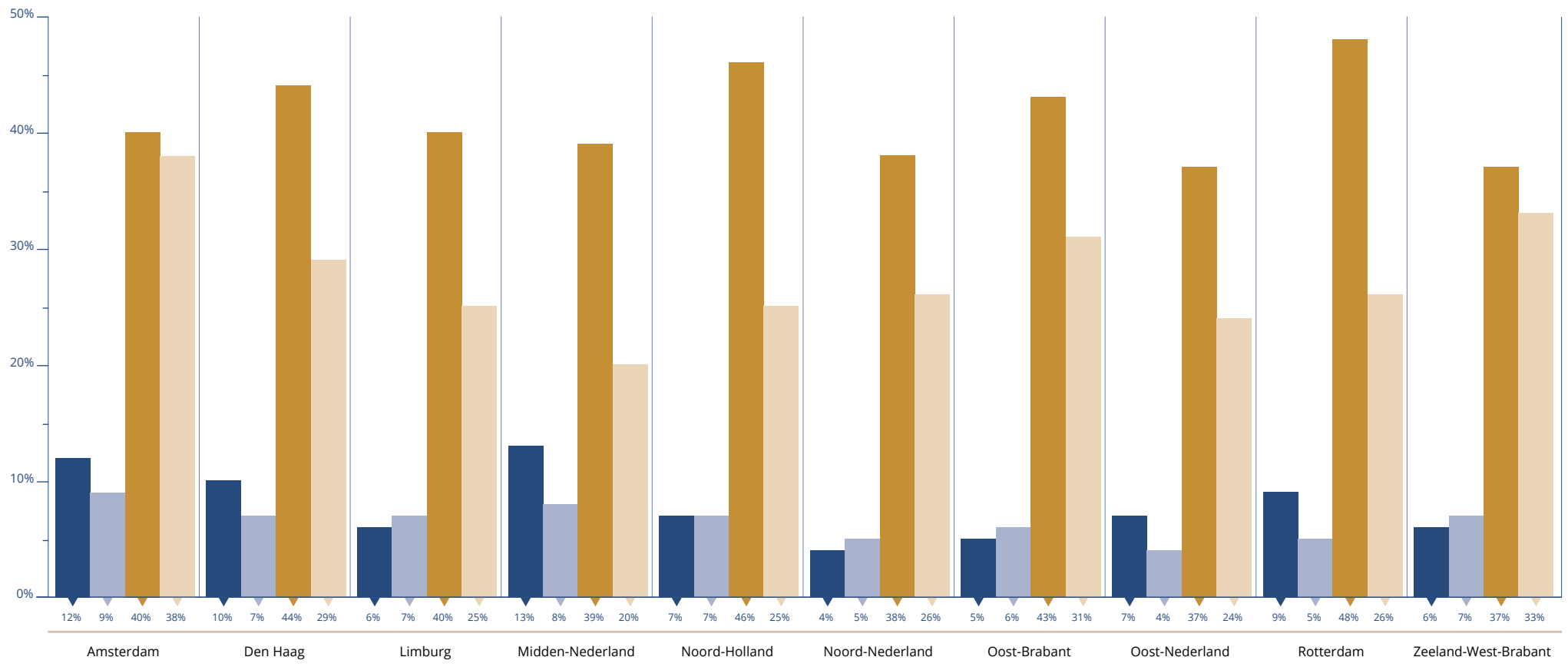
8.3 Discriminatiegrond

Aangezien de bevolkingssamenstelling in de verschillende politie-eenheden verschilt, zou het ook niet verbazen als het soort discriminatie dat geregistreerd wordt varieert. In de ene politie-eenheid wonen tenslotte meer 50-plussers, in de andere meer mensen met een migratieachtergrond. Figuren 16 en 17 laten de verdeling van enkele veelvoorkomende discriminatiegronden per politie-eenheid zien. Daaruit blijkt dat de verschillen klein zijn: het algemene beeld (grootste grond, kleinere gronden) komt redelijk overeen; wel zijn er verschillen in de specifieke percentages en enkele uitschieters. De figuren geven de procentuele verdeling weer, waarbij de percentages zijn berekend over het totaal aantal registraties per politie-eenheid. Zowel bij de politie als bij de

ADV's kunnen per incident of melding meerdere gronden zijn geregistreerd. In bijlage 2 zijn de bijbehorende tabellen weergegeven met alle cijfers.

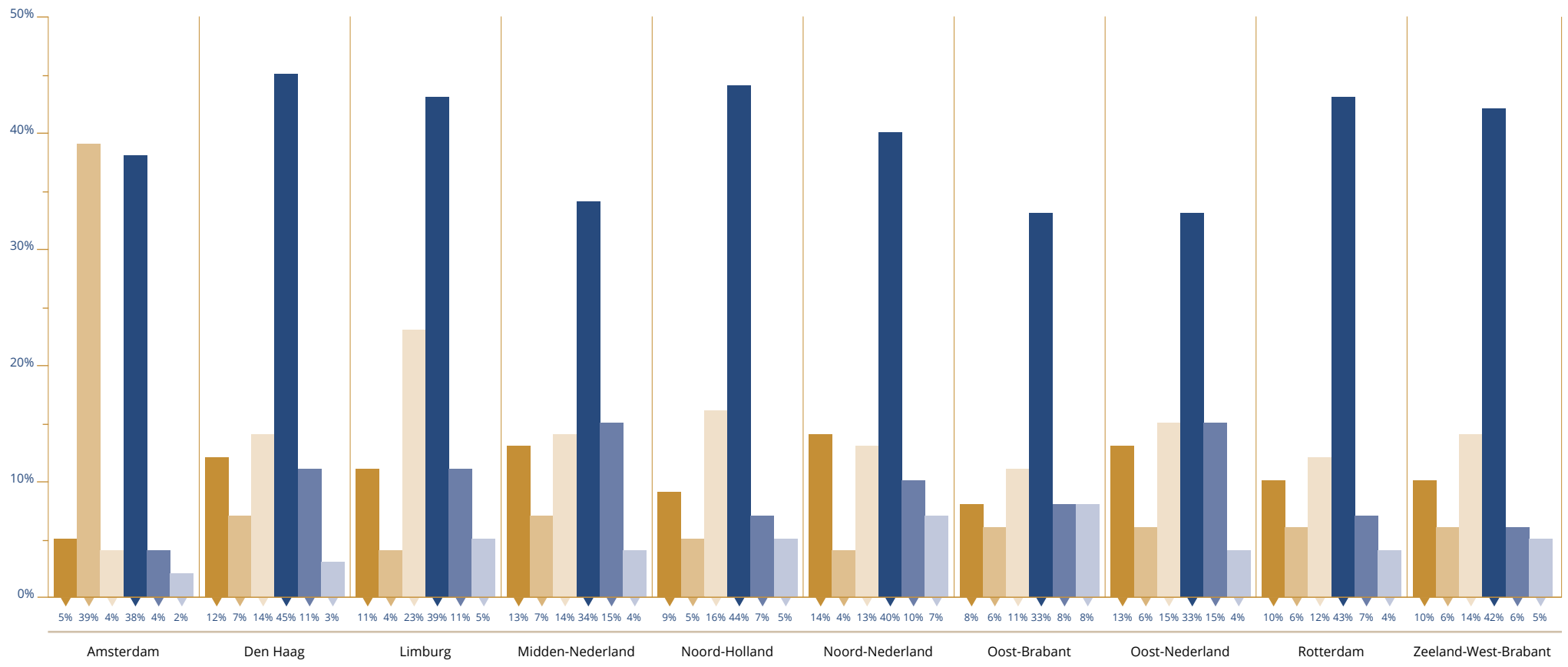
Zoals ook uit het landelijke beeld naar voren kwam, werd in alle politie-eenheden de discriminatiegrond herkomst het vaakst geregistreerd door de politie. Rotterdam was de politie-eenheid met verhoudingsgewijs de meeste politieregistraties op deze grond, gevolgd door Noord-Holland. De politie-eenheden Zeeland-West-Brabant en Oost-Nederland registreerden verhoudingsgewijs juist weinig incidenten op grond van herkomst. In Den Haag en Oost-Brabant nam het deel registraties op grond van herkomst toe in 2017, terwijl het in Oost-Nederland juist afnam. Amsterdam valt op door het grote deel incidenten dat te maken had met seksuele gerichtheid. In Midden-Nederland werden op deze grond juist relatief weinig incidenten geregistreerd. In Noord-Nederland en Limburg hadden in 2017 procentueel gezien minder registraties betrekking op seksuele gerichtheid. In Midden-Nederland werden er, net als in Amsterdam, verhoudingsgewijs veel incidenten van antisemitisme geregistreerd: het aandeel van deze discriminatiegrond in Midden-Nederland nam sterk toe in 2017. In 2016 viel Rotterdam juist nog op met 17% antisemitische incidenten. Den Haag, Limburg en Noord-Holland zijn de politie-eenheden die in de verdeling van registraties over de verschillende discriminatiegronden het meest op de landelijke verdeling lijken.

De ADV-meldingen vertonen meer variatie naar discriminatiegrond per politie-eenheid. Opnieuw geven we in de figuur de procentuele verdeling van de geregistreeerde discriminatiegronden weer. Met uitzondering van Amsterdam¹¹ (als

Figuur 16 Discriminatie-incidenten politie per politie-eenheid naar discriminatiegrond in 2017

- Antisemitisme
- Godsdienst
- Herkomst
- Seksuele gerichtheid

Figuur 17 ADV-meldingen per politie-eenheid naar discriminatiegrond in 2017

- Geslacht
- Godsdienst
- Handicap/chronische ziekte
- Herkomst
- Leeftijd
- Seksuele gerichtheid

gevolg van de meldingen rond de Holi dance events) is in alle politie-eenheden de discriminatiegrond herkomst de grootste categorie. Waar in Den Haag (45%), Noord-Holland (44%) en Rotterdam (43%) meer dan 40% van de meldingen betrekking had op deze discriminatiegrond, was dat in Oost-Brabant en Oost-Nederland slechts 33%. Limburg valt op door een hoog percentage meldingen op grond van handicap/chronische ziekte: maar liefst 23% van de meldingen in die politie-eenheid ging over deze discriminatiegrond, bij een landelijk gemiddelde van 12%.

In Oost-Nederland en Midden-Nederland had 15% van de ADV-meldingen betrekking op leeftijdsdiscriminatie. In Zeeland-West-Brabant en Rotterdam was dit respectievelijk maar 6% en 7%. In Noord-Nederland, Oost-Nederland en Midden-Nederland kwamen er verhoudingsgewijs veel meldingen over discriminatie op grond van geslacht binnen. Net als bij de politieregistraties zijn er geen grote verschillen tussen politie-eenheden als het gaat om de discriminatiegrond godsdienst: het aandeel van deze discriminatiegrond van het totaal aantal meldingen schommelt tussen 4% in Limburg en Noord-Nederland en 7% in Den Haag en Midden-Nederland (met uitzondering van de uitschieter Amsterdam).

In vergelijking met 2016 valt op dat in verschillende politie-eenheden een groter deel van de ADV-meldingen in 2017 betrekking had op de gronden handicap en geslacht: in Limburg, Noord-Holland en Rotterdam steeg het aantal meldingen op grond van handicap sterk; in Midden-Nederland, Oost-Nederland en Rotterdam waren er meer meldingen op grond van geslacht (zie *Uitgelicht* op pagina 25 en 26 over deze discriminatiegronden). Verder laat de verdeling van de meldingen naar discriminatiegrond per politie-eenheid

zien dat het landelijke beeld duidelijk vertekend is door de afwijkende verdeling in Amsterdam. Hierdoor zijn de gronden handicap, leeftijd en geslacht in het landelijke gemiddelde minder prominent aanwezig dan op politie-eenheidsniveau.

8.4 De wijze van discriminatie

In alle tien politie-eenheden was meer dan de helft van de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten een uitlating: van 71% in Amsterdam tot 55% in Noord-Nederland en Oost-Nederland. Bedreigingen werden verhoudingsgewijs het vaakst geregistreerd in Rotterdam (19%) en het minst vaak in Oost-Nederland (8%). Tussen de 15% en 19% van de registraties ging over geweld (vaak in combinatie met een uitlating). In Amsterdam en Den Haag was dit 19% van de registraties, in Rotterdam 18%. Met 15% was het aantal registraties van geweld in Midden-Nederland relatief het laagst.

De grootste verschillen tussen politie-eenheden waren er in het aantal bekladdingen en vernielingen. In Amsterdam ging het in slechts 3% van de registraties om een vernieling en nog eens in 3% om een bekladding. In Rotterdam waren deze percentages ook laag, met 6% bekladdingen en 5% vernielingen. Oost-Nederland daarentegen registreerde 16% vernielingen en 7% bekladdingen. In Midden-Nederland was het percentage bekladdingen 17%. Bij de overige politie-eenheden waren er verschillen in de verdeling tussen de twee categorieën, maar varieerde het gezamenlijke aandeel tussen de 14% en 20%.

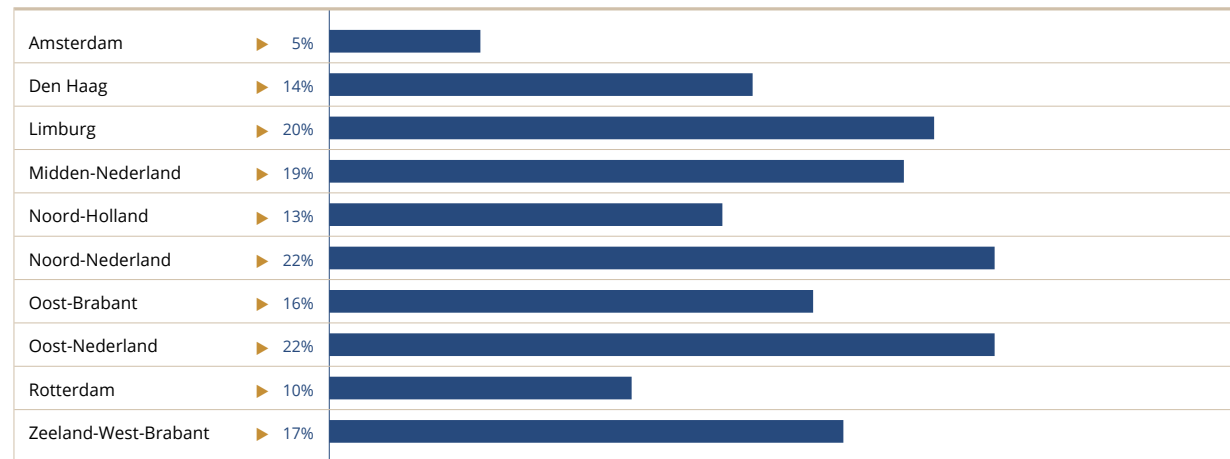
Als we specifiek kijken naar de registratie van hakenkruisen (meestal als onderdeel van een bekladding of vernieling), zien we ook aanzienlijke verschillen tussen de politie-eenheden. In Oost-Nederland en Noord-Nederland ging 22% van alle politie-registraties om een hakenkruis, eventueel in combinatie met andere uitlatingen of bekladdingen. In Amsterdam was dit aandeel heel laag (5%), en ook in de politie-eenheden Rotterdam (10%), Noord-Holland en Den Haag werden minder hakenkruisen geregistreerd. Zie figuur 18.

De wijze van discriminatie van de ADV-meldingen varieerde, met name in de verdeling tussen het deel omstrede behandeling en het deel vijandige bejegening. Zo registreerden ADV's in de politie-eenheden Den Haag, Zeeland-West-Brabant en Rotterdam meer vijandige bejegeningen en minder omstrede behandelingen dan ADV's in andere politie-eenheden. Oost-Nederland en Midden-Nederland registreerden verhoudingsgewijs juist minder vijandige bejegeningen en meer omstrede behandelingen. In Rotterdam en Oost-Brabant was de categorie bedreiging het grootst (5%) in vergelijking met andere politie-eenheden.

8.5 Locatie en maatschappelijk terrein

In de figuren 19 en 20 zijn enkele van de veel geregistreerde locaties en terreinen bij politie en ADV's weergegeven per politie-eenheid. In de figuren is te zien hoe vaak een categorie procentueel voorkwam binnen die politie-eenheid. In bijlage 2 is in de bijbehorende tabellen een overzicht te vinden van alle cijfers.

In Midden-Nederland, Noord-Holland en Rotterdam was de directe woonomgeving duidelijk de locatie waar de meeste door de politie geregistreerde incidenten plaatsvonden.

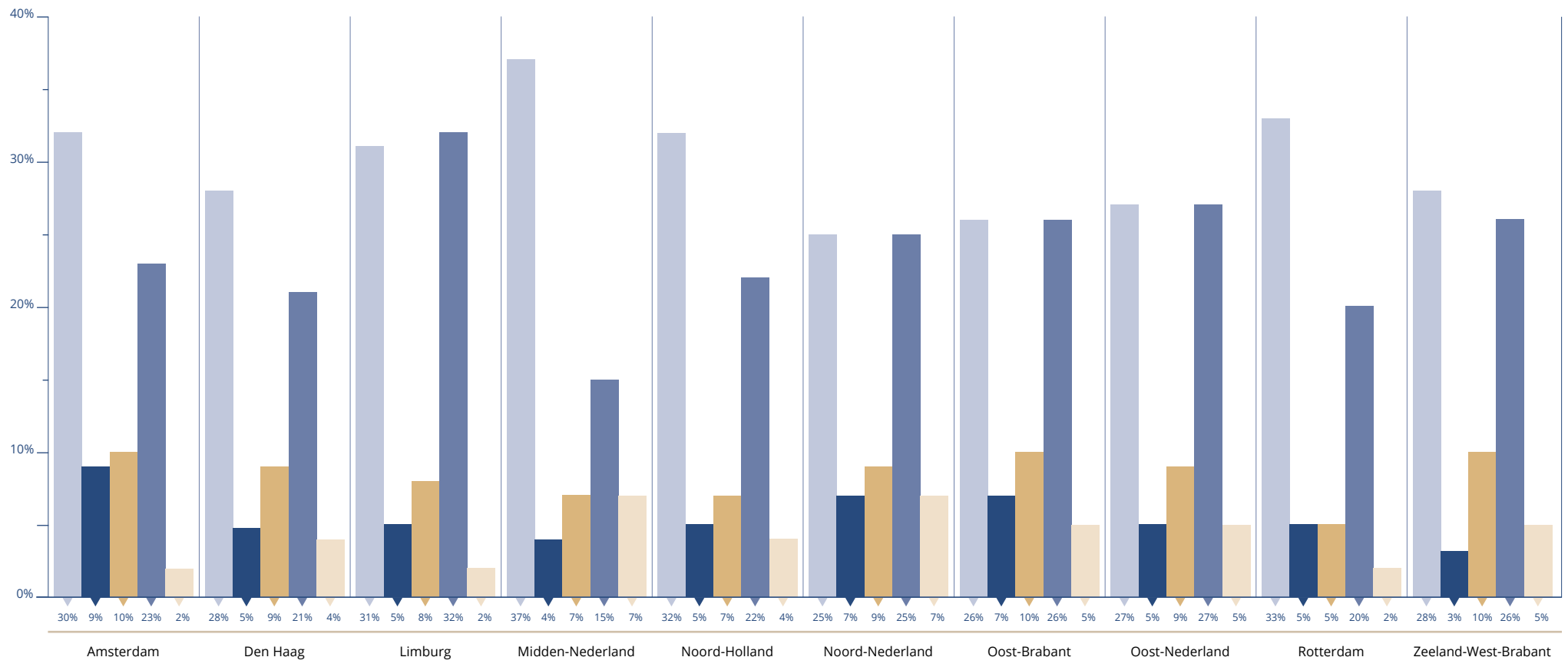
Figuur 18 Registratie van hakenkruisen per politie-eenheid in 2017¹²

Bij de ADV-meldingen ging ook in Oost-Brabant een verhoudingsgewijs groot deel over discriminatie in de buurt, net als in Noord-Holland. In Amsterdam en Oost-Nederland kwamen juist weinig meldingen op dit terrein binnen bij ADV's, wat niet te zien is in de politiecijsers.

Opvallend is dat het deel van de registraties dat over media en communicatie ging redelijk evenredig verdeeld is over de verschillende politie-eenheden. Met uitzondering van Rotterdam (5%) had in alle politie-eenheden tussen de 7% en 10% van de registraties te maken met discriminatie op sociale media, via e-mails of op berichtenplatforms. Wellicht is dit soort incidenten minder aan regionale ontwikkelingen verbonden dan andere incidenten. Bij het corresponderende ADV-terrein publieke en politieke opinie was er wel meer variatie: daar vallen Rotterdam en Amsterdam op als politie-eenheden met veel meldingen op dit terrein.

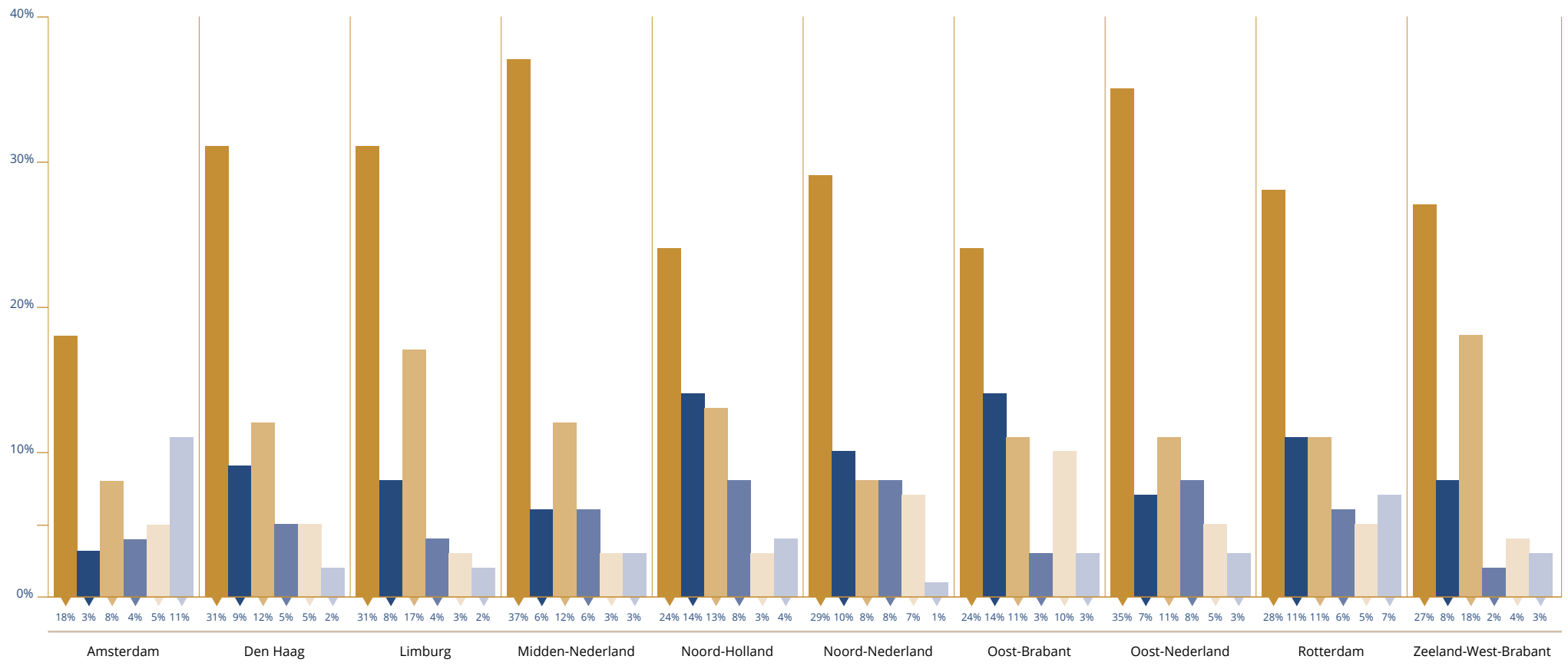
Het deel door de politie geregistreerde incidenten dat zich afspeelde in de horeca vertoonde meer variatie tussen de politie-eenheden: in Amsterdam ging 9% van de registraties over horecadiscriminatie, in Oost-Nederland en Noord-Nederland 7% en in Zeeland-West-Brabant slechts 3%.

De arbeidsmarkt was bij de ADV-meldingen weliswaar overal het grootste terrein, maar er zijn grote verschillen. Zo gingen in Midden-Nederland en Oost-Nederland respectievelijk 37% en 35% van ADV-meldingen over arbeidsmarktdiscriminatie, terwijl dat in Noord-Holland en Oost-Brabant 'slechts' 24% was. Midden-Nederland registreerde ook in 2016 al opvallend veel meldingen over discriminatie op de arbeidsmarkt, in Oost-Nederland was in 2017 sprake van een toename.

Figuur 19 Discriminatie-incidenten politie per politie-eenheid naar locatie in 2017
De percentages zijn berekend over het totaal antal registraties per politie-eenheid.

- Directe woonomgeving
- Horeca
- Media en communicatie
- Openbare weg (exclusief verkeer)
- School

Figuur 20 ADV-meldingen per politie-eenheid naar maatschappelijk terrein 2017
De percentages zijn berekend over het totaal antal registraties per politie-eenheid.
Per melding kunnen meerdere terreinen zijn geregistreerd.

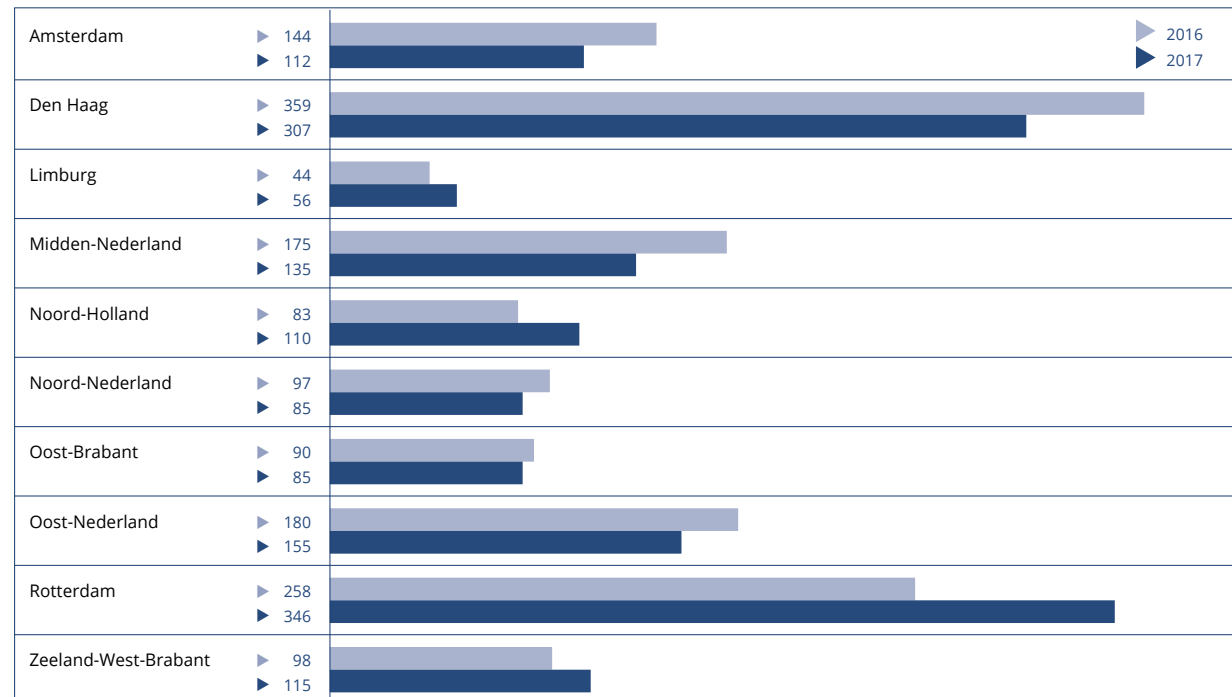
- Arbeidsmarkt
- Buurt/wijk
- Collectieve voorzieningen
- Onderwijs
- Openbare ruimte
- Publieke/politieke ruimte

Opvallend is ook het aantal meldingen over overheidsdiensten (collectieve voorzieningen) in de politie-eenheden Limburg en Zeeland-West-Brabant. De politie-eenheden Amsterdam en Rotterdam springen eruit door het grote deel ADV-meldingen over discriminatie in het onderwijs, terwijl het aantal politieregistraties van incidenten op school in deze politie-eenheden juist laag was.

Als we kijken naar verschuivingen in de locaties ten opzichte van 2016, dan is de sterke daling van het aantal registraties van incidenten op de openbare weg ook te zien op politie-eenheden niveau. In Amsterdam, Midden-Nederland, Noord-Holland en Oost-Nederland daalde het deel registraties op de openbare weg met meer dan 30 procentpunten. Dit zijn ook de eenheden die een sterke algehele afname van het aantal registraties laten zien. Dit bevestigt dan ook het beeld dat de landelijke daling van het aantal door de politie geregistreerde incidenten te wijten is aan de sterke daling van het aantal incidenten op de openbare weg. Op het corresponderende ADV-terrein openbare ruimte zijn geen soortgelijke ontwikkelingen te zien: tussen de 3% (Limburg, Midden-Nederland en Noord-Holland) en 10% (Oost-Brabant) van de meldingen speelde zich af in de openbare ruimte.

8.6 Werknemers publieke taak

Het aantal bij de politie geregistreerde incidenten van discriminatie van werknemers met een publieke taak verschilt sterk tussen de politie-eenheden. Net als in 2016 registreerden de politie-eenheden Den Haag en Rotterdam de meeste incidenten, op afstand gevolgd door Oost-Nederland, Midden-Nederland en Amsterdam. Limburg registreerde het laagste aantal incidenten. Opvallend in de vergelijking tussen 2016 en 2017 is de sterke toename van het aantal

Figuur 21 Discriminatie-incidenten politie werknemers publieke taak per politie-eenheid in 2016-2017

registraties in de politie-eenheid Rotterdam van 258 naar 346 incidenten, een stijging van 34%. Dit is het tweede jaar op rij dat het aantal registraties van discriminatie tegen werknemers met een publieke taak toeneemt in de politie-eenheid Rotterdam. Ook in 2016 was die stijging opvallend. Andere politie-eenheden die in 2017 meer incidenten registreerden waren Zeeland-West-Brabant, Noord-Holland en Limburg. In de politie-eenheid Den Haag daalde het aantal registraties van discriminatie van werknemers met

een publieke taak juist nadat het in 2016 sterk was gestegen. In Amsterdam, Midden-Nederland, Oost-Nederland, Noord-Nederland en Oost-Brabant nam het aantal registraties af. Anders dan bij de reguliere discriminatie-registraties is er dus geen overkoepelende trend die in alle politie-eenheden zichtbaar is.

8.7 In het kort

► De daling in de politieregistraties is het sterkst in de politie-eenheden Oost-Nederland, Midden-Nederland en Amsterdam, waar het aantal registraties met 30%-40% afnam. In de overige 7 politie-eenheden daalde het aantal registraties slechts (zeer) beperkt.

► Het aantal meldingen bij de ADV's daalde in de meeste politie-eenheden licht en vertoonde minder schommelingen ten opzichte van een jaar eerder dan de politieregistraties. In Rotterdam was de daling procentueel gezien het sterkst met een daling van 16%. Amsterdam was de uitzondering: door 352 meldingen over twee dance-events die de naam 'Holi' (een hindoeïstisch feest) hadden gekregen, steeg het aantal meldingen met 29%. Ook in Oost-Brabant nam het aantal meldingen (licht) toe.

► In de politie-eenheid Rotterdam werden verhoudingsgewijs de meeste politieregistraties op grond van herkomst geregistreerd, gevolgd door Noord-Holland. Juist weinig incidenten op grond van herkomst werden geregistreerd in Zeeland-West-Brabant en Oost-Nederland. Amsterdam viel op door het grote deel incidenten dat te maken had met seksuele gerichtheid. In Midden-Nederland werden er veel incidenten van antisemitisme geregistreerd.

► Met uitzondering van Amsterdam gingen in alle politie-eenheden de meeste ADV-meldingen over de discriminatiegrond herkomst. In Oost-Brabant en Oost-Nederland was dit aandeel kleiner dan in andere politie-eenheden. Limburg viel op door een hoog percentage meldingen op grond van handicap/chronische ziekte. In Oost-Nederland en Midden-Nederland was leeftijd een vaak

gemelde discriminatiegrond. In Noord-Nederland, Oost-Nederland en Midden-Nederland kwamen er veel meldingen over discriminatie op grond van geslacht binnen.

► Bij de ADV-meldingen ging in Oost-Brabant een groot deel over discriminatie in de buurt, net als in Noord-Holland, terwijl de politie in Midden-Nederland, Noord-Holland en Rotterdam procentueel gezien de meeste incidenten in de directe woonomgeving registreerde. In de politie-eenheden Amsterdam, Midden-Nederland, Noord-Holland en Oost-Nederland daalde het deel registraties van discriminatie op de openbare weg met meer dan 30 procentpunten. In Midden-Nederland en Oost-Nederland had een groter deel van de ADV-meldingen te maken met arbeidsmarktdiscriminatie, terwijl dat in Noord-Holland en Oost-Brabant juist minder was.

► Tussen de 55% en 71% van de door de politie geregistreerde incidenten betroffen uitlatingen. Bedreigingen werden verhoudingsgewijs het vaakst geregistreerd in Rotterdam (15%) en het minst vaak in Midden-Nederland (9%). Tussen de 15% en 19% van de registraties ging over geweld (vaak in combinatie met een uitlating).

► Net als in 2016 registreerden de politie-eenheden Den Haag en Rotterdam de meeste discriminatie-incidenten tegen werknemers met een publieke taak. Limburg registreerde het laagste aantal incidenten. In Rotterdam steeg het aantal sterk, terwijl het in de politie-eenheid Den Haag juist daalde, net als in Amsterdam, Midden-Nederland, Oost-Nederland, Noord-Nederland en Oost-Brabant.

- ▶ Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) (2018). *Jaarverslag 2017*. Den Haag: AIVD. Geraadpleegd op www.aivd.nl/onderwerpen/extremisme/documenten/jaarverslagen/2018/03/06/jaarverslag-aivd-2017
- ▶ Andriessen, I. (2017). *Discriminatie herkennen, benoemen en melden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- ▶ Andriessen, I., Fernee, H., & Wittebrood, K. (2014). *Ervaren discriminatie in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- ▶ Bon, S. van & Mink, I. (2016). *Discriminatiecijfers in 2015. Een rapport over registraties van discriminatie-incidenten door de politie, meldingen bij antidiscriminatievoorzieningen en andere organisaties in Nederland*. Rotterdam/Den Haag: Art.1/ Nationale Politie.
- ▶ Brouwer, J. (2017). Na Bonifatius is bij Dokkum het betogingsrecht vermoord. *NRC Handelsblad*, 19 november 2017. Geraadpleegd op www.nrc.nl/nieuws/2017/11/19/na-bonifatius-is-bij-dokkum-het-betogingsrecht-vermoord-14108181-a1581772.
- ▶ College voor de Rechten van de Mens (2017). *Analyse Meldpunt Zwangerschapsdiscriminatie op de Arbeidsmarkt*. Utrecht: College voor de Rechten van de Mens.
- ▶ College voor de Rechten van de Mens (2017b). *VN-verdrag handicap in Nederland 2017: Jaarlijkse rapportage over de naleving van het VN-verdrag handicap in Nederland*. Utrecht: College voor de Rechten van de Mens.
- ▶ College voor de Rechten van de Mens (2016). *Is het nu beter bevallen? Vervolgonderzoek naar discriminatie op het werk van zwangere vrouwen en moeders met jonge kinderen*. Utrecht, College voor de Rechten van de Mens.
- ▶ Ens, A. (2016). *Discriminatie melden bij de politie? Een onderzoek naar de meldingsbereidheid van slachtoffers van moslimdiscriminatie*. Den Haag: Nationale Politie.
- ▶ FRA, EU Fundamental Rights Agency (2017a). *Second European Union Minorities and Discrimination Survey, Muslims: selected findings*. Wenen: FRA.
- ▶ FRA, EU Fundamental Rights Agency (2017b). *Second European Union Minorities and Discrimination Survey, Muslims: main results*. Wenen: FRA.
- ▶ Gemeente Amsterdam (2017). *Aanpak straatintimidatie*. Geraadpleegd op www.amsterdam.nl/wonen-leefomgeving/veiligheid/aanpak.
- ▶ Gemeente Rotterdam (2017). *Aanpak Seksuele Straatintimidatie 2017-2019*. Geraadpleegd op www.persberichtenrotterdam.nl/uploads/pvastraatintimidatie.pdf.
- ▶ Instituut voor de Nederlandse Taal (2017). *Weg met 'genderneutraal' en 'ik heb zoiets van'*, 7 december 2017. Geraadpleegd op www.ivdnt.org/images/stories/over_ons/voor_de_pers/20171207_persbericht_wmdw2017_uitslag.html.
- ▶ Jensma, F. (2017). Met zedendelicten kan strafrecht maar weinig. *NRC Handelsblad*, 11 november 2017. Geraadpleegd op www.nrc.nl/nieuws/2017/11/11/met-zedendelicten-kan-strafrecht-maar-weinig-13890211-a1580778.
- ▶ KRO-NCRV (2017). OM: 'Zou je haar doen?'-oproep GeenStijl is mogelijk strafbaar feit. *Brandpunt*, 16 mei 2017. Geraadpleegd op <https://brandpuntplus.kro-ncrv.nl/brandpunt/om-oproep-geenstijl-is-strafbaar-feit>.
- ▶ Mestrum, N., & Bas, P. van der (2018). Monitor antisemitische incidenten in Nederland 2017. Den Haag: Centrum Informatie en Documentatie Israël.
- ▶ Mink, I., Bon, S. van (2017). *Discriminatiecijfers 2016. Een rapport over registraties van discriminatie-incidenten door de politie, meldingen bij antidiscriminatievoorzieningen en andere organisaties in Nederland*. Rotterdam/Den Haag: Art.1/Nationale Politie.
- ▶ Ministerie van Veiligheid en Justitie (2016). *Sekseregistratie*, brief aan de Tweede Kamer, 23 december 2016. Geraadpleegd op www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2016/12/23/sekseregistratie/tk-seksregistratie.pdf.
- ▶ Nationale Ombudsman (2017). *Woonwagenbewoner zoekt standplaats*. Rapport nummer 2017/060. Den Haag: Nationale Ombudsman.

- ▶ Nationale Spoorwegen (2017). *'Beste reizigers...'*, 28 juli 2017. Geraadpleegd op <http://nieuws.ns.nl/beste-reizigers>.
- ▶ Omroep West (2017). *Haagse Stadspartij; 'ombudsvrouw' moet seksueel wangedrag in kaart gaan brengen*. 2 november 2017. Geraadpleegd op www.omroepwest.nl/nieuws/3542616/Haagse-Stadspartij-ombudsvrouw-moet-seksueel-wangedrag-in-kaart-gaan-brengen.
- ▶ Openbaar Ministerie (2017a). *Zes verdachten openlijk geweld rondom wanordelijkheden Turks consulaat Westblaak vervolgd*. 29 december 2017, Arrondissementsparket Rotterdam. Geraadpleegd op www.om.nl/actueel/nieuwsberichten/@101513/zes-verdachten.
- ▶ Openbaar Ministerie (2017b). *OM start onderzoek naar blokkade A7*. 21 november 2017, Arrondissementsparket Noord-Nederland. Geraadpleegd op www.om.nl/@101110/start-onderzoek.
- ▶ Rechtspraak (2017). *Opruiing en belediging Sylvana Simons: 4 werkstraffen, 16 geldboetes, 1 vrijspraak*. 18 mei 2017. Geraadpleegd op www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Rechtbanken/Rechtbank-Amsterdam/Nieuws/Paginas/Opruiing-en-belediging-Sylvana-Simons-4-werkstraffen-16-geldboetes-1-vrijspraak.aspx.
- ▶ Reijmer, L., Linnemann, E., & Hertzberger, R. (2017). Beste adverteerders op GeenStijl en Dumpert, u betaalt mee aan vrouwenvernedering. *de Volkskrant*, 5 mei 2017. Geraadpleegd op www.volkskrant.nl/opinie/beste-adverteerders-op-geenstijl-en-dumpert-u-betaalt-mee-aan-vrouwenvernedering~a4492834.
- ▶ Den Ridder, J., Andriessen, I., & Dekker, P. (2017). *Burgerperspectieven 2017* | 2. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. Geraadpleegd op <https://www.scp.nl/dsresource?objectid=bc29546a-dc22-45dd-8203-0f1d3d9c0ae1&type=org>.
- ▶ Rijksoverheid (2017). *Gloria Wekker wint Joke Smitprijs 2017*. 11 december 2017. Geraadpleegd op www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2017/12/11/gloria-wekker-wint-joke-smitprijs-2017.
- ▶ Römken, R. (2017a). In zedenzaken is strafrecht vaak een botte bijl, *Trouw*, 19 november 2017. Geraadpleegd op www.trouw.nl/opinie/in-zedenzaken-is-strafrecht-vaak-een-botte-bijl~a1d88d12.
- ▶ Römken, R. (2017b) *Bestemd voor binnenlands gebruik*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis.
- ▶ Righton, N., & Dirks, B. (2017), *Waarom de diplomatieke rel met Turkije zo uit de hand liep*, 17 maart 2017, www.volkskrant.nl/politiek/waarom-de-diplomatieke-rel-met-turkije-zo-uit-de-hand-liep~a4475850
- ▶ Transgender Netwerk Nederland (2018). *Meldingen transgender discriminatie 2017*. Amsterdam: Transgender Netwerk Nederland.
- ▶ Wagenaar, W. (2017). *Factsheet Extreemrechts in Nederlandse Gemeentes*. Amsterdam: Anne Frank Stichting. Geraadpleegd op www.annefrank.org/ImageVaultFiles/id_19131/cf_21/Factsheet-Extreemrechts-Update-December-2017.PDF.
- ▶ Witte, R., & Moors, H. (2014). *Gestreden als Don Quichot tegen windmolens. Onderzoek naar geweld tegen burgers vanwege hun seksuele gerichtheid of genderidentiteit in hun directe woonomgeving*. Den Haag: Lokaal Centraal.
- ▶ Witte de With Center for Contemporary Art (2017), *Algemeen bericht*, 7 september 2017, website, http://www.wdw.nl/nl/about_us/news/public_announcement

1 In dit rapport gebruiken we de term 'discriminatie op grond van herkomst' in plaats van 'discriminatie op grond van ras'. We verwijzen met 'herkomst' wel naar het juridische begrip 'ras' zoals vastgelegd in het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie. Daarin wordt onder 'ras' verstaan: huidskleur, afkomst en nationale of etnische afstamming (Kamerstukken II 1990/91, 22 014, nr. 3, p. 13). De discriminatiegrond 'nationaliteit' wordt door ADV's en College apart geregistreerd en wordt ook in dit rapport waar relevant als aparte categorie weergegeven.

2 De percentages zijn berekend over het totaal aantal registraties en niet over het totaal aantal geregistreerde gronden. Per incident kunnen meerdere discriminatiegronden zijn geregistreerd, waardoor de optelsom van de percentages hoger dan 100% kan zijn.

3 De percentages zijn berekend over het totaal aantal meldingen en niet over het totaal aantal geregistreerde gronden. Per melding kunnen meerdere discriminatiegronden zijn geregistreerd, waardoor de optelsom van de percentages hoger dan 100% kan zijn.

4 Dit is gebaseerd op informatie uit LBA-net, het programma waarin de meeste ADV's hun meldingen registreren. ADV's die niet met LBA-net werken, gebruiken eigen registratieprogramma's en hebben informatie over de meldingen aangeleverd. Die informatie is echter beperkter en laat geen uitspraken toe over de specifieke inhoud en verbanden tussen discriminatiegronden en terreinen.

5 Transgender Netwerk Nederland (TNN) ontvangt meldingen en verwijst melders door naar ADV's. Naast de registratie van de eigen meldingen, inventariseert TNN hoeveel meldingen de ADV's en MiND over discriminatie van transgender personen kregen. Van de 62 meldingen waarover TNN in de monitor over 2017 rapporteert, werden er 53 door ADV's behandeld.

6 De percentages in deze figuur zijn berekend over het totaal aantal registraties. Zie tabel 4 in bijlage 2 voor de absolute aantallen. Door wijzigingen in de (benamingen van de) categorieën zijn er bij enkele categorieën alleen gegevens over een van de twee jaren weergegeven.

7 De percentages zijn berekend over het totaal aantal meldingen. Zie tabel 5 in bijlage 2 voor de absolute aantallen.

8 De percentages zijn berekend over het totaal aantal incidenten. In deze figuur zijn de locaties 'mannen-ontmoetingsplek', plaats met bijzondere betekenis (nieuw in 2017), 'recreatieterrein', 'onbekend' en 'overig' samengevoegd in de categorie 'overig'. De categorie 'directe woonomgeving' is in 2017 uitgesplitst in 'directe woonomgeving' en 'binnenshuis'. In 2016 was de categorie 'media en communicatie' alleen 'sociale media'. In 2017 is de categorie 'openbare weg' uitgesplitst in 'openbare weg/water – niet verkeersgerelateerd' en 'openbare weg/water – verkeersgerelateerd'. Zie tabel 6 in bijlage 2 voor een overzicht van alle locaties.

9 De percentages zijn berekend over het totaal aantal meldingen. In deze figuur staan alleen de meest voorkomende terreinen. In tabel 7 in bijlage 2 is de verdeling over alle maatschappelijke terreinen te vinden.

10 Sinds 2013 wordt gewerkt met uniforme regionale rapporten over discriminatiecijfers (project Regionale Rapportage Discriminatiegegevens).

11 Omdat de procentuele verdeling in Amsterdam als gevolg van de bulkmelding over de Holi dance events erg vertekend is, nemen we deze politie-eenheid in de verdere vergelijking niet mee.

12 Meegeteld zijn alle registraties waarbij in de samenvatting van het incident de woorden 'hakenkruis', 'hakenkruizen' of 'hakenkruisen' stond.

Dit rapport geeft omvang en aard weer van de discriminatie-incidenten die de politie registreerde in 2017 en de meldingen die ADV's in dat jaar ontvingen. Daarnaast zijn ook data van het College voor de Rechten van de Mens en het Meldpunt Internet Discriminatie (MiND) in het rapport opgenomen.

Hieronder wordt per organisatie kort ingegaan op de (wettelijke) taken die deze heeft in de bestrijding van discriminatie. Vervolgens wordt uitgelegd welke data van de bewuste organisatie worden gebruikt. Zie hiervoor ook Hoofdstuk 2. In de paragraaf over de politie wordt bovendien uitgebreid stilgestaan bij de wijze van dataverzameling, die complexer is dan bij de andere organisaties.

B1.1 Politie

Het maken van onderscheid kan strafbaar zijn. Burgers of organisaties kunnen daarom aangifte doen van discriminatie of een incident melden bij de politie. Daarnaast kunnen agenten uit eigen beweging aangifte doen of melding maken van discriminatie. Discriminatie kan ook een rol op de achtergrond spelen bij andere delicten. Denk aan een mishandeling waarbij het slachtoffer doelwit was vanwege zijn huidskleur, of een vernieling aan het huis van een homoseksuel stel. Bij een dergelijk 'commuun delict' kan de officier van justitie een strafverzwaring eisen vanwege een discriminatoir aspect. Beide vormen van discriminatie zijn in dit rapport meegenomen. In het Wetboek van Strafrecht is discriminatie op vijf discriminatiegronden strafbaar gesteld, te weten: ras (in dit rapport 'herkomst' genoemd), geslacht, godsdienst/ levensovertuiging, seksuele gerichtheid en handicap. De politieregistraties gaan over mogelijke discriminatie op één (of meerdere) van deze gronden. Politieagenten dienen alle aangiften en meldingen

van discriminatie en van incidenten waarin mogelijk een discriminatoir aspect aanwezig is te registreren in de BVH.¹ In dit bedrijfsprocessensysteem worden vervolgens alle documenten gekoppeld die bij de zaak horen (proces-verbaal, verhoorverslagen, et cetera). De BVH wordt regelmatig geraadpleegd om inzicht te krijgen in incidenten, zowel op zaaksniveau als op geaggregeerd niveau.

Doelen van dataverzameling

Verzameling van data over discriminatie door de politie dient twee doelen:

► Operationele toepassing

Informatie op zaaksniveau is van directe betekenis voor de aanpak van discriminatie. Overzichten van discriminatie-incidenten worden periodiek besproken in het Regionaal Discriminatie Overleg (RDO), waar politie-eenheid en ketenpartners (OM, antidiscriminatievoorziening) de afhandeling van discriminatiezaken bespreken.

► Rapportage over aard en omvang van geregistreerde incidenten en trends hierin

Geaggregeerde data over discriminatie dienen als basis voor het voorliggende rapport, en worden tevens gebruikt in rapporten over discriminatie per politie-eenheid en in andere rapporten.

Totstandkoming van de politiecijfers in dit rapport

Voor de aanpak van de dataverzameling wordt een landelijke query (zoekopdracht) gedraaid op gegevens uit de BVH. De zoekopdrachten bestaan uit (combinaties van) trefwoorden waarmee alle documenten uit de BVH zijn doorzocht. De query is samengesteld op basis van de grondslagen voor discriminatie zoals die zijn genoemd in het Wetboek van Strafrecht: herkomst (ras), seksuele gerichtheid, geslacht,

UITGELICHT

VERGELIJKBAARHEID REGISTRATIES

De gegevens van instanties die meldings- en incident-registraties over discriminatie bijhouden zijn niet gelijk-soortig en kunnen daarom niet bij elkaar worden opgeteld. Instanties hebben verschillende uitgangspunten, taken en procedures en hun registraties zijn hierop ingericht. Dit betekent dat zij andere typen situaties registreren en andere categorieën hanteren in hun registratiesystemen. Daarnaast zijn er verschillen tussen de gebruikte definities van bepaalde termen en tussen registratieprotocollen. Tenslotte is er sprake van enige overlap tussen de registraties van verschillende organisaties. Het komt namelijk voor dat gedupeerden zich zowel bij een ADV als bij de politie melden, of zowel bij een ADV melden als bij het College voor de Rechten van de Mens een verzoek om een oordeel indienen. Optellen zou hier tot een vermoedelijk klein, maar onbekend aantal dubbelingen leiden. De informatie uit de verschillende bronnen wordt om deze redenen apart gepresenteerd en dient als complementair te worden gezien.

godsdienst, levensovertuiging en handicap. Dubbele registraties (die op meerdere trefwoorden scoorden) zijn via filters verwijderd. Vervolgens zijn alle gevonden incidenten doorgelezen en door een kleine groep speciaal hiervoor getrainde materiedeskundigen gescreend op de aanwezigheid van een discriminatoir element. Incidenten waar dit niet het geval was, zijn verwijderd en aan de overige incidenten is door de materiedeskundigen informatie toegevoegd over de discriminatiegrond, locatie en verschijningsvorm van discriminatie. Ook is gekeken of het incident al dan niet gericht is tegen een werknemer met een publieke taak. In figuur B1 is deze aanpak schematisch weergegeven.

Het resultaat van de query en screening is ingelezen in Excel. Dit databestand is verder bewerkt en ontdebeld en vormde uiteindelijk de basis voor de analyse in dit rapport. Het verkregen databestand is niet alleen gebruikt voor dit rapport met landelijke cijfers. Er zijn ook uitsplitsingen gemaakt op politie-eenheidsniveau (naar pleegplaats) ten behoeve van regionale rapportages over discriminatie.

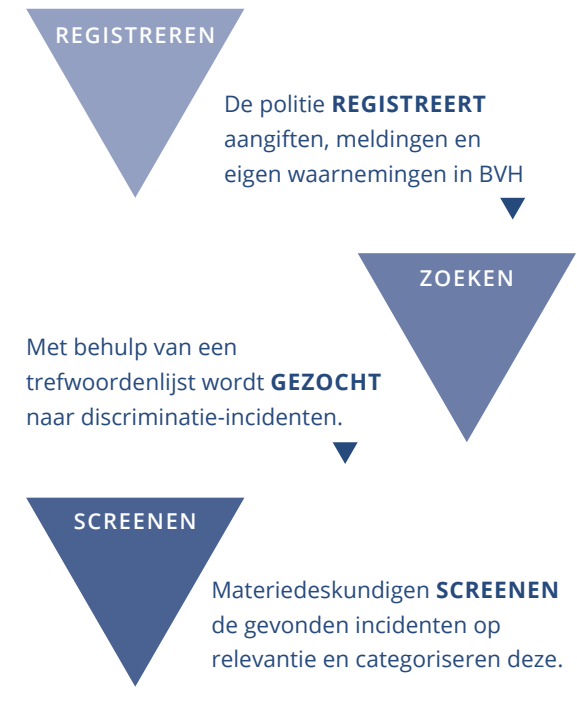
B 1.2 Antidiscriminatievoorzieningen (ADV's)

Mensen die discriminatie hebben ervaren of hebben waargenomen kunnen hiervan melding maken of een klacht indienen bij een ADV. Sinds de introductie van de Wet Gemeentelijke Antidiscriminatievoorzieningen (Wga) in 2009 dient elke gemeente zijn burgers toegang te bieden tot een ADV. Over de ontvangen meldingen moeten gemeenten jaarlijks rapporteren aan de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Voor de rapportage over 2017 konden gemeenten voor het tweede jaar op rij wat die rapportage betreft volstaan door gegevens over de meldingen aan te leveren voor dit landelijke rapport.

Meldingen en klachten bij ADV's betreffen allerlei discriminatiegronden. Daarbij kan het zowel om gronden gaan die wettelijk zijn vastgelegd in het Wetboek van Strafrecht of de gelijkebehandelingswetgeving (bijvoorbeeld ras of seksuele gerichtheid), als om gronden die niet in de wet zijn opgenomen (zoals uiterlijk). Meldingen kunnen betrekking hebben op een incident of situatie die tegen een persoon is gericht (de melder of iemand anders), maar ook op een gebeurtenis die niet tegen specifieke personen is gericht, zoals een artikel in de media of een regeling die voor een bepaalde groep nadelig uitpakt. Bij de registratie van meldingen en klachten bij ADV's staat het perspectief van de melder centraal. Van de geregistreerde meldingen en klachten bij een ADV is vaak niet juridisch of objectief aangetoond dat er sprake was van discriminatie. De meeste ADV's registreren meldingen en klachten via een speciaal daarvoor ontwikkeld registratieprogramma. Alle klachten en meldingen worden geregistreerd, tenzij onvoldoende gegevens beschikbaar zijn of de melding geen betrekking heeft op (ervaren) discriminatie. De meeste ADV's hebben een regionale functie, waarbij het werkgebied overlapt met een voormalige politieregio; daarnaast is er een aantal lokale ADV's. De regionale ADV's zijn zelfstandig en vormen gezamenlijk de Landelijke Vereniging tegen Discriminatie.

B 1.3 College voor de Rechten van de Mens (College)

Mensen die discriminatie hebben ervaren op school of bijvoorbeeld op hun werk, kunnen het College voor de Rechten van de Mens (voorheen de Commissie Gelijke Behandeling) verzoeken om een oordeel uit te spreken over de kwestie. Het College is bevoegd om situaties te toetsen aan de gelijkebehandelingswetgeving. Dit betekent dat de

Figuur B1 Totstandkoming politiecijfers discriminatie

situatie waarover een oordeel wordt gevraagd betrekking moet hebben op de discriminatieterrainen en -gronden die in deze wetgeving zijn opgenomen. Als het College de klacht mag behandelen wordt een onderzoek gestart, waarna een zitting volgt en het College uitspraak doet en bepaalt of er al dan niet sprake is van discriminatie. Soms komt het niet tot een zitting, bijvoorbeeld omdat een verzoeker het verzoek intrekt. Alle verzoeken die het College ontvangt worden geregistreerd. In dit rapport zijn instroomcijfers van 2016 en 2017 van het College opgenomen. Voor meer informatie over de oordelen die door het College zijn uitgesproken, verwijzen we de lezer naar het jaarverslag van het College.

B 1.4 Meldpunt Internet Discriminatie (MiND)

Discriminerende uitingen op internet kunnen gemeld worden bij MiND, het meldpunt internetdiscriminatie. Via een digitaal meldformulier kunnen als discriminerend ervaren uitingen bij MiND onder de aandacht worden gebracht. MiND onderzoekt vervolgens of de uiting (nog) online staat en of deze strafbaar zou kunnen zijn op basis van artikel 137c t/m 137e van het Wetboek van Strafrecht en de bijbehorende jurisprudentie. Indien een uiting als mogelijk strafbaar wordt ingeschat, probeert MiND de uiting offline te krijgen door een verzoek hiertoe in te dienen bij de beheerder of moderator van de betreffende website. Als dat – ook na herhaald verzoek – niet gebeurt, doet de organisatie aangifte. Het OM kan besluiten hierop een strafrechtelijk onderzoek te starten.

Alle meldingen die MiND ontvangt, worden geregistreerd. In dit rapport wordt op verschillende plaatsen aan deze cijfers gerefereerd. In het jaarverslag van de organisatie is ook informatie beschikbaar over de uitingen die door MiND als mogelijk strafbaar zijn ingeschat, de acties die zijn ondernomen naar aanleiding van zulke uitingen en de resultaten daarvan.

Noot

1 BVH staat voor Basis Voorziening Handhaving. Het bedrijfsprocessensysteem waarin de politie incidenten registreert en aangiften en meldingen opmaakt.

DISCRIMINATIETRACHTINGEN	TOTAAL 2016	TOTAAL 2017
Politie		
Discriminatie-incidenten	4.376	3.499
Politie Discriminatie-incidenten tegen werknemers met een publieke taak	1.528	1.506
ADV's		
Meldingen	4.761	4.691
MDI		
Meldingen	541	-
MiND		
Meldingen	918	1.367
College voor de Rechten van de Mens		
Verzoeken om een oordeel	463	416

Tabel 1 Overzicht van discriminatie-incidenten bij politie, meldingen bij ADV's en MDI/MiND en de verzoeken om een oordeel bij het College voor de Rechten van de Mens, 2016-2017

NOTA BENE

► De cijfers in dit rapport zijn afkomstig uit verschillende databronnen. Voor de politietrachtingen is gebruikgemaakt van de daartoe opgestelde databestanden (zie bijlage 1 voor de toelichting). De ADV-cijfers zijn voor dit rapport aangeleverd door de ADV's. Door data beschikbaar te stellen voor deze rapportage, konden ADV's voldoen aan de rapportageverplichting in het kader van de Wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen. De cijfers van het College voor de Rechten van de Mens en MiND zijn aangeleverd door deze organisaties, aanvullende informatie is te vinden in de jaarverslagen van het College en MiND. De cijfers van 2016 zijn overgenomen uit de voorganger van dit rapport: *Discriminatiecijfers in 2016*.

► Percentages in de tabellen zijn steeds berekend over het totaal aantal discriminatie-incidenten of meldingen. Per incident kunnen meerdere discriminatiegronden, wijzen van discriminatie en maatschappelijke terreinen zijn geregistreerd, waardoor de optelsom van de percentages hoger dan 100% kan zijn.

DISCRIMINATIEGROND - POLITIE	AANTAL 2016	% 2016	AANTAL 2017	% 2017
Antisemitisme ¹	335	8%	284	8%
Geslacht	34	1%	27	1%
Godsdienst	371	8%	218	6%
<i>Waarvan tegen moslims¹</i>	352	8%	192	5%
Handicap	27	1%	31	1%
Herkomst	1.723	39%	1.450	41%
Levensovertuiging	1	0%	1	0%
Seksuele gerichtheid	1.295	30%	954	27%
Onbekend/Overig	751	17%	778	22%

Tabel 2 Discriminatie-incidenten politie naar discriminatiegrond in 2016-2017

DISCRIMINATIEGROND - ADV	AANTAL 2016	% 2016	AANTAL 2017	% 2017
Antisemitisme ¹	122	3%	67	1%
Arbeidscontract	19	0%	16	0%
Arbeidsduur	8	0%	7	0%
Burgerlijke staat	21	0%	20	0%
Geslacht	403	8%	477	10%
Godsdienst	350	7%	619	13%
<i>Waarvan tegen moslims¹</i>	250	5%	190	4%
Handicap/chronische ziekte	404	8%	572	12%
Herkomst	2.001	42%	1.800	38%
Leeftijd	499	10%	437	9%
Levensovertuiging	15	0%	20	0%
Nationaliteit	122	3%	106	2%
Politieke gezindheid	149	3%	88	2%
Seksuele gerichtheid	380	8%	195	4%
Overig/niet-wettelijk	536	11%	425	9%
Onbekend	0	0%	18	0%

Tabel 3 ADV-meldingen naar discriminatiegrond in 2016-2017

Noot

¹ Antisemitische incidenten vallen juridisch gezien onder discriminatie op grond van herkomst en/of onder discriminatie op grond van godsdienst. Omdat dit onderscheid bij de registratie lastig is te maken, is ervoor gekozen om antisemitisme apart weer te geven. Bij discriminatie op grond van godsdienst zijn incidenten en meldingen van discriminatie vanwege het islamitische geloof apart inzichtelijk gemaakt.

WIJZE VAN DISCRIMINATIE - POLITIE	AANTAL 2016	% 2016	AANTAL 2017	% 2017
Bedreiging	140	3%	472	13%
Bekladding	-	-	212	6%
Bespugen	-	-	48	1%
Geweld	264	6%	12	0%
Geweld in combinatie met uitlating	-	-	591	17%
Pesterij	-	-	48	1%
Opruiing	38	1%	-	-
Uitlating	3.300	75%	2.100	60%
Uitsluiting	57	1%	-	-
Vernieling	811	19%	422	12%
Weigering	-	-	57	2%
Onbekend/overig	37	1%	123	4%

Tabel 4 Discriminatie-incidenten politie naar wijze van discriminatie in 2016-2017²

WIJZE VAN DISCRIMINATIE - ADV	AANTAL 2016	% 2016	AANTAL 2017	% 2017
Bedreiging	154	3%	87	2%
Geweld	108	2%	86	2%
Omstreden behandeling	2.863	60%	3.156	67%
Vijandige bejegening	1.766	37%	1.434	31%
Onbekend/overig	183	4%	139	3%

Tabel 5 ADV-meldingen naar wijze van discriminatie in 2016-2017

Noot

2 In 2017 zijn enkele wijzigingen aangebracht in de categorieën onder discriminatievorm om de categorieën betekenisvoller te maken. De categorieën bekladding, bespugen, geweld in combinatie met uitlating en weigering zijn toegevoegd. De categorie belediging is vervangen voor de categorie uitlating, de categorie mishandeling is nu geweld. De categorieën opruiing en uitsluiting bestaan niet meer (vallen nu onder uitlating, weigering of overig).

LOCATIE - POLITIE	AANTAL 2016	% 2016	AANTAL 2017	% 2017
Binnenshuis ³	-	-	137	4%
Commerciële dienstverlening	128	3%	171	5%
Directe woonomgeving	1.052	24%	1.043	30%
Gebedshuis	74	2%	25	1%
Horeca/uitgaan	171	4%	188	5%
Mannen-ontmoetingsplek	2	0%	6	0%
Media en communicatie ⁴	366	8%	288	8%
Openbaar vervoer	58	1%	58	2%
Openbare weg/water <i>niet verkeersgerelateerd</i>	2.023	46%	809	23%
Openbare weg/water <i>verkeersgerelateerd</i> ⁵	-	-	175	5%
Plaats met bijzondere betekenis	-	-	8	0%
Recreatieterrein	4	0%	33	1%
School	166	4%	146	4%
Sportterrein	97	2%	52	1%
Werkgerelateerd ⁶	148	3%	-	-
Onbekend/overig	87	2%	360	10%

Tabel 6a Discriminatie-incidenten politie naar locatie in 2016-2017

LOCATIE - POLITIE	AANTAL 2017	% 2017
Werkgerelateerd	244	7%
Niet-werkgerelateerd	3.226	92%
Onbekend	29	1%

Tabel 6b Discriminatie-incidenten politie naar werkgerelateerd en niet-werkgerelateerd in 2017

MAATSCHAPPELIJK TERREIN - ADV	AANTAL 2016	% 2016	AANTAL 2017	% 2017
Arbeidsmarkt	1.262	27%	1.308	28%
Buurt/wijk	428	9%	364	8%
Collectieve voorzieningen	527	11%	517	11%
Commerciële dienstverlening	447	9%	455	10%
Horeca/amusement	205	4%	568	12%
Huisvesting	132	3%	146	3%
Media en reclame	170	4%	148	3%
Onderwijs	292	6%	270	6%
Openbare ruimte	279	6%	230	5%
Politie/OM	167	4%	149	3%
Privésfeer	69	1%	67	1%
Publieke/politieke opinie	512	11%	229	5%
Sport/recreatie	144	3%	139	3%
Onbekend/overig	166	3%	110	2%

Tabel 7 ADV-meldingen naar maatschappelijk terrein in 2016-2017

Noten

3 Directe woonomgeving is in 2017 uitgesplitst in directe woonomgeving en binnenshuis.

4 In 2016 was dit alleen sociale media.

5 In 2017 is openbare weg uitgesplitst in openbare weg/water *niet verkeersgerelateerd* en openbare weg/water *verkeersgerelateerd*.

6 In 2017 is werkgerelateerd apart geregistreerd, zie tabel 6b. Van de incidenten die zich op de werkplek van de betrokkene afspeelde, is de fysieke locatie vastgelegd onder locatie. Dit kan een school zijn, het openbaar vervoer, een winkel, etc. Let op: het gaat hier niet om werknemers met een publieke taak.

PUBLIEKE TAAK - POLITIE	AANTAL 2016	% 2016	AANTAL 2017	% 2017
Ambulance	2	0%	5	0%
Brandweer	2	0%	13	1%
Openbaar vervoer	78	5%	98	7%
Politie	1.391	91%	1.072	71%
Zorg	-	-	53	4%
Overig	55	3%	265	18%

Tabel 8 Discriminatie-incidenten politie van werknemers publieke taak, naar type in 2016-2017

DISCRIMINATIEGROND - POLITIE	AANTAL 2016	% 2016	AANTAL 2017	% 2017
Antisemitisme	549	36%	432	29%
Geslacht	7	0%	1	0%
Godsdienst	13	1%	27	2%
Handicap	19	1%	41	3%
Herkomst	187	12%	327	22%
Levensovertuiging	0	0%	5	0%
Seksuele gerichtheid	815	53%	731	49%
Onbekend/overig	6	0%	90	6%

Tabel 9 Discriminatie-incidenten politie van werknemers publieke taak naar discriminatiegrond in 2016-2017

WIJZE VAN DISCRIMINATIE - POLITIE	AANTAL 2016	% 2016	AANTAL 2017 ¹¹	% 2017 ¹¹
Bedreiging	22	1%	204	14%
Bekladding	-	-	20	1%
Bespugen	-	-	31	2%
Geweld	13	1%	2	0%
Geweld in combinatie met uitlating	-	-	140	9%
Pesterij	-	-	2	0%
Opruiing	2	0%	-	-
Uitlating	1.501	98%	1.291	86%
Uitsluiting	0	0%	-	-
Vernieling	9	0%	18	1%
Weigering	-	-	4	0%
Onbekend/overig	4	0%	31	2%

Tabel 10 Discriminatie-incidenten politie van werknemers publieke taak naar wijze van discriminatie in 2016-2017

POLITIE-EENHEID - POLITIE	AANTAL 2016	PER 1.000	AANTAL 2017	PER 1.000
Amsterdam	485	0,48	293	0,28
Den Haag	512	0,28	508	0,27
Limburg	184	0,16	177	0,16
Midden-Nederland	559	0,29	342	0,18
Noord-Holland	406	0,27	350	0,23
Noord-Nederland	378	0,22	298	0,17
Oost-Brabant	291	0,21	259	0,18
Oost-Nederland	800	0,25	561	0,18
Rotterdam	463	0,26	446	0,25
Zeeland-West-Brabant	298	0,20	265	0,18
Landelijk totaal	4.376	0,26	3.499	0,20

Tabel 11 Discriminatie-incidenten politie per politie-eenheid en per 1.000 inwoners in 2016-2017

POLITIE-EENHEID - ADV	AANTAL 2016	PER 1000	AANTAL 2017	PER 1000
Amsterdam	801	0,79	1.036	1,00
Den Haag	491	0,27	426	0,23
Limburg	256	0,23	236	0,21
Midden-Nederland	631	0,33	589	0,30
Noord-Holland	380	0,25	324	0,21
Noord-Nederland	464	0,27	446	0,26
Oost-Brabant	173	0,12	206	0,15
Oost-Nederland	742	0,23	731	0,23
Rotterdam	534	0,30	448	0,25
Zeeland-West-Brabant	289	0,20	249	0,17
Landelijk totaal	4.761	0,28	4.691	0,27

Tabel 12 ADV-meldingen per politie-eenheid en per 1.000 inwoners in 2016-2017

POLITIE-EENHEID	AANTAL INWONERS ⁸
Amsterdam	1.035.506
Den Haag	1.866.852
Limburg	1.116.260
Midden-Nederland	1.943.014
Noord-Holland	1.523.285
Noord-Nederland	1.722.247
Oost-Brabant	1.412.827
Oost-Nederland	3.195.588
Rotterdam	1.783.370
Zeeland-West-Brabant	1.481.272
Landelijk totaal	17.081.507

Noten

⁸ Deze inwonersaantallen (per 1 januari 2017, CBS) zijn gebruikt om de promillages in tabel 11 en 12 te berekenen.

DISCRIMINATIEGROND - POLITIE	AMSTERDAM	DEN HAAG	LIMBURG	MIDDEN-NEDERLAND	NOORD-HOLLAND	NOORD-NEDERLAND	OOST-BRABANT	OOST-NEDERLAND	ROTTERDAM	ZEELAND-WEST-BRABANT
Antisemitisme	35	51	11	43	26	11	12	41	39	15
Geslacht	5	0	4	1	3	3	1	3	6	1
Godsdienst	26	34	12	27	26	15	16	20	23	19
<i>Waarvan tegen moslims</i>	22	31	11	23	25	12	12	20	19	17
Handicap	1	3	2	5	4	5	2	8	0	1
Herkomst	116	221	70	135	162	114	111	210	212	99
Levensovertuiging	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Seksuele gerichtheid	111	148	44	70	86	76	80	135	117	87
Onbekend	24	95	48	80	74	90	57	158	87	65

Tabel 13

Discriminatie-incidenten politie per politie-eenheid
naar discriminatiegrond in 2017⁹

DISCRIMINATIEGROND - ADV	AMSTERDAM	DEN HAAG	LIMBURG	MIDDEN-NEDERLAND	NOORD-HOLLAND	NOORD-NEDERLAND	OOST-BRABANT	OOST-NEDERLAND	ROTTERDAM	ZEELAND-WEST-BRABANT
Antisemitisme	16	3	2	5	11	3	0	15	11	1
Arbeidscontract	0	3	0	0	0	3	5	3	2	0
Arbeidsduur	0	1	0	1	0	0	4	1	0	0
Burgerlijke staat	5	5	0	2	1	0	5	1	1	0
Geslacht	53	49	26	75	29	61	16	98	45	25
Godsdienst	401	31	10	44	17	20	12	41	28	15
<i>Waarvan tegen moslims</i>	42	20	9	27	12	9	11	32	19	9
Handicap/chronische ziekte	43	58	54	82	53	60	22	112	54	34
Herkomst	392	191	93	202	141	178	69	238	191	105
Leeftijd	37	47	26	90	24	43	17	106	31	16
Levensovertuiging	2	3	0	1	2	5	2	5	0	0
Nationaliteit	13	13	4	10	10	15	8	17	10	6
Politieke gezindheid	6	6	0	6	3	1	2	29	29	6
Seksuele gerichtheid	25	13	12	24	16	31	16	27	18	13
Overig/niet-wettelijk	43	22	13	68	30	53	26	86	45	39
Onbekend	0	3	0	3	0	0	12	0	0	0

Tabel 14

ADV-meldingen per politie-eenheid
naar discriminatiegrond in 2017¹⁰

Noten

9 Per incident kunnen meerdere discriminatiegronden zijn geregistreerd. De grond levensovertuiging is vanwege het kleine aantal incidenten niet in deze tabel opgenomen.

10 Per melding kunnen meerdere discriminatiegronden zijn geregistreerd.

WIJZE VAN DISCRIMINATIE - POLITIE	AMSTERDAM	DEN HAAG	LIMBURG	MIDDEN-NEDERLAND	NOORD-HOLLAND	NOORD-NEDERLAND	OOST-BRABANT	OOST-NEDERLAND	ROTTERDAM	ZEELAND-WEST-BRABANT
Bedreiging	45	64	19	35	54	38	43	45	83	46
Bekladding	11	23	6	58	22	9	3	46	26	8
Bespugen	9	7	3	9	3	1	0	1	12	3
Geweld	2	1	0	1	2	0	0	4	1	1
Geweld in combinatie met uitlating	54	93	29	51	57	51	45	90	79	42
Pesterij	8	2	1	2	6	12	4	7	4	2
Uitlating	208	310	99	201	199	165	163	309	288	158
Vernieling	10	57	33	18	30	48	41	101	35	49
Weigering	6	3	2	8	3	7	7	10	6	5
Onbekend/overig	8	19	7	16	20	9	3	15	18	8

Tabel 15 Discriminatie-incidenten politie per politie-eenheid naar wijze van discriminatie in 2017¹¹

WIJZE VAN DISCRIMINATIE - ADV	AMSTERDAM	DEN HAAG	LIMBURG	MIDDEN-NEDERLAND	NOORD-HOLLAND	NOORD-NEDERLAND	OOST-BRABANT	OOST-NEDERLAND	ROTTERDAM	ZEELAND-WEST-BRABANT
Bedreiging	3	4	2	8	5	13	12	11	25	4
Geweld	13	12	2	9	4	9	7	21	3	6
Omstreden behandeling	696	259	164	463	196	299	154	519	252	154
Vijandige bejegening	303	154	67	158	106	160	64	182	152	88
Onbekend/overig	21	16	2	2	14	7	27	20	24	6

Tabel 16 ADV-meldingen per politie-eenheid naar wijze van discriminatie in 2017¹²**Noten**

11 Per incident kunnen meerdere wijzen van discriminatie zijn geregistreerd.

12 Per melding kunnen meerdere wijzen van discriminatie zijn geregistreerd.

LOCATIE - POLITIE	AMSTERDAM	DEN HAAG	LIMBURG	MIDDEN-NEDERLAND	NOORD-HOLLAND	NOORD-NEDERLAND	OOST-BRABANT	OOST-NEDERLAND	ROTTERDAM	ZEELAND-WEST-BRABANT
Binnenshuis	2	36	2	13	19	12	8	22	17	6
Commerciële dienstverlening	13	19	10	24	12	15	18	15	33	12
Directe woonomgeving	88	142	55	126	113	75	68	153	148	75
Gebedshuis	1	2	1	4	1	4	3	4	1	4
Mannen-ontmoetingsplek	3	0	0	1	0	0	0	0	2	0
Horeca/uitgaan	26	24	8	12	17	20	19	30	23	9
Media en communicatie	30	45	14	23	24	27	25	50	24	26
Openbaar vervoer	12	13	0	10	3	2	0	4	14	0
Openbare weg <i>niet verkeersgerelateerd</i>	66	107	57	51	78	75	68	152	87	68
Openbare weg <i>verkeer</i>	24	37	5	21	22	5	6	16	31	8
Plaats met bijzondere betekenis	0	1	0	0	1	1	1	2	1	1
Recreatieterrein	1	6	1	5	4	0	2	8	2	4
School	5	20	4	23	13	21	12	27	8	13
Sportterrein	2	4	3	7	7	4	2	5	9	9
Onbekend/overig	20	52	17	22	36	37	27	73	46	30

Tabel 17 Discriminatie-incidenten politie per politie-eenheid naar locatie in 2017

MAATSCHAPPELIJK TERREIN - ADV	AMSTERDAM	DEN HAAG	LIMBURG	MIDDEN-NEDERLAND	NOORD-HOLLAND	NOORD-NEDERLAND	OOST-BRABANT	OOST-NEDERLAND	ROTTERDAM	ZEELAND-WEST-BRABANT
Arbeidsmarkt	186	132	72	215	77	128	49	258	125	66
Buurt/wijk	29	40	20	38	45	44	28	50	49	21
Collectieve voorzieningen	80	52	41	69	41	36	23	79	51	45
Commerciële dienstverlening	62	52	29	75	32	51	15	65	48	26
Horeca/amusement	373	7	7	30	19	34	6	46	20	26
Huisvesting	14	15	14	21	8	7	6	30	22	9
Media en reclame	27	21	7	24	6	26	4	21	4	8
Onderwijs	46	23	9	35	25	37	7	57	26	5
Openbare ruimte	53	23	8	17	9	32	21	36	21	10
Politie/OM	15	23	5	19	19	17	14	15	14	8
Privésfeer	10	8	7	5	4	5	7	12	7	2
Publieke/politieke opinie	116	9	4	17	13	6	6	21	30	7
Sport/recreatie	16	16	12	20	11	11	5	26	12	10
Onbekend/overig	9	5	1	4	15	13	18	21	17	7

Tabel 18 ADV-meldingen per politie-eenheid naar maatschappelijk terrein in 2017¹³

PUBLIEKE TAAK - POLITIE	AMSTERDAM	DEN HAAG	LIMBURG	MIDDEN-NEDERLAND	NOORD-HOLLAND	NOORD-NEDERLAND	OOST-BRABANT	OOST-NEDERLAND	ROTTERDAM	ZEELAND-WEST-BRABANT
Totaal aantal in 2016	144	359	44	175	83	97	90	180	258	98
Totaal aantal in 2017	112	307	56	135	110	85	85	155	346	115

Tabel 19 Discriminatie-incidenten politie van werknemers publieke taak per politie-eenheid in 2016-2017

Noten

13 Per melding kunnen meerdere maatschappelijke terreinen zijn geregistreerd.

MET DANK AAN

Dit rapport is tot stand gekomen met dank aan: de antidiscriminatievoorzieningen, de Landelijke Vereniging tegen Discriminatie, MiND en het College voor de Rechten van de Mens. Meelezers: Iris Andriessen (Sociaal en Cultureel Planbureau), Marc Janssen (MiND) en Willem Wagenaar (Anne Frank Stichting). De begeleidingscommissie: Peter Slort, Ed Faas (politie), Gerard Boon, Suzanne Vogel (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties), Elz Coolman (Ministerie van Justitie en Veiligheid), Maartje Vrins (LECD-OM), Justin Hoegen Dijkhof, Katja Korte (College voor de Rechten van de Mens) en Frederique Janss (Landelijke Vereniging tegen Discriminatie).

COLOFON

Rotterdam/Den Haag, april 2018

Dit rapport is geschreven door Art.1 in opdracht van de politie, het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Landelijke Vereniging tegen Discriminatie.

Tekst

Gregor Walz, Gregor Walz Onderzoek & Advies
Ilse Mink, Art.1

Uitgave

Art.1